

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**BERLİN DUVARI'NIN YIKILIŞINDAN YENİ
DUVARLARIN İNŞASINA: REALİST PERSPEKTİFTEN
İSRAİL-FİLİSTİN VE TÜRKİYE-SURİYE
DUVARLARININ ANALİZİ**

HAKAN ÜNAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. TAYLAN ÖZGÜR KAYA

KONYA- 2021

Öğrencinin	Adı Soyadı	HAKAN ÜNAY		
	Numarası	17811401036		
	Ana Bilim /BilimDalı	ULUSLARARASI İLİŞKİLER		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	BERLİN DUVARI'NIN YIKILIŞINDAN YENİ DUVARLARIN İNŞASINA: REALİST PERSPEKTİFTEN İSRAİL-FİLİSTİN VE TÜRKİYE-SURİYE DUVARLARININ ANALİZİ			

Bilimsel Etik Sayfası

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

ÖZET

Bu çalışma, “Berlin Duvarı’nın yıkılışından sonra devletler tarafından inşa edilen yeni duvarların, inşa edilme gerekçelerindeki dönüşümle birlikte devletlerin güvenlik politikalarındaki misyonu nedir?” sorusuna cevap aramaktadır. Bu kapsamda ilk bölümde; duvarın kavramsal özü ve inşa edilmiş duvarlara yer verilmiştir. Duvarın somut bir yapı olmasının yanında felsefi bir temele de sahip olduğu iddiası, Foucault’un iktidar teknolojileri görüşünden yola çıkılarak ortaya konmuştur. Aynı bölümde realizm ve duvarların ilişkisi genel hatlarıyla ortaya konularak teorik bir giriş yapılmıştır. İkinci bölümde, çalışmanın ilk örnekleme olan İsrail-Filistin Duvarı’na yer verilmiştir. Öncelikle İsrail ve Filistin arasındaki sınır politikalarının geçmişi ele alınarak duvar inşasına kadar gelen sürece değinilmiştir. Devamında duvarın günümüzdeki durumu ile İsrail’in inşa ettiği yeni duvarlara yer verilmiştir. Son olarak ise İsrail’in duvarı realizmin argümanlarına göre analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde diğer örneklem olan Türkiye-Suriye Duvarı ele alınmıştır. Bu bölümde de öncelikle iki ülke arasındaki sınır politikalarının geçmişi, duvarın inşa aşaması ve günümüze kadarki süreci değerlendirilmiştir. Bölüm, Türkiye-Suriye Duvarı’nın realist analizi ile tamamlanmıştır. Çalışmada; ele alınan iki duvar örneğinden yola çıkarak günümüzde inşa edilen duvarların fiziki olarak Berlin Duvarı’na oldukça benzediği, bununla birlikte duvarların inşa edilme gerekçelerinin dönüşüme uğrayarak güvenlik odağına kaydığı ve duvarların, devletlerin güvenlik politikalarının önemli araçlarından biri haline geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duvar, Realizm, Güvenlik Duvarı, İsrail, Türkiye.

ABSTRACT

This study, "What is the mission of the states in the security policies with the transformation of the reasons for the construction of the new walls built by the states after the fall of the Berlin Wall?" seeking an answer to the question. In this context, in the first part; the relationship between the conceptual essence of the wall and the purpose of its construction is revealed, and the walls built from centuries ago to the present are included. The claim that the wall is not only a concrete structure but also has a philosophical basis is put forward based on Foucault's view of technologies of power. In the same section, a theoretical introduction is made by outlining the relationship between realism and walls. In the second part, the Israel-Palestine Wall, which is the first sample of the study, is included. First of all, the history of the border politics between Israel and Palestine was discussed and the process until the construction of the wall was mentioned. Subsequently, the current state of the wall and the new walls built by Israel are included. Finally, Israel's wall has been analyzed according to the arguments of realism. Turkey-Syria Wall which other samples are discussed in the third section. In this section, first of all, the history of border policies between the two countries is evaluated until the construction phase of the wall. Building a given inference in place by the end of this section regarding the future status of the recently completed wall is complete with a realistic analysis of the Turkey-Syria Wall. In the study; based on the two wall examples discussed, it was concluded that the walls built today are very similar to the Berlin Wall physically, however, the reasons for the construction of the walls have transformed and shifted to the security focus and the walls have become one of the important tools of the security policies of the states.

Keywords: Wall, Realism, Security Wall, Israel, Turkey.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR DİZİNİ	vi
TEŞEKKÜR	vii
GİRİŞ.....	vii
1.1. Araştırmanın Konusu	6
1.2. Araştırmanın Problemi ve Amacı	7
1.3. Literatür Taraması ve Araştırmanın Önemi.....	7
2. KAVRAMSAL, TARİHSEL VE FELSEFİ BOYUT.....	14
2.1. Duvarın Terminolojisi	14
2.2. Geçmişten Günümüze Sınır Duvarları	17
2.3. Duvarın Felsefesi: Foucault'nun İktidar Teknolojileri Olarak Duvarlar.....	22
2.4. Duvarın Teorik Analizine Giriş: Realizm, Sınır Güvenliği ve Duvarlar	27
2.4.1. Realizm ve Duvarlar.....	27
2.4.2. Realizm, Sınır ve Sınır Güvenliği	32
3. İSRAİL – FİLİSTİN DUVARI VE REALİZM.....	42
3.1. İki Ülke Arasındaki Sınır Politikaların Geçmişi ve Duvarın İnşa Gerekçeleri ..	42
3.2. İsrail-Filistin Duvarı'nın Bugünü ve İsrail'in Yeni Duvarları.....	52
3.3. İsrail-Filistin Duvarı'nın Realist Analizi.....	56
4. TÜRKİYE – SURİYE DUVARI VE REALİZM	65
4.1. İki Ülke Arasındaki Sınır Politikalarının Geçmişi ve Duvarın İnşa Gerekçeleri	65
4.2. Türkiye-Suriye Duvarı'nın Bugünü ve Geleceği	70
4.3. Türkiye-Suriye Duvarı'nın Realist Analizi	75
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	87

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ANAP: Anavatan Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

DAEŞ: Devlet-ül Irak ve Şam

FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü

M.Ö.: Milattan Önce

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

YPG: Halk Koruma ve Savunma Birlikleri

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmanın bilimsel değerlere uygun şekilde sonuçlanmasında büyük desteği olan değerli danışmanım Doç. Dr. Taylan Özgür KAYA'ya teşekkür ederim. Kendisinin eleştirileri, önerileri ve katkıları olmasa bu çalışma ortaya çıkmazdı. Yine gerek çalışmanın fikir aşamasında verdiği destek gerekse akademik anlamda yol gösterici yaklaşımı ile hayatım boyunca minnettar kalacağım Prof. Dr. Murat ÇEMREK'e teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışma, uzun ve stresli bir sürecin ürünü olarak ortaya çıktı. Bu süreçte bana olan inançlarını hiç kaybetmeyen ve maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli aileme minnettarım, onların desteği olmadan devam edemezdim. Son olarak çalışmanın tamamlanma sürecinde motivasyonumu canlı tutmamı sağlayan, yeri geldiğinde bana benden daha çok inanan, her daim sevgisini ve desteğini hissettiğim müstakbel eşim Gizem KEMİK'e teşekkür ederim.

GİRİŞ

Önemli bir tarihçi olan Eric Hobsbawm 20. yüzyıl için ‘aşırılıklar çağı’¹ ifadesini kullanmıştır. Hobsbawm’ın bu ifadesi yersiz değildir. Çünkü iki büyük dünya savaşı, bir soğuk savaş ve birçok devrime şahitlik eden 20. yüzyıl dünyası gerçekten de aşırılıklarla dolu bir yüzyıl olarak tarihteki yerini almıştır. Bu yüzyılın sonu ise kendine yakışır bir şekilde yeni bir aşırılıklar çağına giden yolun göstergesi olmuştur. Çünkü Berlin Duvarı yıkılmış, Soğuk Savaş bitmiş, iki kutuplu dünyanın sonuna gelinmiş, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hegemonyası güçlenmiş, küreselleşme popüler bir kavram olarak dikkat çekmeye başlamış, liberalizm ideolojilerin kazananı olarak öne çıkmış ve hatta bazılarının göre artık tarihin sonuna² gelinmiştir.

20. yüzyılın bu çalışma için önemi ise 1960’lardan itibaren bir fenomen olarak dikkat çeken küreselleşme sürecidir. Küreselleşme; sınırsız dünya, coğrafyasızlaşma, mekansızlaşma gibi kavramların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve ABD’nin savaşın kazananı olarak öne çıkması küreselleşme sürecinin popülerliğini daha da arttırmıştır. Söz konusu yılların bu çalışma için en önemli çıktısı ise Berlin Duvarı’nın yapım ve yıkım aşamalarıdır. Nitekim tam da sınırların ortadan kalktığına ilişkin kavramların üretildiği dönemde, Berlin Duvarı önemli bir örnek olmuştur.

Her iki dünya savaşında da kilit rolde bulunan Almanya, 2. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve ABD’nin etki alanı rekabetinin merkezi olmuştur. Bu rekabet kısa zamanda Berlin Krizi’ne dönüşmüş ve Berlin Duvarı’nın inşasına giden süreç başlamıştır. 1940’ların sonlarına doğru İngiltere, Fransa ve ABD liderlerinin bölgelerini birleştirip Batı Almanya’yı tek bir

¹ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, 10. Baskı, (Çev: Yavuz Alogan), Everest Yayınları, İstanbul, 2017.

² Francis Fukuyama, “End Of History”, **The National Interest**, Cilt. 16, Sayı. 3, Yaz 1989.

birim halinde yönetmeyi seçmesi ve bunun karşılığında SSCB'nin de Doğu tarafında Sovyet taraftarı bir yönetimi başa geçirmesi krizin başlangıcını temsil etmektedir.

Aslında savaş sonunda bağımsız bir Almanya Devleti'nin kurulması planlanmıştır. Fakat Stalin, Doğu Almanya'dan çıkmak bir yana ABD'nin Batı Almanya'dan çıkması gerektiğini ifade etmiştir. SSCB'nin ABD'yi Batı Almanya'dan çıkarma çabalarına karşılık ise ABD 324 gün boyunca kuşatma altındaki Berlin'in Batı yakasındaki 2,5 milyon vatandaşa havadan erzak yardımı yapmıştır. Bu hamle Sovyetlerin 1949 Mayıs'ında kuşatmayı kaldırması ile sonuçlanmıştır.³ Bunun devamında ABD'nin Marshall yardımları ile Almanya'yı güçlendirme çabalarına karşılık; 27 Kasım 1958'de Sovyetler Birliğince ABD, İngiltere ve Fransa'ya verilen notada, savaşın sona ermesinin üzerinden on üç yıl geçtiği halde hala Berlin şehrinin işgal altında tutulmasına tepki gösterilmiştir. Bu durumun bir anakronizm⁴ teşkil ettiğini iddia eden SSCB, bahsi geçen devletlerin 6 ay içinde askerlerini Batı Berlin'den çekmelerini istemiştir.⁵

Bu olayda SSCB'yi tedirgin eden konu özelde Doğu Berlin'in genelde ise Doğu Almanya'nın güvenliği meselesidir. Ancak bunun yanında SSCB'yi tedirgin eden bir diğer konu ise 1961'de inşa edilecek olan Berlin Duvarı'nın da ana gerekçesini oluşturmaktadır. Doğu Berlin'de hayat şartları her geçen gün kötüye giderken, Batı Berlin ise gelişen ekonomisi ile bir refah adasına dönüşmüştü. Bunun yanında Doğu Berlin'de devam eden komünizm baskısı Batı Berlin'de yerini özgür ve demokratik bir anlayışa bırakmıştı.⁶ Dolayısıyla o yıllarda Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçışlar hızlanmıştır. Örneğin; Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya

³ Steven W. Hook ve John Spanier, **Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze**, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2016, ss. 58-60.

⁴ Oxford Sözlüğü'ne göre anakronizm, değişik çağları birbirine karıştırma, bir olayın çağıyla ilgili yanlış anlamına gelmektedir.

⁵ Jack M. Schick, **The Berlin Crisis 1958-1962**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1971, ss. 12-15. Berlin Krizi ile ilgili daha fazla bilgi için bkz: John P.S. Gearson, "British Policy and Berlin Wall Crisis 1958-1961", **Contemporary British History**, Cilt. 6, Sayı. 1, 1992, ss. 107-177.

⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 16. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, ss. 592-593.

kaçan kişi sayısı 1957’de 261.622 kişiyken 1958’de bu sayı 204.061, 1959’da ise 199.188 olmuştur.⁷

Söz konusu kaçışları engellemek isteyen Alman Demokratik Cumhuriyeti Sosyalist Birlik Partisi Lideri Walter Ulbricht, 1961’de Batı Berlin’in çevresinde bir duvar örme fikrine Sovyet liderleri ikna etmiştir. Başta dikenli tellerden oluşturulan bariyer iki gün sonra beton duvara dönüştürülmüştür. Duvar zamanla daha sağlamlaştırılmış, yüksekliği üç buçuk metreye uzatılmış ve dikenli teller duvarın üstüne yerleştirilmiştir. Bir sonraki yaza Doğu Almanya bir set daha duvar çekip iki duvar arasında bir ‘Ölüm Şeridi’ yaratmış, duvarının kendi tarafını 500 bin Sovyet askeri ile donatmıştır.1975 yılında ise duvar 3 tonluk 45 bin adet beton kalıpla değiştirilerek çok daha fazla sağlamlaştırılmıştır.⁸

Sonradan yapılan duvarla birlikte ikili bir duvar oluşturulmuştur. Bu iki duvar arasındaki Ölüm Şeridi’ne ise sinyalli metal çitler yerleştirilmiştir. Çitlerdeki en ufak hareketlenmede gözetleme kulelerindeki (ki yaklaşık 300 tane gözetleme kulesi inşa edilmiştir) askerlere sadece onların duyabileceği bir sinyalin ulaşması sağlanmıştır. Ölüm Şeridi’ndeki engeller bununla da sınırlı kalmamış, sinyalli metal çitlerin hemen önünde araçların durdurulmasını sağlayan bariyerler ve bariyerlerin önünde ise metal dikenlerle kaplı bir yol inşa edilmiştir. Tüm bu önlemlere rağmen duvarın ayakta kaldığı 28 yıl boyunca yaklaşık beş bin kişi Duvar’ı geçmeyi başarmıştır.⁹

⁷1949 ile 1961 yılları arasındaki toplam kaçan insan sayısı ise 2,6 milyona ulaşmıştır. Bkz: **Keesing’s Contemporary Archives**, 1959-1960, s. 16656; **Keesing’s Contemporary Archives**, 1961-1962, s. 18274 ‘den Aktaran: Armaoğlu, **a.g.e.**, 2007, s. 593.

⁸ Selin Sevindiren, “Berlin Duvarı’nın Hikayesi”, **Şalom Gazetesi**, 11 Kasım 2015, <http://www.salom.com.tr/haber-97036-berlin-duvarinin-hikayesi.html> (Erişim Tarihi:12 Nisan 2020). Daha fazla bilgi için bkz: <https://www.history.com/topics/cold-war/berlin-blockade> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020).

⁹Ölüm Şeridi çekilmeden önce insanlar duvarın bitişiğindeki binalardan atlayarak kaçabilmiştir. Ancak Ölüm Şeridi ile arabaların gizli bölmelerine saklanmak, duvarın altından tünel kazmak ve hatta sıcak hava balonları ile kaçmak gibi yeni yöntemler geliştirilmiştir. Tüm bu kaçışlarda yaklaşık 130 insan hayatını kaybetmiştir. Daha fazla bilgi ve Berlin Duvarı’nın üç boyutlu bir tasvirini aktaran video için bkz: **Deutsch Welle**, “Berlin’in bir ‘ada’ya dönüştüğü gün”, 13 Ağustos 2015; <https://p.dw.com/p/1GF7K> (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020).

Duvarın yıkılış süreci ise 1987’de başlamıştır. 12 Haziran 1987’de dönemin ABD başkanı Ronald Reagan Batı Berlin’de Brandenburg kapısında tarihi bir konuşma yaparak dönemin SSCB başkanını Berlin Duvarı’nı yıkmaya davet etmiştir:

“Genel Sekreter Gorbaçov; barış istiyorsan, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa için refah istiyorsan, serbestleşmeyi istiyorsan: Bu kapıya gelin! Bay Gorbaçov, bu kapıyı açın! Bay Gorbaçov, bu duvarı yıkın!”¹⁰

Bu sözlerin üzerinden iki buçuk yıl geçmeden duvarın yıkılış süreci başlamıştır. 9 Kasım 1989 akşamında o zamana kadar çok da bilinmeyen bir adam olan Demokratik Almanya Cumhuriyeti Politbüro Üyesi Günter Schabowski ve diğer üyeler, gazetecilere bilgi vermek amacıyla bir toplantı düzenlemiştir. Söz konusu toplantıda Schabowski’nin yanlışlıkla ağzından kaçırıldığı söz büyük bir değişimin habercisi olmuştur. Schabowski’nin doğudan batıya yapılacak seyahatlerin kolaylaştırılacağını söylediği konuşmasında, bir gazetecinin “sınırların ne zaman açılacağı” sorusuna verdiği “bir an önce (*ab sofort*)” cevabı ise asıl dönüşümün başlangıcını temsil etmiştir. Batıya geçmek için ölmeyi bile göze alabilecek olan halk, geçişin yasallaştığı haberini alınca sınırlarda toplanmaya başlamış, sınırlarda bekleyen askerler ise olası bir izdihamdan korktukları için kapıları açmak zorunda kalmıştır.¹¹ İlk dört günde 4,3 milyon insan doğudan batıya göç etmiştir. SSCB uluslararası diplomatik baskıların da etkisiyle duvarı yıkmaya kararı almıştır. Yıkımı dört yıl süren duvarın parçaları ise dünyanın dört bir köşesinde sergilenmektedir.¹²

Berlin Duvarı’nın yıkılışı, küreselleşme sürecindeki iletişim ve ulaşımdaki hız ve yoğunluğun artışı konusunda önemli bir sembol olmuştur. Ancak küreselleşme ile sınırların ortadan kalktığı dünyada, sınırların tekrar gündeme gelmesi ve daha da

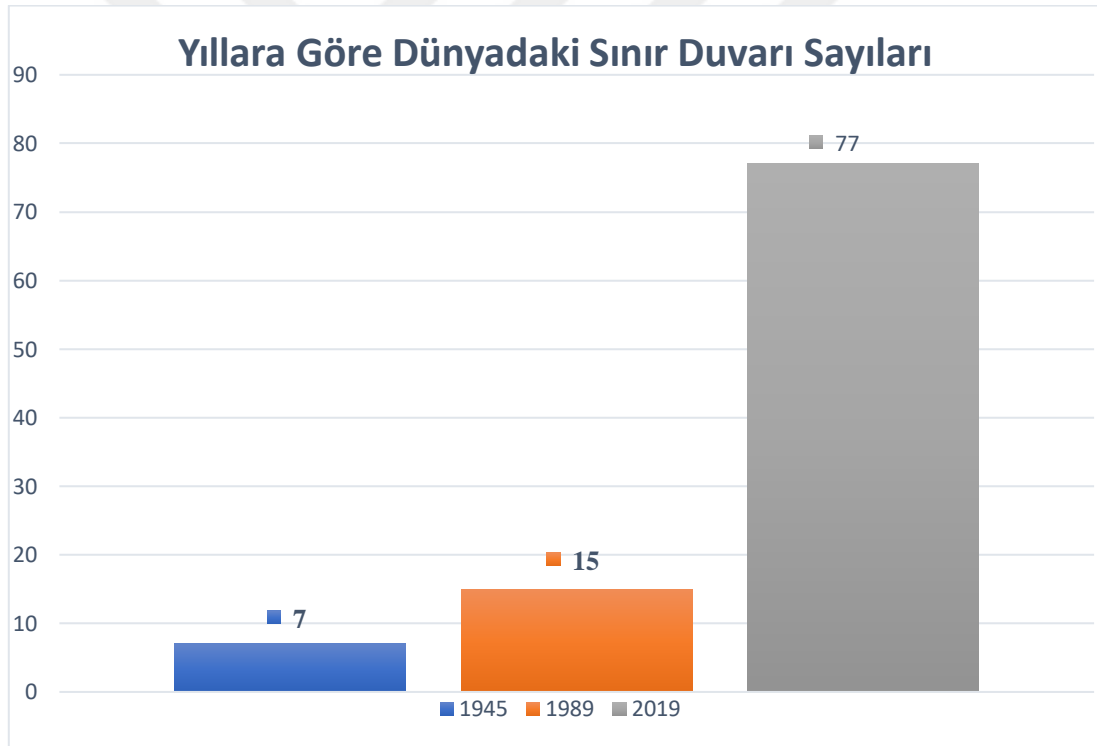
¹⁰ Konuşmanın tam metni için bkz: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/speeches/reagan_berlin.htm (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020).

¹¹ Michael Meyer, “Günter Schabowski, The Man Who Opened the Wall”, **New York Times**, 6 Kasım 2015, <https://www.nytimes.com/2015/11/07/opinion/gunter-schabowski-the-man-who-opened-the-wall.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2019); Geir Moulson, “Günter Schabowski: Political spokesman whose 1989 press conference hastened the fall of the Berlin Wall”, **Independent**, 2 Kasım 2015, <https://www.independent.co.uk/news/obituaries/g-nter-schabowski-political-spokesman-whose-1989-press-conference-hastened-the-fall-of-the-berlin-a6718601.html> (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2019).

¹²Mark Byrnes, “The Berlin Wall Is Everywhere”, 7 Kasım 2014; <https://www.citylab.com/equity/2014/11/the-berlin-wall-is-everywhere/382426/> (Erişim tarihi: 21 Haziran 2019).

belirginleştirilmesi uzun sürmemiştir. Berlin Duvarı fiziki anlamda yıkılmış olsa da fikri anlamda “Berlin Duvarı gibi bir duvar” halen geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte duvarın inşa edilmiş amaçlarının dönüştüğünü ve özellikle güvenlik odaklı duvarların inşasının arttığını ifade etmek gerekir. Öte yandan özellikle Berlin Duvarı’nın yıkılışından sonra inşa edilen sınır duvarlarının sayısındaki artış da dikkat çekicidir.

Grafik 1: Dünyadaki sınır duvarlarının sayısı (1945-2019)

Kaynak: BM Mülteciler Ajansı; Kim Hjelmggaard, “From 7 to 77: There's been an explosion in building border walls since World War II”, **USA Today**, 24 Mayıs 2018.

Bu noktada duvarlar, fikri ve fiziki olarak halen varlıklarını korusalar da özellikle inşa edilmiş amacı bakımından dönüştüklerini özellikle vurgulamak gerekmektedir. Nitekim Berlin Duvarı inşa edilirken ana amaç, insanların Doğu Berlin’den Batı Berlin’e geçişini engellemekken; özellikle 21. yüzyılda inşa edilen

duvarların temel motivasyonu güvenlidir. Çalışmada örneklem olarak Türkiye ve İsrail'in inşa ettiği duvarların seçilmesi de doğrudan bununla ilgilidir. İsrail ve Türkiye, diğer alt amaçlarının ötesinde öncelikle teröre karşı sınırlarını korumak için duvar inşa etmişlerdir. Her iki örnek de duvarların devletlerin güvenlik politikalarının bir unsuru haline dönüşmesinin en net örnekleridir.

Realist açıdan ele alındığında ise; söz konusu duvarların güvenlik merkezli oluşu, devletlerin egemenlik alanlarını terör gibi tehditlere karşı duvarlarla koruma ihtiyacı ve duvarların devletlerin güvenlik politikalarının bir unsuru olarak kullanılması gibi etkenler iki örneklemin seçilme gerekçelerini ortaya koymaktadır. Realizmin devleti merkeze alarak güvenlik, egemenlik, güç maksimizasyonu gibi kavramları ele alışı, her iki örnekte de duvarlar aracılığıyla aktarılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde duvarın kavramsal, tarihi ve felsefi boyutu detaylı şekilde ele alınacaktır. Ayrıca teorik olarak da bir girişe yer verilecek olan bu bölüm, çalışma boyunca benimsenen duvar kavramının açıklanmasında, geçmişten örneklerle sınır duvarlarının yeni ve geçici bir konu olmadığına anlaşılmasında ve sınır duvarlarının felsefesine ilişkin çıkarım yapılabilmesi noktasında oldukça önemlidir. Çalışmanın ikinci bölümü İsrail-Filistin Duvarı'nı içerirken bu bölümde; iki ülke arasındaki sınır politikalarının geçmişi, duvarın günümüzdeki durumu ve İsrail'in yeni sınır duvarları ile birlikte duvarların realist analizine yer verilmektedir. Üçüncü bölüm bir diğer örneklem olan Türkiye-Suriye Duvarı'nı ele almaktadır. Yine bu örnekte de geçmişten günümüze ülkeler arasındaki sınır politikaları, duvarın bugünü ve geleceğinin realist bir analizine yer verilmektedir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada Berlin Duvarı'nın yıkılışından günümüzde yeni duvarların inşasına giden süreç Realist Uluslararası İlişkiler Kuramı temelinde analiz edilecektir. Berlin Duvarı'nın yıkılışı, dünya tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Çünkü Berlin Duvarı yalnızca Berlin ya da Almanya'da yaşayan insanları değil, aynı zamanda bütün dünyayı etkileyen olumsuz bir semboldü. Duvar yıkıldığında söz konusu olumsuzluk ortadan kalkmış, tüm sınırlar açılmış ve tüm

insanlar özgürleşmiş algısı dünya genelinde popülerleşmiştir. Ancak 11 Eylül Terör Saldırıları, 2008 Küresel Ekonomik Krizi, Suriye İç Savaşı ve mülteci sorunları ile dünyada “duvar” bir güvenlik aracı olarak tekrar gündeme gelmiştir. Dolayısıyla Berlin Duvarı’nın yıkılışıyla sınırların ortadan kalktığı bir dünya yerini; sınırların duvarlaştığı, inşa edilen duvarların güvenlik merkezli bir mahiyete kaydığı ve en önemlisi duvarların devletlerin güvenlik politikalarının bir unsuru haline geldiği bir dünyaya bırakmıştır. Bu çerçevede İsrail’in ve Türkiye’nin inşa ettikleri güvenlik duvarları ve bu duvarların realist analizi çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemi ve Amacı

Bu çalışma, “Berlin Duvarı’nın yıkılışından sonra devletler tarafından inşa edilen yeni duvarların, inşa edilme gerekçelerindeki dönüşümle birlikte devletlerin güvenlik politikalarındaki misyonu nedir?” sorusuna yanıt aramaktadır. Araştırma sorusuna ilişkin hipotezler ise şu şekildedir:

- Berlin Duvarı’nın yıkılışından itibaren duvarların inşa edilme gerekçelerinde, “dış tehditlere karşı güvenlik” eksenine doğru bir kayma yaşanmıştır.
- Devletler, sınırlarının güvenliğini tehdit eden unsurlar arttıkça ve çeşitlendikçe, sınırlarına duvar inşa ederek önlem almaktadır.
- Terör, duvarların inşa gerekçelerinde önde gelen tehditlerden birini oluşturmaktadır.

1.3. Literatür Taraması ve Araştırmanın Önemi

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında özellikle son yıllarda sınır duvarı üzerine yapılan çalışmalarda artış gözlenmektedir. 11 Eylül Terör Saldırıları ile dünyada güvenlik algısının değişimi ve özellikle de Arap Baharı sonrası terör faaliyetlerinin birçok ülkede etkin olarak gerçekleşmesi, devletleri yeni önlemler almaya sevk etmiştir. Nitekim Berlin Duvarı’ndan kalan fiziki ve fikri miras kendisini göstermiş, devletler radikal bir artışla sınırlarına duvarlar inşa etmeye başlamıştır. Bununla birlikte duvarların artışı kadar güvenlik mahiyetleri de dikkat çekmektedir.

Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan Berlin Duvarı ile ilgili yapılan literatür taramasında döneme ait çeşitli kaynaklar mevcuttur. *The Berlin Crisis, 1958-1962*,¹³ Berlin Duvarı'nın inşa edilmesine zemin hazırlayan Berlin Krizi'ni analiz etmektedir. Berlin Duvarı ile ilgili diğer bir çalışma olan *The Berlin Wall and the Intra-German Border, 1961-89*¹⁴ ise Berlin Duvarı'nın inşa edilmeden önceki dönemi, inşa sürecini ve yıkılışını ayrıntılı şekilde incelemektedir. Berlin Duvarı'nın yıkılışındaki ilginç detayları ele alan iki çalışma ise Michael Meyer¹⁵ ve Geir Moulson¹⁶'a aittir. Julia Sonnevend'in *Stories Without Borders: The Berlin Wall and the Making of a Global Iconic Event*¹⁷ adlı çalışması ise duvarın küresel bir ikon haline gelişini analiz etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde duvar; kavramsal, tarihsel ve felsefi bir perspektiften değerlendirilmiştir. Duvarın ne olduğuna ilişkin ontolojik bir analiz "What is a Wall?: Towards an ontology of political artefacts"¹⁸ başlıklı çalışmada¹⁸ ele alınırken, duvar kavramının kapsamı Eliot Sperber'in "Concept of Wall"¹⁹ çalışmasında incelenmiştir. Öte yandan "Why Do States Build Walls? Political Economy, Security, and Border Stability"²⁰ ise devletlerin duvar inşa gerekçelerine odaklanmıştır. Duvarın felsefesine ilişkin ise Foucault'un iktidar teknolojilerini

¹³Jack M Schick, **The Berlin Crisis, 1958-1962**, University of Pennsylvania Press, 2016, <https://www.degruyter.com/doc/cover/9781512806465.jpg>.

¹⁴Gordon L. Rottman ve Chris Taylor, **The Berlin Wall and the Intra-German Border: 1961-89**, Oxford: Osprey, 2008.

¹⁵Michael Meyer, "Günter Schabowski, the Man Who Opened the Wall", **New York Times**, 06 Kasım 2015, <https://www.nytimes.com/2015/11/07/opinion/gnter-schabowski-the-man-who-opened-the-wall.html>.

¹⁶Geir Moulson, "Günter Schabowski: Political spokesman whose 1989 press conference hastened the fall of the Berlin Wall", **Independent**, 02 Kasım 2015, <https://www.independent.co.uk/news/obituaries/g-nter-schabowski-political-spokesman-whose-1989-press-conference-hastened-the-fall-of-the-berlin-a6718601.html>.

¹⁷Julia Sonnevend, **Stories Without Borders: The Berlin Wall and the Making of a Global Iconic Event**, New York, NY: Oxford University Press, 2016.

¹⁸Ernesto C. Sferrazza Papa, "What is a wall?: Towards an ontology of political artefacts", **Rivista diestetica**, Cilt. 67, 2018, s. 80-96, <https://doi.org/10.4000/estetica.2645>.

¹⁹Elliot Sperber, "The Concept of the Wall", **Truthout**, 21 Ocak 2017, <https://truthout.org/articles/the-concept-of-the-wall/>.

²⁰David B. Carter ve Paul Poast, "Why Do States Build Walls? Political Economy, Security, and Border Stability", **Journal of Conflict Resolution**, Cilt. 61, Sayı. 2, Şubat 2017, ss. 239-270, <https://doi.org/10.1177/0022002715596776>.

açıkladığı *Toplumun Savunmak Gerekir*²¹ ve Jeremy Bentham'ın *Panoptikon: Gözün İktidarı*²² çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında duvarın tarihine ve bugününe ilişkin son yıllarda birçok kitap çalışmasının yapıldığı görülmektedir. David Frye'nin 2018'de yayınlanan *Walls: A History of Civilization in Blood and Brick*²³ çalışması özellikle sınır duvarlarının tarihi açısından önemlidir. Kan ve tuğladan oluşmuş bir medeniyet tarihine vurgu yapan Frye, M.Ö. 2500'den günümüze kadar inşa edilen sınır duvarlarını detaylı şekilde ele almıştır. 2013'te yayınlanan Marcello Di Cintio'ya ait *Walls: Travels Along the Barricades*²⁴ çalışması ise farklı coğrafyalardaki sınır duvarı üzerine odaklanmıştır. Batı Sahara'dan İspanya'ya, Bangladeş'ten Montreal'e kadar birçok sınır duvarına değinen Cintio, alanda yapılmış önemli çalışmalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Tim Marshall'a ait *The Age of Walls: How Barriers Between Nations Are Changing Our World*²⁵ adlı çalışma da 2019'da yayınlanmış ve Çin, İngiltere, İsrail gibi devletlerin yanında Afrika, Avrupa, Ortadoğu bölgeleri gibi farklı coğrafyalardan sınır duvarları ele alınmıştır. Aynı yazarın *Divided: Why We're Living in an Age of Walls*²⁶ çalışması ise yine içinde yaşadığımız süreci duvarlar çağı olarak adlandırıp bu durumun nedenini sorgulamaktadır.

Duvarları devlet ve sınır ilişkileri çerçevesinde ele alan *Good Fences, Bad Neighbors: Border Fixity and International Conflict*²⁷ adlı çalışma ise Boaz Atzili tarafından 2012'de yayınlanmıştır. Mohammed A. Chaichian tarafından yazılan *Empires and Walls: Globalization, Migration, and Colonial Domination*²⁸ adlı çalışma

²¹Michel Foucault, **Toplumun savunmak gerekir = Il faut défendre la société**, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

²²Jeremy Bentham, **Panoptikon: gözün iktidarı**, çev. Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yayınları, 2008.

²³David Frye, **Walls: a history of civilization in blood and brick**, 1. Baskı, New York; London; Toronto: Scribner, 2018.

²⁴Marcello Di Cintio, **Walls: travels along the barricades**, Berkeley: Soft Skull Yayınları, 2013.

²⁵Tim Marshall, **The age of walls: how barriers between nations are changing our world**, 1. Baskı, New York: Scribner, 2018.

²⁶Tim Marshall, **Divided: Why We're Living in an Age of Walls**, London: Elliott and Thompson Limited, 2018.

²⁷Boaz Atzili, **Good fences, bad neighbors: border fixity and international conflict**, Chicago; London: Chicago Üniversitesi Yayınları, 2012.

²⁸Mohammad A Chaichian, **Empires and Walls: Globalization, Migration, and Colonial Domination**, Haymarket Books, 2015.

da tarih boyunca inşa edilen sınır duvarlarını emperyalist, anti-emperyalist ve neo-kolonyal perspektiften ele almıştır. Duvarları devletlerin egemenlik kaygılarının bir çıktısı olarak gören Wendy Brown, *Walled States, Waning Sovereignty*²⁹ başlıklı çalışmasında son yıllarda ulus devlet ve egemenlik ilişkisinde meydana gelen dönüşüme değinirken bunu dünyanın birçok noktasından duvar örnekleriyle desteklemiştir. Konuya ilişkin Türkçe literatürdeki tek kitap ise Deniz Ülke Arıboğan'ın *Duvar*³⁰ başlıklı çalışmasıdır. Arıboğan tarihin geri döndüğünü iddia ettiği çalışmasında; küreselleşmeye, göçe ve demokrasiye karşı inşa edilen duvarların yanında zihinsel, siber ve ekonomik duvarlardan da bahsederek alana farklı bir açıdan bakmaktadır.

Literatürdeki çoğu çalışmanın örnek duvarlar üzerinden ele alındığı görülmektedir. Söz konusu çalışmalarda genellikle -bu çalışmanın da örneklemi arasında yer alan- ABD ve İsrail'in inşa ettiği duvarlar incelenmiştir. Bu çalışmalardan *Border Walls: Security and the War on Terror in the United States, India, and Israel*³¹ ABD, Hindistan ve İsrail'in inşa ettiği duvarlar üzerine odaklanmış ve kapsamlı bir analize yer vermiştir. Konuya ilişkin bir diğer çalışma olan "Walls of Seperation: An Analysis of Three 'succesful' Border Walls"³² ise Mısır, İspanya ve ABD'nin inşa ettiği duvarların başarı durumunu tartışmıştır. Aynı şekilde "Great Blunders? The Great Wall of China, the Berlin Wall, and the Proposed United States/Mexico Border Fence"³³ başlıklı çalışmasında Helmut Langerbein; Berlin Duvarı'nın yanı sıra Çin ve ABD'nin inşa ettiği duvarları incelemiştir.

Çalışmanın teorik bölümünü Uluslararası İlişkiler teorilerinden Realizm oluşturacaktır. Yapılan araştırmalarda literatürde Realizm ve duvarlara ilişkin doğrudan bir kaynak olmamasına rağmen sınır duvarlarının artışındaki etkenleri Realizm üzerinden analiz etmeyi sağlayacak kaynaklar bulunmaktadır. Bunlardan ilki

²⁹Wendy Brown, **Walled States, Waning Sovereignty**, New York: Cambridge, Mass: Zone Books, 2010.

³⁰Deniz Ülke Arıboğan, **Duvar**, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2017.

³¹Reece Jones, **Border Walls: Security and the War on Terror in the United States, India and Israel**, London ; New York: Zed Books, 2012.

³²Esteban Flores, "Walls of Seperation: An Analysis of Three 'succesful' Border Walls", **Harward International Review**, Cilt. 38, Sayı. 3, Yaz 2017, s. 10-12.

³³Helmut Langerbein, "Great Blunders?: The Great Wall of China, the Berlin Wall, and the Proposed United States/Mexico Border Fence", **The History Teacher**, Cilt. 43, Sayı. 1, 2009, ss. 9-29.

Realizmin öncüsü olan Hans Morgenthau'nun temel çalışması *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*³⁴'dir. Herbert Butterfield *History and Human Relations*³⁵ adlı çalışmasında devletlerin güvenlik önlemlerini Hobbesçu korku üzerinden açıklamaktadır. Duvarların sahiplenme amacıyla inşa edilmişindeki teorik çıkış noktasını ise Jean-Jacques Rousseau'nun *The Social Contract and Discourses*³⁶ başlıklı çalışması vermektedir. Öte yandan jeopolitik ve Realizm ilişkisi ile alandaki değişimi açıklamaya çalışan çalışmalardan *Geopolitics at the End of the Twentieth Century*³⁷ ve *Realism and Geopolitics*³⁸ ile Soğuk Savaş sonrası dönemi inceleyen *Post-Cold War Security Borders: A Conceptual Approach*³⁹ başlıklı çalışmalar Realizm ve duvar ilişkisini analiz etmektedir. ABD'nin inşa ettiği duvarı, Realizm üzerinden değerlendiren "Speaking to The Wall: Reconceptualizing the US–Mexico Border 'Wall' from the Perspective of a Realist and Constructivist Theoretical Framework in International Relations"⁴⁰ ise Realizm ve duvarların spesifik olarak ele alındığı nadir çalışmalardandır.

Öte yandan yine literatür taramasının bir çıktısı olarak sınır duvarlarının İngilizce kaynaklarda sıklıkla çalışılmaya başlandığı gözlemlenmiştir. Genellikle duvarların inşa edilmiş gerekçelerine ve fiziki yapılarına odaklanan bu çalışmaların, teorik çerçeveyi gözardı ettikleri görülmektedir. Bu kapsamda duvarların realizmin argümanlarına göre analiz edilmesi çalışmanın özgün tarafını oluşturmaktadır. Çalışmanın önemi, içeriğine daha detaylı değinilerek aşağıda açıklanmıştır.

³⁴Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, 7. Baskı, Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006.

³⁵Herbert Butterfield, **History and Human Relations**, 1. Baskı, Collins, 1951.

³⁶Jean-Jacques Rousseau, **The Social Contract and Discourses**, Place of publication Sayıt identified: BN Pub., 2007.

³⁷Nurit Kliot ve David Newman, **Geopolitics at the End of the Twentieth Century: The Changing World Political Map**, London: Routledge, 2000, <http://librarytitles.ebrary.com/id/10798728>.

³⁸Simon Dalby, "Realism and Geopolitics", içinde **The Ashgate research companion to critical geopolitics**, ed. Merje Kuus, London: Routledge, 2016.

³⁹Kari Laitinen, "Post-Cold War Security Borders: A Conceptual Approach", içinde **Routing Borders Between Territories, Discourses and Practices**, ed. Eiki Berg ve Henk van Houtum, Critical Security Series, Ashgate Pub Ltd, 2003.

⁴⁰Jessica Becker, "Speaking to The Wall: Reconceptualizing the US–Mexico Border 'Wall' from the Perspective of a Realist and Constructivist Theoretical Framework in International Relations", **Journal of Borderlands Studies**, Haziran 2018, 1-13, <https://doi.org/10.1080/08865655.2018.1482775>.

Bu çalışma her şeyden önce, Berlin Duvarı'nın yıkılışından yola çıkarak yeni duvarların inşasına giden süreci ele almakta ve bir yandan duvara yüklenen anlamdaki (güvenliğe yönelik) dönüşümü ortaya koyarken diğer taraftan yeni duvarların Berlin Duvarı ile olan fiziki benzerliklerine vurgu yapmaktadır. Çalışma Berlin Duvarı'nın yıkılışından günümüzde yeni duvarların inşasına kadarki süreci karşılaştırmalı olarak ele alması açısından özgün bir yaklaşım sunmaktadır.

Çalışmada ayrıca kavramsal bir analize yer verilmektedir. Bu bölümde, devletlerin güvenlik aracı olarak inşa ettiği bütün sınır tahkimatları duvar olarak kabul edilmekle birlikte kavramın farklı kullanımlarına yer vermesi açısından önemlidir. Duvarların tarihsel olarak dönüşümünü ele alması ise çalışmanın literatüre olan bir diğer katkısıdır. Bu bölüm duvarların günümüzdeki popülerliğinden daha öte tarihsel bir arka plana sahip olduğunu gösterir ki konunun derinliği açısından bu vurgu değerlidir.

Çalışmanın literatüre katkı sunan en özgün tarafı ise teorik bölümdür. Yapılan literatür taramasında da açık şekilde görülmüştür ki devletlerin sınır ve sınırlarında aldığı güvenlik önlemlerine ilişkin teorik zemin ve literatür oldukça kısıtlıdır. Bu noktada sınır çalışmalarına ilişkin özerk bir teori inşasının olmaması önemli bir etken olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak asıl önemlisi devletlerin güvenlik önlemlerine ilişkin ele alınan çalışmalarda, genellikle askeri faaliyetlere veya donanımına vurgu yapılmış, devletler tarafından inşa edilen sınır tahkimatları ise göz ardı edilmiştir. Bu çalışma realizmi temel alarak inşa edilen sınır duvarlarına teorik bir zemin oluşturmasıyla literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Öte yandan çalışmada iki örneklem ele alınmaktadır: İsrail-Filistin ve Türkiye-Suriye Duvarı. Her iki duvarın da devlet yetkililerinin söylemlerinde ve/veya resmî belgelerde görüldüğü üzere, “teröre karşı güvenlik gerekçesiyle” inşa edilmiş olmaları ve bu gerekçenin realist perspektif için daha uygun olması iki örneğin seçilmesini sağlamıştır. Bunlara ek olarak ele alınan duvarların seçiminde, taraf devletler arasındaki sınır politikalarının, geçmişten gelen bir birikimle günümüzde duvarlarla karşılık bulması da belirleyici kriterlerden biri olmuştur. Böylelikle inşa edilen duvarların, geçici ve anlık bir politika ürünü olmaktan ziyade devlet hafızasının bir

unsuru olarak ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Son olarak iki duvarın da devletlerin politikalarında aktif olarak kullanılması örneklerin seçilmesinde etkili olmuştur.

Örneklemlerden İsrail-Filistin Duvarı, literatürde oldukça fazla yer ederken, bu çalışmada ise söz konusu duvar, realizme göre yeniden analiz edilerek farklı açıdan ele alınmaktadır. Yine yapılan literatür taramasında bu teorik zemini oluşturan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Türkiye'nin Suriye sınırına inşa ettiği güvenlik duvarı ise dünyada inşa edilen en yeni duvarlardan biridir. Daha önce iki ülkenin sınır politikalarına dair bazı çalışmalar olmakla birlikte henüz Türkiye-Suriye Duvarı üzerine yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma daha önce çalışılan İsrail-Filistin Duvarı'nı realizmin argümanlarına göre yeni bir bakış açısıyla ele alması ve daha önce hiç çalışılmamış Türkiye-Suriye Duvarı'nı ise yine realist argümanlara göre incelemesi açısından farklılaşmakta ve literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL, TARİHSEL VE FELSEFİ BOYUT

2.1. Duvarın Terminolojisi

“Duvar” her şeyden önce bir eser (*artefact*) niteliği taşımaktadır. Stanford Felsefe Ansiklopedisi tarafından verilen tanım dikkate alındığında bir eser, “kasıtlı olarak belirli bir amaç için yapılmış veya üretilmiş bir nesnedir”.⁴¹ Dolayısıyla duvar kavramını tanımlamak, aslında onun hangi amaçla inşa edildiğiyle ilgilidir.

Farsça bir kelime olan ‘*dîvâr*’dan türeyen duvar kavramının Türk Dil Kurumu’ndaki ilk anlamı, “bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem” iken; ikinci anlamı ise, “bir toprak parçasını sınırlayan taş, tuğla, kerpiçten yapılan engel” dir.⁴² Kavramın İngilizce kökeni ise Latince bir kelime olan ‘*vallum*’dan türeyerek günümüzdeki *wall* halini almıştır. Oxford Sözlüğü’nde kavramın tanımları şu şekildedir: “arazi alanını saran veya bölen kesintisiz dikey tuğla veya taş yapı” ve “koruyucu veya kısıtlayıcı bir engel olarak kabul edilen yapı”.⁴³ İngilizcede duvarın bir diğer anlamı olan *barrier* ise; “insanların bir yerden bir yere ilerlemelerini engelleyen, çit benzeri bir nesne” ve “bir şey veya kişi ile diğeri arasında var olan ve onları ayrı tutan şey” anlamlarını taşımaktadır. Görüldüğü üzere Türkçe ve İngilizce sözlüklerde duvarın güvenlik (koruma) ve engelleme özelliklerine ortak bir vurgu bulunmaktadır. Ayrıca her iki sözlükte de duvarın yapı malzemesi ile ilgili tuğla ve taş belirtilmiştir.⁴⁴ Öte yandan bu iki kavrama alternatif olarak çit (*fence*) de tercih edilmektedir. Özellikle duvar kavramının diktatörlüğe ilişkin bir algı oluşturması veya kalıcı bir ayırmadan bahsetmesi, bariyer kavramının ise son derece kapsayıcı oluşu, çit kavramının da kullanımını beraberinde getirmiştir. Nitekim günümüzde

⁴¹Ernesto C. Sferrazza Papa, “What is a wall? : Towards an ontology of political artefacts”, **Rivista diestetica**, Sayı: 67, 2018, ss. 80-96, s. 83,

⁴² Türkçe Sözlük, **Türk Dil Kurumu**; <http://www.tdk.gov.tr/>

⁴³Oxford Learner’s Dictionaries, **Oxford University Press**; https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/wall_1?q=wall.

⁴⁴ Çalışma boyunca kullanılacak duvar kavramının yapısından çok mahiyetine vurgu yapılacaktır. Dolayısıyla bu çalışma özelinde duvarların; beton, taş, metal, tel örgü, tahta çit veya elektronik aygıtlardan yapılmış olması farketmemektedir.

barındırdıkları teknik ve teknolojik özellikler itibariyle üç kavram⁴⁵ arasındaki farkların daha muğlaklaştığı söylenebilir.⁴⁶

Duvarın söz konusu iki farklı anlamı, yıllarca söylemlerle ve uygulamalarla örneklendirilmiştir. Duvarın öne çıkan mahiyetlerinde ise barışçıl ve koruyucu işlevleri, kısıtlayıcı ve engelleme işlevlerine göre ikinci planda kalmıştır.⁴⁷ Bununla birlikte her iki işlev de devletin güvenliğine odaklanmaktadır ki bu işlev çalışmada ele alınan duvarların ne için inşa edildiğini açıklamak için yeterlidir.

Öte yandan duvarın geçmişten beri var olan ancak günümüzde olumsuz bir algıyla daha da gündemde olan bir başka anlamı daha vardır: sahiplenme. Rousseau özel mülkiyeti açıklarken ve eleştirirken “bir toprak parçasının etrafını çitle çevirerek “burası benimdir” diyebilen ve buna inanan insanlardan bahsetmektedir. Bunun sivil bir toplum olma yolunda en önemli zihniyet olduğunu belirten Rousseau’ya göre “meyveler herkesin, topraklar ise hiç kimseninindir”.⁴⁸ Rousseau’nun 1761’de *The Social Contract and Discourses* adlı çalışmasında yer verdiği bu ifadeler, günümüzde nicel anlamda oldukça güçlenen duvarlarla karşımıza çıkmaktadır.

Duvarın mahiyetindeki bu farklılıklar, devletlerin inşa ettikleri duvarlara yönelik söylemlerde de fark edilmektedir. Nitekim bu çalışmanın çıkışını oluşturan Berlin Duvarı, Batı Almanya için bir güvenlik duvarı iken Doğu Almanya ve özellikle Doğu Berlinliler için ölüm duvarı şeklinde ifade edilmektedir. Öte yandan İsrail-Filistin Duvarı’nın, Filistinliler için ekonomik yoksunluk, baskı ve sömürgeleştirme hissine işaret ettiğini söylemek mümkünken İsrail halkı için güvenlik hissine, olası tehditlere karşı korunma biçimine işaret etmektedir. Nitekim söz konusu duvar, İsrail

⁴⁵ Üç kavrama ilişkin detaylı bir çalışma için bkz: Emily Regan Wills, “Constructing a ‘Wall’: Discursive Fields, Social Movements, and the Politics of the [Wall/Barrier/Fence]”, **Journal of Borderlands Studies**, Cilt. 31, Sayı. 3, 2016, ss. 305-318, <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1174596>.

⁴⁶Christine Leuenberger, “Maps as Politics: Mapping the West Bank Barrier”, **Journal of Borderlands Studies**, Cilt. 31, Sayı. 3, 2016, s. 4; Stéphane Rosière ve Reece Jones, “Teichopolitics: Re-Considering Globalisation Through the Role of Walls and Fences”, **Geopolitics**, Cilt. 17, Sayı. 1, Ocak 2012, ss. 217-234.

⁴⁷ Elliot Sperber, “Concept of Wall”, **Truthout**, 21 Ocak 2017; <https://truthout.org/articles/the-concept-of-the-wall/> (Erişim Tarihi: 20.05.2019)

⁴⁸Jean-Jacques Rousseau, **The Social Contract and Discourses**, Oxford: Fellow of Magdalen College, 1913, s. 207.

tarafından güvenlik çiti, Filistin tarafından ayırım duvarı olarak isimlendirilmektedir. Kavramın bu farklı anlamlarına binaen bazı dillerde iç ve dış duvar ayrımı da yapılmaktadır. Buna göre dış duvar daha savaştı ve engelleme üzerine işlev görürken iç duvar ise daha çok koruyucu ve güvenlik odaklı bir duvardır. Bu durum İtalyancadaki *muro* ve *preate*, İrlanda dilindeki *mur* ve *fraig*, Litvanya dilindeki *muros* ve *siena* ile yine Almandaki *mauer* ve *wand* ayrımlarında görülmektedir.⁴⁹

Çalışma boyunca sınır, duvar ve sınır duvarı kavramlarının oldukça çok kullanılması, kavramlar arası ilişkiye bir açıklık getirmeyi de gerektirmektedir. Öncelikle bu kavramların tamamının aynı işlevi gördüğü söylenebilir. Bu noktadaki farklılık ise buldukları kategorik farklılıklarla ilgilidir. Sınır, genellikle sosyal bir ayrımı ifade ederken duvar son derece somuttur ve materyal bir ayrıma işaret etmektedir.⁵⁰ Bununla birlikte sınırın daha kapsamlı açıklamasını Selçuk ve Sorguç şu şekilde yapmıştır:

İnsanoğlu evrenin sınırsızlığı karşısında sınırlarıyla var olur. Doğal çevresindeki sınırları deneyimleyerek korunma, güven içinde olma, mülkiyet edinme, sahiplenme, saklama, vb. içgüdüleriyle kendi sınırlarını yaratmaya ve mekân oluşturma eylemi ile de aslında kendini çevreden ayırmaya ve kendi çevresini yaratmaya başlar. Zaman içinde sınırı biçimlendirmeyi/dönüştürmeyi/yönetmeyi öğrenen insan sınırlarla birlikte oluşturduğu yapılı çevresi (*built-environment*) ve tüm bileşenleri ile (arkitektoniği, teknolojisi, formu, malzemesi, vb.) bir anlamda kendi kimliğini de inşa eder. Dolayısıyla sınır (*boundary*) iki boyutlu bir çizgiden çok daha fazlasıdır.⁵¹

Sınır duvarı ise anlam itibarıyla sınır ve duvarın bir birleşimini temsil eder. Çünkü duvar veya inşa edilen herhangi bir bina tek başına herhangi bir anlatı ortaya koyamazken, kendileri de tek başına bir anlama sahip değildirler.⁵² Bu yüzden Ağlama Duvarı bütün Yahudiler için içsel bir değer taşısa da veya Çin Seddi tarihsel bir mirası

⁴⁹ Sperber, A.g.e., 2017.

⁵⁰ Papa, a.g.e., 2018, s. 83.

⁵¹ Semra A. Selçuk ve Arzu G. Sorguç, “Sınırlanmıştan Sınıra: Sınırdan Arayüze: Sayısalardan Fiziksele”, **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 388, Nisan 2016. Sanal erişim için bkz: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=402&RecID=3875>.

⁵² Paul Q. Hirst, **Space and power: politics, war and architecture**, Cambridge; Malden, MA: Polity, 2005, s. 158.

barındırsa da aslında tek başlarına bir duvar olarak mahiyetleri yoktur.⁵³ Bu noktada sınır kavramının sosyal menşei devreye girer ve duvarın bir anlama bürünmesini sağlar.

Sınır duvarı (geçmiş ve günümüz örneklerinde de görüldüğü üzere) hem sosyal-soyut bir argüman hem de somut-materyal bir anlam barındırmaktadır. Söz konusu iki anlamlılıktaki sosyal ayırım, sınır duvarının iki tarafındaki biz ve onlar ayırımı ile ortaya çıkarken materyal ayırım ise duvarın yüksekliği, kalınlığı ve sahip olduğu teknik özelliklerle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla inşa edilme amacı ne olursa olsun duvar, somut bir işlevi yerine getirirken (devletler özelinde) arzu, ihtiyaç veya endişeleri bastıran soyut bir perde misyonunu da üstlenmektedir.⁵⁴

Duvar kavramının, sınırların farklı formlarda isimlendirilmiş halleri olduğunu iddia eden Madrigal, sınırların insan yapımı olduğuna vurgu yapar. Bu sebeple kavramdan; duvar, çit, yasal bir anlaşma, sensörlü koruma veya herhangi bir metafor olarak bahsetmenin önemi olmadığını iddia eder.⁵⁵ Nitekim Madrigal'in görüşünü destekler nitelikte, çalışma boyunca duvarın niceliğinden çok nitelikleri ve mahiyetleri üzerinde durulacaktır. Ancak bundan önce sınır duvarlarının yeni bir olgu olmadığına ilişkin tarihsel bir perspektife ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda sonraki bölümde sınır duvarlarının geçmişten günümüze kronolojik bir analizine yer verilecektir.

2.2. Geçmişten Günümüze Sınır Duvarları

Tarihte bilinen ilk duvarlar Milattan Önce (M.Ö.) 9000'li yıllarda şimdiki Ürdün ve Batı Şeria sınırında bulunan Eriha (*Jericho*) şehrinde karşımıza çıkmıştır.⁵⁶ Şehrin etrafını çevreleyecek biçimde 3,6 metre yüksekliğinde ve 1,8 metre kalınlığında inşa edilen duvarda yapı malzemesi olarak oval biçimli kerpiçler kullanılmıştır. M.Ö. 7000'lerde ise yapı malzemeleri gelişim göstermiş ve dikdörtgen şekilli kerpiçlerin

⁵³Wendy Brown, **Yükselen duvarlar zayıflayan egemenlik** (Çeviren: Emine Ayhan), İstanbul: Metis, 2011, s. 90.

⁵⁴ Brown, **a.g.e.**, 2011, s. 89.

⁵⁵ Alexis C. Madrigal, "What Is a Border Wall", **The Atlantic**, 10 Ocak 2019; <https://www.theatlantic.com/techSayilogy/archive/2019/01/what-is-a-border/579955/> (Erişim Tarihi: 08.05.2019).

⁵⁶ Eriha'daki bu duvarlar, Tevrat'a göre Yahudiler tarafından yıkılmış olup aynı zamanda Yahudiler'in kazandığı ilk toprak olarak da bilinir. Detaylı bilgi için bkz: **Tevrat**, Yeşu (6. bölüm).

yanında taşlar da kullanılmıştır.⁵⁷ İnşa edildiği ilk zamanlarda güvenlik mahiyeti taşıyan duvar, defalarca yıkılmış ve yeniden inşa edilmiştir. Eriha Duvarı, İlk Tunç Çağı (M.Ö. 3300-2100) sırasında o zamana kadar inşa edilenlerden 17 kat daha güçlü bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Bir güvenlik unsuru olarak duvarlar diğer şehir devletleri tarafından da şehrin bir parçası olarak görülmüştür. Nitekim tarihteki birçok devlete göre bir şehir her zaman olduğu gibi duvarları olan bir şeydir.⁵⁸ Dolayısıyla Eriha Duvarı dönemin duvarlarla çevrili tek şehri olarak sonraki dönemlere de bir örnek teşkil etmiştir.

M.Ö. 2000'lerden itibaren duvarlı şehirlerin yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Nitekim dünyanın ilk "sınır duvarı" da bu tarihte günümüzdeki Irak'a karşılık gelen Ur'da inşa edilmiştir. Ur Kralı Shulgi, inşa edilen duvarın halkının huzur içinde yaşamasını sağladığını belirtirken⁵⁹ muhtemelen aynı söylem ve uygulamaların yüzyıllar sonra halen devam edeceğini tahmin etmemiştir. Sınır duvarlarının Ortadoğu ve Mezopotamya'daki yolculuğu günümüzdeki Irak coğrafyasıyla sınırlı değildir. M.Ö. 1900'lerde Mısır'da Firavun Amenemhat I tarafından inşa edilen "Hükümdar Duvarı" (*Wall of Ruler*), Mısır'ın göçebe akıncıların tehditlerine karşı uyguladığı bir sınır politikası olarak dikkat çekmektedir. Çöl coğrafyasının bir gereği olarak çamur ve kerpiçten inşa edilen duvarın ömrü ise çok sürmemiş, aşınarak çöl kumlarının altında kalmıştır. Öte yandan aynı dönemlerde Mısır'ın daha güneyinde yer alan ve 250 mil uzunluğunda olan duvar ve Nil'i çevreleyen yaklaşık dört kilometrelik duvar da Mısır'ın inşa ettiği diğer sınır duvarlarıdır.⁶⁰

Ortadoğu coğrafyasında süregelen sınırları duvarlar inşa ederek koruma yöntemi Avrupa'da da sadece 21. Yüzyıla ait yeni bir yöntem değildir. Yunanistan'ın antik şehirlerini duvarlarla korumaya başlaması Bronz Çağı'nın başlangıcına kadar uzanırken özellikle M.Ö. 1600-1100 arası dönem bu açıdan oldukça zengindir. Bu

⁵⁷ **Encyclopedia Britannica**, <https://www.britannica.com/place/walls-of-Jericho> (Erişim Tarihi: 08 Nisan 2018).

⁵⁸ David Frye, **Walls: A History of Civilization in Blood and Brick**, New York ; London ; Toronto: Scribner, 2018, s. 35.

⁵⁹ **Historyextra**, "A brief history of border walls – from 2,000 BC to Trump's Mexico Wall", Mart 26, 2019; <https://www.historyextra.com/period/ancient-history/border-walls-history-mexico-trump-china-great-wall/> (Erişim Tarihi: 25.06.2019).

⁶⁰ Frye, a.g.e., 2018, s. 27.

tarihler arasında Yunan coğrafyasında yer etmiş olan Miken Uygarlığı, şehirlerini göçebe akıncılardan korumak için sınır duvarları inşa etmiştir. Örneğin M.Ö. 13. Yüzyıl sonlarında Peloponezya’da inşa edilen sınır duvarı, Balkanlardan gelecek tehditler için inşa edilmiştir.⁶¹ Miken Uygarlığı M.Ö. 1150’de tarihten silindiğinde her ne kadar bahsi geçen sınır duvarları yerle bir edilmiş olsa da bir şehrin duvarlarla çevrili olma düşüncesi Mezopotamya’da olduğu gibi Yunan coğrafyasında da kalıcı olmuştur. Nitekim 500 yıl sonra da bunun örneklerini görmek mümkündür. M.Ö. 605-562 yılları arasında Babil Krallığı yapan II. Nebukadnezar, özellikle Tire şehrini kuşatmak için harcadığı 13 yıl boyunca sınır duvarlarının önemini çok iyi kavramıştır.⁶² II. Nebukadnezar, zaten M.Ö. 1792’de Kral Hammurabi’nin Babil şehrini çevrelemek için inşa ettiği devasa duvarı daha da güçlendirip genişleterek üzerinde atlı araba yarışlarının bile yapılabildiği bir sınır duvarı haline getirmiştir.⁶³

Tarihin en büyük sınır duvarı olan Çin Seddi’nin inşası için ise M.Ö. 214 yılının beklenmesi gerekmiştir. Aslında Çin İmparatorluğu sınırlarında o yıla kadar parçalar halinde küçük duvarlar mevcuttur. Ancak bu duvarların zamanla aşınabildiğini ve yıkıldığını şahit olan Çin; daha sağlam, kalıcı ve ülkeyi çevreleyen bir duvar inşasına başlamıştır. Duvarlar Yunanistan, Mezopotamya, Mısır ve diğer yerlerde olduğu gibi Çin’de de medeniyet kurmak ve bunu korumak amacıyla inşa edilmiştir. Söz konusu duvar inşaları Çin’in en küçük köyünden imparatorluğun merkezine kadar uygulanmıştır. Hatta Çinliler şehirlerini koruyan duvarlara mistik bir misyon da yüklemiş, her bir kentin koruyucusu olarak “duvar ve hendek tanrıları”nın (*cheng huang shen*) varlığına inanmışlardır.⁶⁴ Toplam uzunluğu 21.000 kilometreyi geçen Çin Seddi’nin onarım ve yenilemeleri ise 17. Yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere milattan önce uygarlıklar sınır duvarlarını güvenlik amaçlı olarak yaygın şekilde kullanmıştır. Milattan sonra da aynı politikalar devam etmiş ve sınırların duvarlardan oluşma düşüncesi normalleşmiştir.

⁶¹ A.g.e., s. 34.

⁶² A.g.e., s. 34-35.

⁶³ Ancient History Encyclopedia, <https://www.ancient.eu/wall/> (Erişim Tarihi: 18.07.2019).

⁶⁴ Frye, a.g.e., 2018, s. 52.

Milattan sonra inşa edilen ilk duvar Roma İmparatorluğu'nun 300 yıl boyunca kuzeybatı sınırını oluşturacak olan Hadrian Duvarı'dır. 122 yılında İngiltere'yi ziyaret eden Kral Hadrian'ın ülkenin kuzeybatı sınırını barbarlardan korumak amacıyla inşa edilmesini istediği Hadrian Duvarı, üçlü duvar setinin⁶⁵ ikincisidir ve altı yılda tamamlanmıştır. Duvar, 80 mil uzunluğa sahiptir ve İngiltere'nin kuzeydoğusundaki Tyne Nehri üzerinde yer alan Wallsend'den kuzeybatısında yer alan Bowness-on Solway'e kadar uzanmaktadır. Duvarın her milinde gözetleme kuleleri bulunurken her üç milde bir de gözlem noktaları yer almıştır. Hadrian Duvarı 4,6 metre yüksekliğe ve 3 metre genişliğinde inşa edilmiştir. Duvarın en üstünde askerlerin devriyesi için bir yürüyüş yolu bulunurken bu yol da taştan yapılmış siperlerle çevriliydi.⁶⁶ Bununla birlikte Roma İmparatorluğu'nun duvar politikası sadece Hadrian ile sınırlı değildir. Uzun yıllar boyunca "sayısız asker rütbesiyle yönetilen kırılmaz ve çözülemeyen duvarlar"⁶⁷ imparatorluğu korumuştur.

Tarihteki sınır duvarlarına bir diğer örnek Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile ortaya çıkan Bizans İmparatorluğu ile yakından ilgilidir. I. Anastasios (491-518) Bulgar akınlarını engellemek amacıyla İstanbul yakınlarında 65 kilometre uzunluğunda bir duvar inşa etmiştir. Duvar dönemin şartlarına göre çok uzundur -ki Anastasios'un Uzun Duvar'ı (*Anastasios's Long Wall*) olarak bilinir- ancak acele yapıldığı için önceki örneklerine nazaran oldukça güçsüzdür. Nitekim yapıma amacını da karşılayamayarak gerekli güvenliği sağlayamamıştır.⁶⁸ Aynı yıllarda günümüz İran'ında bulunan Sasani İmparatorluğu, göçebe komşularıyla olan bölgesel anlaşmazlıklarına cevaben sınırlarını güçlendirmek için kapsamlı bir savunma projesini gündemine almıştır. Projenin en etkileyici kısmı, eski bir mühendislik başyapıtı olarak imparatorluğun kuzey sınırlarına inşa edilen 200 km'lik Gorgan Duvarı'ydı. Bir diğer adı Kırmızı Yılan (*Red Snake*) olan duvar hem bir su taşıma sistemi hem de savunma tahkimatını içinde barındırırken, en az 20.000 askerden

⁶⁵ Üçlü duvar setinin ilki Gask Ridge, üçüncüsü ise Antonine Duvarı'dır.

⁶⁶ David Brezee, "History of Hadrian's Wall", **English Heritage**, <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/hadrians-wall/hadrians-wall-history-and-stories/history/> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

⁶⁷ Mohammed Chaichian, **Empires and Walls: Globalization, Migration and Colonial Domination**, Studies in Critical Social Sciences (Cilt. 62), Brill, 2014, s. 23-31; Frye, **a.g.e.**, 2018, s. 103.

⁶⁸ Victoria VerSayın ve Klaus F. Zimmerman, "Walls and Fences: A Journey Through History and EcoSayimics", **Global Labor Organization Discussion Paper**, Sayı. 330, s. 3.

oluşan bir orduyla da desteklenmiştir. Duvarın yüksekliği uzandığı coğrafi yapılara göre değişiklik göstermekle birlikte üç metreden sekiz metreye kadar ulaşmıştır. İranlı arkeolog Kiani'nin Gorgan Duvarı'nın ilk kez ele alındığı çalışmasında da belirttiği üzere, bu etkili sınır savunma sisteminin imparatorluğun 200 yıl boyunca ayakta kalmasına katkıda bulunduğu inanılmaktadır.⁶⁹ Ancak imparatorluğun refahının sona ermesi ve bakımının uygun olmaması nedeniyle terk edilen Gorgan Duvarı, zamanla savunma kimliğini de kaybetmiştir.⁷⁰

Gorgan Duvarı'nın inşasından 1400'lü yıllara kadar günümüz Ukrayna'sından ABD'ye, Bolivya'dan Moğolistan'a kadar dünyanın çeşitli coğrafyalarında ufak çaplı duvarlar inşa edilmiştir. Söz konusu yıllarda devasa ve öncekilerden farklı bir misyona sahip duvarlar inşa edilmediği gibi, güvenlik veya engelleme anlayışının da dışına çıkılmamıştır. 1400'lü yıllarda ise İstanbul'un fethi oldukça dikkat çekicidir. Nitekim İstanbul'un fethinin o döneme göre küresel nitelikteki birçok çıktısının yanında, bu çalışma için önemli olan nokta İstanbul'un surlarının Osmanlı İmparatorluğu'nun yoğun top atışları sonucu yerle bir edilmesidir. Çünkü söz konusu surlar dönemin koşullarına göre çok sağlam inşa edilmiştir ve yıkılmasına ihtimal verilmemiştir. Bu olay sadece İstanbul'un fethiyle sonuçlanmamış, aynı zamanda duvarların devletler için gerçekten bir güvenlik aygıtı olup olmadığı konusunda tartışmalara neden olmuştur. Nitekim 1400'lü yıllardan 20. Yüzyıla kadar var olan duvarlar haricinde büyük çaplı yeni bir sınır duvarı inşası olmamıştır.

1900'lü yıllar ise genellikle ideolojik sebeplerle sınır duvarlarının inşa edildiği ve geçmiş yıllara nazaran duvarların ömrünün kısa olduğu yıllardır. Bu süreçte birinci ve ikinci dünya savaşlarının yaşanmış olması sınır duvarlarının inşasında etkili olmuştur. Bu yıllarda özellikle SSCB, Fransa, Yunanistan, İtalya gibi devletler sınır duvarlarına önem vermişlerdir. Örneğin 1922 yılında Polonya, Estonya, Letonya ve Litvanya'ya karşı duvar ören Sovyetler Birliği, bu sınır duvarlarını 1939'da yıkmıştır. Yunanistan'ın Bulgaristan sınırına ve İtalya'nın Yugoslavya sınırına ördüğü duvarın

⁶⁹M. Y. Kiani, "Excavations on the Defensive Wall of the Gurgān Plain: A Preliminary Report", *Iran*, Cilt. 20, 1982, ss. 73-39.

⁷⁰ Chaichian, *a.g.e.*, 2014, s. 54-71.

ömrü ise daha az olmuş, inşasından 5 yıl sonra yıkılmıştır.⁷¹ Kore Savaşı sonrası 1953'te Kuzey ve Güney Kore arasında inşa edilen duvar da yine bu yüzyılın ünlü sınır duvarlarından. Öte yandan dünya savaşlarından bağımsız sınır duvarlarını görmek de mümkündür. Güney Afrika, Mozambik iç savaşının etkilerini sınırında görmek istemediği için 1975 yılında Mozambik sınırına “Ateş Yılanı” olarak adlandırılan 120 kilometrelik bir elektrikli çit inşa etmiştir.⁷² Bütün bunlarla birlikte 20. Yüzyılın en meşhur duvarı ise kuşkusuz Berlin Duvarı olmuştur.

Sınır duvarlarının kavramsal ve tarihsel analizi, bu çalışma kapsamında duvar olarak ne kastedildiği ve sınır duvarlarının yeni bir pratik olmadığı noktasında önemlidir. Ancak duvar inşalarının nedenlerine ilişkin daha derin bir sorgulama için duvarın felsefesini de ele almak yerinde ve gerekli olacaktır.

2.3. Duvarın Felsefesi: Foucault'nun İktidar Teknolojileri Olarak Duvarlar

Duvarı anlamak onun hangi amaçlarla inşa edildiğiyle paralel ilerleyen bir süreçtir. Bu bölümde, daha önce sadece terminolojik olarak değinilen bu amaçlara derinlemesine sor(g)ular yöneltilecek ve bir anlamda duvarın felsefesi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Sınır duvarları devletlerin güvenlik, engelleme, sahiplenme vb. amaçları için inşa ettikleri araçlardır. Duvarların bu araçsallığı iktidar merkezli bir okumayı da beraberinde getirir. Nitekim duvarları araçsallaştıran bizzat karar vericinin yani iktidarın kendisidir. Bu noktadan hareketle Michel Foucault'un “iktidar teknolojileri”, sınır duvarlarının felsefi arka planı için son derece uygun bir zemin hazırlamaktadır. Foucault; karar verici, kısıtlayıcı, yasaklayıcı olan ve öldürme ve hayatta bırakma haklarını elinde tutan egemen iktidara farklı bir kavramsallaştırma ile “biyoiktidar” adını vermiştir. Ona göre biyoiktidar çeşitli iktidar teknolojileri ve teknikleri ile hayatı düzenleyici bir olgudur.⁷³ Özellikle 17. ve 18. Yüzyılda birey ve bireyin bedeni üzerine

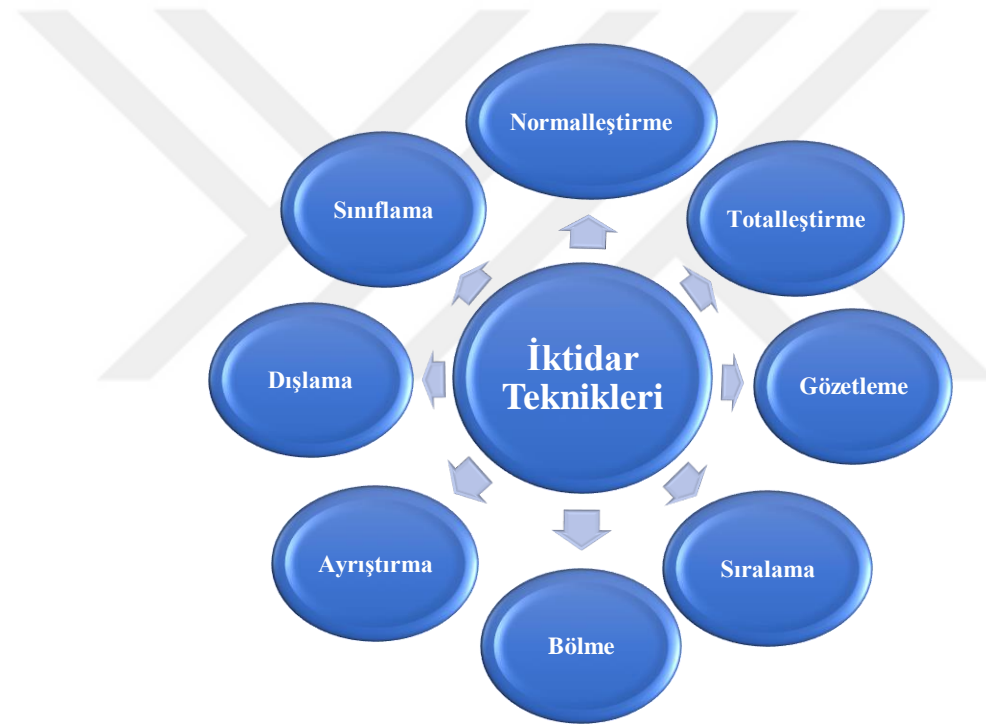
⁷¹David B. Carter ve Paul Poast, “Why Do States Build Walls? Political Economy, Security, and Border Stability”, **Journal of Conflict Resolution**, Cilt. 61, No. 2, Şubat 2017, s.15.

⁷²Marcello Di Cintio, **Walls: Travels Along the Barricades**, Soft Skull Yayınları, Berkeley, 2013, s.13.

⁷³Michel Foucault, **The History of Sexuality**, Vintage Books, New York, 1990, s. 140.

odaklanmış bazı iktidar teknolojileri dikkat çekmektedir. Foucault'un çalışmalarında sıklıkla karşılaşılan hapisane⁷⁴, klinik⁷⁵ gibi oluşumlar söz konusu iktidar teknolojilerinin somut çıktılarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte Foucault, biyoiktidarın 19. yüzyıldaki değişimlerinden bahsederken iktidarın öldürme veya hayatta bırakma hakkının da değiştiğini ifade etmektedir. Ona göre iktidarın yeni işlevi *yaşa(t)ma* ve *ölüme bırakmadır*.⁷⁶ İktidar teknolojileri farklı teknikler kullanarak yaşatma veya ölüme bırakma yetkilerini uygulamaktadır. Chandler bu teknikleri şu şekilde sınıflandırmıştır:⁷⁷

Şekil 1: İktidar Teknikleri

Kaynak: Murray-Chandler, a.g.e., 2009, s. 63.

⁷⁴ İlgili çalışma için bkz: Michel Foucault, **Discipline and Punish: The Birth of the Prison**, Penguin Books, London, 1991.

⁷⁵ İlgili çalışma için bkz: Michel Foucault, **The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception**, Vintage Books, New York, 1994.

⁷⁶ Michel Foucault, **Toplum savunmak gerekir** (Il faut défendre la société), Çeviren: Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 246-247.

⁷⁷ Lynn Anne Murray-Chandler, **Agent and Subject of Discipline: How the Novice Teacher Experiences the Techniques of Power**, UNLV Theses, University of Nevada, Las Vegas, 2009, s. 63, <https://digitalscholarship.unlv.edu/thesesdissertations/949>.

Söz konusu teknikler, iktidarın hangi yüzyılda olduğundan bağımsız bir şekilde geçerliliklerini korumuştur. Nitekim 21. yüzyıl itibariyle de iktidar tekniklerinin de değişmediğini, tekniklerin özellikle sınır politikalarında duvarlar aracılığıyla pratiğe döküldüğü görülmektedir.

İktidarlar yıllardır ellerinde muhafaza ettikleri yetkilerle politikalarını yürütürken kapsam ve içerik anlamındaki değişim de öne çıkmaktadır. Örneğin; günümüz iktidarları için insan yaşamı değerli ve korunması gerekirken, nüfus politikalarında ise çoklu insan yapısının kontrolü ve korunması elzemdir. Nüfusu ve çeşitli gerekçelerle nüfus geçişlerini güvenlik kontrolleriyle kontrol altına almak özellikle son dönemde iktidarın amaçlarından biri haline gelmiştir.⁷⁸ Bu noktada nüfus kontrolünden bahsedilen ülkeye dışarıdan gelen nüfusun yani göçün olduğu söylenebilir. Özellikle göçün küresel bir mesele haline geldiği günümüz dünyasında, farklı coğrafyalarda göç güzergahında bulunan iktidarlar sınırlarında kontrol amaçlı politikalar üretmektedir.

Egemen iktidar için temel söylemin “ne kadar ölüme terk edersen, sen de o kadar çok yaşarsın” olduğu dünyada Foucault, biyoiktidarın söylemini “yaşamak istiyorsan, düşmanlarını (ötekini) katletmen gerekir” şeklinde ifade etmiştir. Foucault, söz konusu söylemi ırkçılıkla da bağdaştırarak “ötekinin ölümü sadece benim kişisel güvenliğim değil, kötü ve aşağı ırkın ölümü anlamına gelmektedir” şeklinde ifade etmektedir.⁷⁹

Foucault’un iktidar teknolojileri, egemenlik ve disiplin gibi iki iktidar mekanizmasını da barındırmaktadır. Egemenlik; mutlak, sarsılmaz, sorgulanamaz bir yasa koyucu şekilde ilerleyen iktidar mekanizmasıdır. İktidar, sınırların ihlali söz konusu olduğunda kendini uyguladığı ya da inşa ettiği sınır teknolojileri ile keskin şekilde hatırlatmaktadır. İnşa edilen sınır duvarlarının, egemenliklerini tehdit altında hisseden iktidarlarca inşa edildiği göz önüne alındığında, Foucault’un yaklaşımı halen geçerliliğini korumaktadır. Öte yandan bir diğer iktidar mekanizması olan disiplin ise

⁷⁸N. Ela Gökçalp Aras, "Biyopolitik Bir Nüfus Politikası Olarak Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Rejimi ve Sınırlarda Ölüm Siyaseti", **Nüfus Bilim Dergisi**, Sayı. 36, 2014, s. 74.

⁷⁹ Foucault, **A.g.e.**, 2004, s. 261.

islah edici ve düzenleyici bir işlev barındırmaktadır.⁸⁰ Bu bakımdan ele alındığında da sınır duvarlarının, iktidarın; egemenlik alanlarını, güvenliğini, nüfus kontrolünü, nüfusunu korumayı ve egemenlik alanlarını genişletme tekniklerini disiplin altına almak adına kullanıldığı söylenebilir.

Duvarın felsefesinden bahsedilecekse Foucault'un da metafor olarak kullandığı “panoptikon”⁸¹ göz ardı edilmemelidir. Bentham kardeşlerin panoptikonu, çok sayıda insanın iktidar tarafından gözetim altında tutulmasını öngörür.⁸² Dolayısıyla bir iktidar teknolojisi olarak ele alınabilir. Zaten Foucault'un da panoptikondan etkilenmesini sağlayan şey, yapıyı iktidarın kitleleri disiplin altına alma yöntemi olarak kullanılmasıdır.⁸³ Üstelik bu yöntem yapının fiziksel özelliklerinden (demir parmaklıklar, zincirler, kilitler vs.) kaynaklı değildir. Foucault, Jeremy Bentham'ın da bu durumu şaşkınlıkla karşıladığını belirtmiştir.⁸⁴ Her ne kadar yapıda bu fiziksel semboller görülse de aslında panoptikondaki “gözleyen”, diğerleri tarafından görülmemektedir. Foucault görünmeyen bir iktidarın disiplin şekli olarak oldukça etkilenmiştir ki buna bağlı olarak da panoptikonu “uygulayan kişiden bağımsız bir güç ilişkisi yaratmak ve sürdürmek için aygıt” olarak tanımlamıştır.⁸⁵ Foucault ayrıca *Hapishane'nin Doğuşu* çalışmasında da panoptikonu bir metafor olarak kullanmıştır.

⁸⁰ A.g.e., s. 248.

⁸¹ 1785 yılında Samuel Bentham tarafından tasarlanan ve Jeremy Bentham tarafından tasarımın düşünsel arka planının oluşturulduğu bir yapıdır. “pan” ve “opticon” kelimelerinin birleşiminden oluşan kavram, “bütünü gözetlemek” anlamındadır. Detaylı bilgi için bkz: Gizem Özdel, “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği Ve ‘Panoptikon’ ile ‘İktidarın Gözü’ Göstergeleri”, **The Turkish Online Journal Of Design, Art And Communication**, Cilt. 2, Sayı. 1, 01 Ocak 2012, ss. 22-29.

⁸² Jeremy Bentham, **Panoptikon: Gözün İktidarı**, çev. Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yayınları, 2008.

⁸³ Özdel, A.g.e., 2012, s. 23.

⁸⁴ Connor Sheridan, “Foucault, Power and the Modern Panopticon”, **Senior Theses**, Trinity College, Hartford Connecticut, 2016, s. 12, <https://digitalrepository.trincoll.edu/theses/548> ; Foucault, A.g.e., s. 202.

⁸⁵ Foucault, A.g.e., 2004, s. 201.

Şekil 2: Panoptikon tasarımı

Kaynak: Kelsey Watts, “Is Everywhere a Panopticon?”, Social Sciences Blog, 21 Eylül 2018, <https://sunderlandsocialsciences.wordpress.com/2018/09/21/is-everywhere-a-panopticon/> (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

Bentham kardeşlerin tasarımı ve Foucault’un bunu ele alışı, temelde “iktidarın görünmeden gözetleme” argümanı üzerine kuruludur. Her ne kadar sınır duvarları panoptikonun aksine, devletlerin sınırlarında gayet görünür olsa da özellikle iktidarın bir aracı olarak kullanılması açısından panoptikonla benzerlik taşımaktadır. Söz konusu araçsallaştırma bu çalışmada iddia edildiği üzere duvarların güvenlik mahiyetleri üzerinden yapılmaktadır. Dahası sınır duvarlarını -işlevleri farklı olmasına rağmen- modern panoptikonlar olarak değerlendirmek de yanlış olmayacaktır.

Sonuç olarak bu bölümde Foucault’un izinden giderek duvarın felsefesi ortaya konmuştur. Foucault’un felsefesi -en azından 21. yüzyılda- sınır duvarlarında karşılık bulmaktadır. İktidarın; himayesindeki nüfusu korumak, dışardakini içeri almamak, teritoryal güvenliğini sağlamak ve çeşitli değerlerini korumak için uyguladığı politikalar ön plana çıkmaktadır. Sınır duvarları, özellikle son 20 yıllık süreçte bu politikaların başında gelmektedir.

Bu çalışmanın özgün taraflarından birini oluşturan duvarın felsefesi, her ne kadar iktidarların düşünsel arka planları hakkında fikir verse de teorik altyapı olmadan

çalışma sağlam bir zemine oturmayacaktır. Özellikle Uluslararası İlişkiler disiplinde teoriler yol göstericidir. Nitekim John J. Mearsheimer'ın saldırgan realizm için kullandığı “karanlık bir odadaki el feneri” tasviri⁸⁶ bu noktada genellenebilir. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde duvarın teorik analizine realizm ışığında bir giriş yapılacaktır. Çalışmanın örneklemelerini oluşturan duvarların realist analizine ise her bir duvarı ele alan bölümlerde ayrıca yer verilecektir.

2.4. Duvarın Teorik Analizine Giriş: Realizm, Sınır Güvenliği ve Duvarlar

2.4.1. Realizm ve Duvarlar

Çalışmanın teorik zeminini oluşturan realizm, Uluslararası İlişkiler disiplinde güç, çıkar ve güvenlik kavramlarının teorisi olarak bilinmektedir. Realizm, liberalizmin ütopyacı bakış açısını eleştirmesi yoluyla⁸⁷ disiplinde yer etmiş olsa da özellikle bir savaştan⁸⁸, hükümdarlara verilen tavsiyelerden⁸⁹ veya insan doğasından yola çıkan çalışmaların⁹⁰ gösterdiği üzere geçmişi eskilere dayanmaktadır. Bununla birlikte bu geçmiş, duvarlar üzerine bazı çıkarımlar yapmaya ve duvarları realist argümanlarla açıklamaya ilişkin de bazı fırsatlar sunmaktadır.

Realizmin ilk çalışmalarından kabul edilen Sun Tzu'nun ünlü eseri Savaş Sanatı (*The Art of War*), M.Ö. 6. Yüzyılda askeri taktikler ve savaş üzerine yazılmıştır. Sun Tzu'nun yaşadığı dönem (“geçmişten günümüze sınır duvarları” bölümünde de yer verildiği üzere), sınır duvarlarının özellikle savunma ve güvenlik için kullanıldığı bir çağdır. Bunun da etkisiyle Sun Tzu, güce ve güvenliğe ilişkin yaptığı çıkarımda duvarlara da değinir: “Güç yalnızca geniş bir arazi ile büyük nüfus topluluğu değildir. Zafer sadece güçlü silahlarda değildir. Güvenlik sadece yüksek duvarlar ya da derin çukurlar meselesi değildir.”⁹¹ Duvarların önemsiz oluşuna ilişkin vurgusuna devam

⁸⁶John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: Sayırton, 2001, s. 11.

⁸⁷Edward Hallett Carr, *Yirmi yıl krizi, 1919-1939*, çev. Can Cemgil, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2010.

⁸⁸Thucydides, *History of the Peloponnesian War*, The Penguin Classics, Harmondsworth, Eng., Baltimor, Penguin Books, 1972.

⁸⁹Niccolò Machiavelli, *Prens*, 21. Baskı, çev. Kemal Atakay, İstanbul: Can Yayınları, 2011.

⁹⁰Thomas Hobbes, *Leviathan*, London: Andrew Crooke, 1651.

⁹¹Sun-Tzu, *Savaş Sanatı*, çev. Adil Demir, 3. Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2008, s. 18.

eden Sun Tzu, bir savaşta zaferin anlaşılmaz olanın hakkı olduğunu savunur. Sun Tzu, başarılı bir savunmanın yüksek duvarlardan ziyade, düşmanın nasıl saldıracağını bilmekten geçtiğini ifade eder ve yüksek duvarların devletin güvenliğini ya da zaferi garanti edemeyeceğini vurgular.⁹² Elbette ki mevcut koşulları binlerce yıl öncesi ile karşılaştırmak mümkün değildir. Örneğin Sun Tzu'nun bahsettiği savaş, sadece devletler arası bir durumken günümüzde devlet dışı aktörler de sistemin önemli bir parçasıdır. Dolayısıyla devletlerin savaştığı ya da mücadele ettiği unsurlar çeşitlenmiş, terör örgütleri de özellikle 21. yüzyılda bunun önde gelen örnekleri olmuştur.

Realizmin en eski temsilcilerinden bir diğeri Thucydides ise yine savaş üzerine yazdığı çalışmasıyla temel bir metin ortaya koymuştur. Sparta ve Atina devletleri arasındaki Peleponezya Savaşları'na değinen Thucydides, Atina'nın güçlenmesi ve Sparta'nın bunu bir tehdit olarak görmesine vurgu yapmaktadır.⁹³ Güç dengesinin bozulması sonucu oluşan güvenlik tehdidine ve alınan güvenlik önlemlerine değinirken de çoğu kez duvarlardan bahseder. Örneğin, Sparta'nın Atina'ya karşı savaşında Antissa, Pyrrha ve Eresus şehirlerine saldırdığını ancak bu şehirlerin sahip oldukları yüksek ve güçlü duvarlar sayesinde güvende kaldığını ifade etmiştir.⁹⁴ Aynı şekilde Thucydides, Atinalıların ve diğer birçok şehir devletinin kendilerini güvende tutmak için duvar inşa ettiklerini ifade etmiş, duvarların savunmada başarılı olduğuna vurgu yapmış ve duvarların ayrıntılı güvenlik işlevlerinden sıklıkla bahsetmiştir.⁹⁵ Thucydides'in duvarlardan bahsederken güvenliğe yaptığı vurgu, duvarların günümüze kadar ulaşan mahiyetlerinde de karşılık bulmaktadır. Thucydides'in yaşadığı dönemde şehir devletleri arasındaki güç mücadelesi ve güvenlik arayışı için kullanılan duvarlar, bugün ise Türkiye ve İsrail'in yaptığı gibi terör faaliyetlerine karşı inşa edilmiştir. Aradaki binlerce yıllık zaman farkına rağmen, duvarların amacı egemenlik alanlarını korumak, gücü muhafaza etmek ve en önemlisi güvenliğini sağlamak şeklinde süregelmiştir.

⁹² A.g.e., s. 24.

⁹³ Thucydides, A.g.e., 1972, ss. 2-19.

⁹⁴ A.g.e., 1972, s. 138.

⁹⁵ Bu ifadeler için adı geçen çalışmanın 22, 38, 71, 96, 111, 121, 146, 177, 196, 203, 204, 278, 310, 322, 425, 507, 533. sayfalarında belirtilmiştir.

Realizmin bir diğ er temsilcisi Clausewitz de yine savaş durumuna vurgu yapmaktadır. Clausewitz'in bahsettiğ i savaş da tıpkı Sun Tzu gibi askeri anlamda başka bir devleti yenmek anlamındadır. Bu nedenle örneğ in terörizm gibi günümüz devlet dışı aktörlerinin de savaşların bir unsuru olduğu düşünöldüğ ünde Clausewitz'in yaklaşımının günümüzde geçerli olmadığı düşünölebilir.⁹⁶ Ancak Clausewitz'in savaşı,⁹⁷ başka araçların eklenmesiyle politikanın devamı olarak nitelendirmesi,⁹⁸ günümüzde inşa edilen duvarlar için bir anlam ifade etmektedir. Nitekim İsrail ve Türkiye başta olmak üzere birç ok devlet, teröre karşı olan savaşlarında duvarları da bir araç olarak kullanmaktadır.

Realistlerin genel olarak savaşı merkeze aldığı tartışmalara Thomas Hobbes da katılmıştır. Ona göre insan doç uştan bencildir ve insanın doç a durumu da savaşı işaret etmektedir.⁹⁹ Hobbes'a göre bu durum güvensizliğ in asıl kaynağ ını oluşturmaktadır. Anarşik bir ortamı tasvir eden bu güvensizlikten tek ç ıkış yolu ise Leviathan metaforu ile adlandırdığı egemen ve mutlak devlettir. Bununla birlikte Hobbes için güvenlik belirli aşamalardan oluşurken bunlardan ilki dış tehditlere karşı savunmayı içermektedir. Hobbes, dış güvenliğ i ilgilendiren bu aşamanın ise iki unsurdan oluştuğ unu belirtir: istihbarat (ajanlar) ve ordu. Bu unsurlardan özellikle ordu, bünyesinde barındırdığı askerler, silahlar, donanmalar ve kaleler ile devletin ve vatandaşlarının güvenliğ ini sağ lamaktadır.¹⁰⁰ Hobbes'un 17. yüzyılda ortaya koyduğu bu öngöröler kuşkusuz o dönem için devletler arası hatta imparatorluklar arası bir düzeyde geçerlidir. Ancak günümüze uyarlandığ ında, Hobbes'un dış güvenlik algısını teröre karşı inşa edilen duvarlarda da kümölatif olarak görmek mümkündür. Duvara ek olarak askeri teknolojilerin ile bizzat askeri personel ve silahların kullanıldığ ı Türkiye ve İsrail'in inşa ettiğ i duvarlar da bunun en güncel örneğ ini oluşturmaktadır.

⁹⁶ Bart Schuurman, "Clausewitz and the 'New Wars' Scholars", **Parameters: Journal of the US Army War College**, Cilt 40, 2010, s. 89.

⁹⁷ Detaylı bir çalışma için bkz: Uwe Hartmann, "Clausewitz and the Theory of Military Strategy in Europe : Reflections upon a Paradigm of Military Strategy within the European Common Security and Defense Policy (ESDP)", **Master Thesis**, Monterey, California. Naval Postgraduate School, 2001.

⁹⁸ Carl von Clausewitz, **Savaş üzerine**, ç ev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2011.

⁹⁹ Hobbes, **A.g.e.**, 1651, s. 76.

¹⁰⁰ Thomas Hobbes, **Yurtlaşlık Felsefesinin Temelleri**, ç ev. Deniz Zarakolu, İstanbul: Belge Yayınları, 2007, ss. 173-76.

Realizmin ana temsilcileri gösterilen Morgenthau ise, belirlediği altı ilkeyle realizme yön vermiştir.¹⁰¹ Morgenthau söz konusu prensiplerde de vurguladığı güç kavramını ayrıca önemsemektedir. Nitekim *Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace* çalışmasında da ulusal güce ilişkin ayrı bir bölüm ayırmaktadır. Morgenthau, ulusal gücü tanımlarken ise; coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri donanım, nüfus, ulusal karakter, ulusal ahlak, diplomasi kalitesi, yönetim kalitesi gibi unsurları kullanmaktadır.¹⁰² Bu unsurlardan özellikle coğrafya ve askeri donanımın birleştiği noktalar genellikle devletlerin sınırlarıdır. Sınırlarda alınan duvar gibi askeri-teknolojik önlemler, ulusal gücün bir yansıması olarak kullanılmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında -özellikle de İkinci Dünya Savaşı yıllarında- disiplinin önde gelen ismi haline gelen Reinhold Niebuhr ise daha çok idealistik realizm ya da daha yaygın ismiyle Hristiyan realizminin temsilcisi olarak görülmektedir.¹⁰³ Realizmin öncü isimlerinden olan Morgenthau'nun siyasi alanın özekliği fikrine karşı çıkmakta ve onun insanın ahlaki kaygılarını hafife aldığını ifade etmektedir.¹⁰⁴ Niebuhr'un realizmin yerleşik normlarını sorgulaması, onu nasıl tanımladığıyla yakından ilgilidir ki onun realizm tanımında, çıkar ve egemenlik gibi yerleşik normlara direnç sunan tüm faktörler kayda değerdir.¹⁰⁵ Bununla birlikte yine realizmin yerleşik normlarından ve çıkış noktalarından olan insan doğasını tamamen reddetmeyen Niebuhr, insanın doğuştan kötü/günahkar olduğu fikrine tamamen katılmayarak insan doğasının değişkenliğine vurgu yapmaktadır. Ona göre insanın doğasında var olan ahlaki kaygı, uluslararası politikadaki güç-güvenlik ikilemine benzer bir sonuç doğurur. Daha açık ifadeyle bir insanın güvensizlik durumunu ortadan kaldırma isteği karşısındakinin bu durumunu artırabilmektedir. Niebuhr'a göre bu durum çatışma ve

¹⁰¹ Bu ilkeler; gerçekçiliğin insan doğasından çıkan nesnel yasalara dayanması, uluslararası siyasette yer edinmeyi sağlayan ve güç olarak tanımlanan çıkar, çıkarın evrenselliği ve değişkenliği, ahlak ve siyaset arasındaki kaçınılmaz gerginlik, devletin ahlaki yasaları ile evreni yönlendiren ahlaki yasaların farklı oluşu ve realizmin bağımsızlığıdır. Daha fazla bilgi için bkz: Morgenthau, **A.g.e.**, 2006, ss. 4-17.

¹⁰² **A.g.e.**, ss. 138-80.

¹⁰³ Colm Mckeogh, **Political Realism of Reinhold Niebuhr: A Pragmatic Approach to Just War**, Palgrave Macmillan, 2014, s. 5.

¹⁰⁴ Reinhold Niebuhr, **Man's Nature and His Communities: Essays on the Dynamics and Enigmas of Man's Personal and Social Existence**, London: Geoffrey Bles, 1965, s. 54.

¹⁰⁵ Reinhold Niebuhr, **Christian Realism and Political Problems**, Charles Scribner's Sons, 1953, s. 11.

istikrarsızlık riskini artırmaktadır.¹⁰⁶ Niebuhr'un bu çıkarımından hareketle, devlet sınırlarında alınan önlemler de yine güç-güvenlik ikilemi açısından değerlendirilebilir. Bu noktada Türkiye her ne kadar teröre karşı bir duvar inşa etmiş olsa da özellikle duvara entegre edilen askeri teknolojiler nedeniyle sınır hattındaki çatışma riski daha da artabilecektir. Aynı durumun İsrail'in inşa ettiği duvarlarda da gerçekleştiği görülmüştür.

Bununla birlikte Niebuhr'un yaklaşımı, devletlerin güce ulaşma amaçlarının ve güvenlik ihtiyaçlarının gerekçesini tartışmayı engellemeyecektir. Konuya birey düzeyinden bakan Herbert Butterfield'e göre bireylerin güvenlik önlemi alma ihtiyaçlarının altında korku duygusu yatmaktadır ki bunu da "Hobbesçu korku" (*Hobbesian Fear*) olarak ifade etmektedir. Buna göre birey sürekli olarak diğerleri tarafından zarar göreceği hissiyatındadır ve bu durum kendilerini koruma ihtiyacını beraberinde getirir.¹⁰⁷ Realizmin insan doğasının kötülüğüne yaptığı atıf ile uyumlu olan bu yaklaşım, devletler düzeyinde ele alındığında ise sistemin anarşik yapısı devreye girmektedir. John Herz'in "güvenlik ikilemi" (*security dilemma*)¹⁰⁸ modeli tam da bu noktaya vurgu yapar. Söz konusu vurgu aynı zamanda Herz'i Butterfield'dan ayıran en temel noktadır.¹⁰⁹

Ancak daha önce de vurgulandığı gibi realist görüşler özellikle devlet dışı aktörlerin sisteme dahil olmasıyla dönüşmektedir. Güvenlik ikilemi modeli de aynı şekilde devletlerin yeni güvenlik kaygılarına göre dönüşüm yaşamıştır. Terörizm başta olmak üzere ortaya çıkan yeni tehditler, güvenlik ikilemi kavramının kullanım alanını da genişletmiştir.¹¹⁰ Türkiye de Suriye sınırında terör faaliyetlerinin artması üzerine, yasa dışı girişleri engellemek adına sınırına duvar inşa etmiş ve askeri önlemler almıştır. İnşa edilen güvenlik duvarının terör örgütleri üzerinde bir güvensizlik

¹⁰⁶ Robin W. Lovin, **Reinhold Niebuhr and Christian Realism**, Cambridge University Press, 1995, ss. 1-2; Mckeogh, **A.g.e.**, ss. 40-41.

¹⁰⁷ Butterfield, **A.g.e.**, 1951, ss. 20-21.

¹⁰⁸ John H. Herz, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", **World Politics**, Cilt 2, Sayı 2, 1950, ss. 157-80.

¹⁰⁹ Ali Bilgiç, "Güvenlik İkilemi'ni Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmaları'nda Yeni Bir Perspektif", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 29, Bahar 2011, s. 125.

¹¹⁰ Mithat Çelikpala, "Güvenlik İkilemi", **Güvenlik Portalı**, Kasım 2019, s. 2, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/GuvenlikIkilemi_MitatCelikpala_v.1.pdf.

yarattığına ilişkin bir çıkarım yapılamayacak olsa bile, örneğin PKK'nın güvenlik duvarından rahatsız olduğuna dair haberler kamuoyunda yer etmiştir.¹¹¹

Realizme bir eleştiri getiren ve bir anlamda eksikliklerini gidermeye çalışan neorealizmin önemli temsilcilerinden Waltz'a göre devletler arasındaki çatışma halinin temel gerekçesi sistemin anarşik yapısıdır.¹¹² Anarşik bir yapıda, güç ve çıkar mücadelesi içinde olan devletler arasında saldırgan ya da savunmacı bazı reaksiyonlar görülmektedir. Neorealizmin kendi içerisinde ayrıldığı bu nokta, Herz'in ortaya attığı güvenlik ikilemi modelinin varlığını da sağlamlaştırmaktadır. Bununla birlikte devletlerin saldırgan veya savunmacı reaksiyonları neorealizm içerisinde de tartışılmış ve iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Savunmacı realizmi savunan Waltz'a göre sistemin anarşikliği devletleri güvenliklerini sağlamaya itmektir.¹¹³ Öte yandan saldırgan realizmin temsilcilerinden Mearsheimer ise oldukça karamsar bir yaklaşımla devletlerin olabilecek en kötü senaryoya göre hazırlanmalarını öngörmektedir. Buna göre güvenlik için en temel nokta güç maksimizasyonudur.¹¹⁴ Bu noktada gerek savunmacı gerekse saldırgan realizm açısından bakıldığında, sınır duvarlarının devletlerin güvenlik aracı olarak kullanıldığı ve güç maksimizasyonlarının sağlandığı unsurlar olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Yukarıda ele alınan realist görüşler, duvarları realizm açısından değerlendirmeye imkân tanımıştır. Bununla birlikte duvarlar en temelde bir sınır güvenliği aracıdır ve duvarların sınır güvenliği merkeze alınarak realist açıdan analizi bu noktada elzemdir.

2.4.2. Realizm, Sınır ve Sınır Güvenliği

Realizmin anarşik bir dünyada devletin temel aktör olduğu ve güç, egemenlik, çıkar gibi kavramlar üzerinde şekillenen bir teori olması, devletlere de bazı misyonlar yüklemektedir. Realizme göre devletleri yöneten/yönlendiren bir üst otoritenin olmaması anarşik bir ortam oluşturur. Bu kendi kendine yardım (*self-help*) ortamında

¹¹¹ Kıymet Sezer, "İŞİD için örülen duvar PKK'yı rahatsız etti", **Yeni Şafak**, 19 Ocak 2016, <https://www.yenisafak.com/dunya/isid-icin-orulen-duvar-pkkyi-rahatsiz-etti-2393346>.

¹¹² Waltz, **A.g.e.**, 1979, ss. 114-122.

¹¹³ Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War", **International Security**, Cilt 25, Sayı 1, 2000, ss. 5-41.

¹¹⁴ Peter Toft, "John J. Mearsheimer: An Offensive Realist between Geopolitics and Power", **Journal of International Relations and Development**, Cilt 8, Sayı 4, 2005, s. 383.

devletlerin temel amaçları hayatta kalmak olmalıdır ve bir anlamda kendi başlarının çaresine bakmalıdırlar.¹¹⁵ Realistlere göre devletler, bu hayatta kalma misyonlarına öncelikli olarak sınırlarında başlamalıdırlar.¹¹⁶

Duvarlar üzerinden realizm merkezli teorik bir yaklaşım ortaya koymak beraberinde sınır politikaları, güvenlik ve realizm ilişkisini ortaya koymayı da gerektirmektedir. Ancak literatür taramasında da belirtildiği üzere yeni bir alan olması nedeniyle sınıra ilişkin bir teorik yaklaşım ya da sınırın teoriler üzerinden ele alınışına ilişkin çalışmalar oldukça az sayıdadır. Duvarların da birer sınır politikası olduğu göz önüne alınırsa bu durumun çalışmanın teorik bölümü için bir sınırlılık oluşturduğu söylenebilir.

Bununla birlikte sınıra ilişkin temel düzeydeki geleneksel teorik yaklaşımlar ele alındığında, daha çok sınırların dayatılan statüsüne ve ilgili yönetim mekanizmalarına odaklanılmıştır. Çeşitli kategoriler, haritalama yöntemlerinin ve tipolojik ayrımların geliştirilmesine ek olarak, geleneksel sınır çalışmalarının sınır çizgisinin formülasyonunu ve istikrarını ve rejimler arasındaki ilişkiyi, işlevlerini ve komşunun ekonomik, siyasi ve askeri gücünün dengesini nasıl analiz ettiğini ortaya koymaktadır.¹¹⁷ 2000’li yıllar ile birlikte ise alana ilişkin yeni yaklaşımlar getirilmiş ve sınırlar devlet merkezli yaklaşım korunarak artık açık ve kapalı olarak kategorilendirilmiştir. Bu noktada sınır geçirgenliğinin devletler için daha önemli hale geldiği görülmektedir. Ayrıca Uluslararası İlişkiler açısından bakıldığında devlet dışı aktörler oldukça fazla olmasına rağmen sınır uygulamalarında devletin merkezi rolü artarak devam etmiştir.¹¹⁸

¹¹⁵John Baylis, “International and Global Security”, içinde **The Globalization of World Politics**, ed. John Baylis, S. Smith ve P. Owens, 6. baskı, Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 232; Tim Dunne ve Brian C. Schmidt, “Realism”, içinde **The Globalization of World Politics**, ed. John Baylis, S. Smith ve P. Owens, 7. baskı, Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 101.

¹¹⁶Becker, **A.g.e.**, 2018, s. 6.

¹¹⁷ Vladimir Kolossov, “Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches”, **Geopolitics**, Cilt. 10, Sayı. 4, 1 Aralık 2005, ss. 606-632; Anssi Paasi, “Generations and the ‘Development’ of Border Studies”, **Geopolitics**, Cilt. 10, Sayı. 4, 1 Aralık 2005, ss. 663-671.

¹¹⁸ Anna Moraczewska, “The changing interpretation of border functions in international relations”, **Revista Română de Geografie Politică**, Cilt. 12, Sayı. 2 (2010), http://rrgp.uoradea.ro/2010_2.html.

Uluslararası İlişkiler disiplininde özerk olarak sınırlar, teorik bir tabana sahip olmaması ve genellikle tarihsel olarak değerlendirilmesi nedeniyle özerk olarak çalışılmamıştır. Aynı aktörleri (yani devletleri) barındırması veya örneğin güvenlik gibi bazı ortak noktada buluşmaları da bunu değiştirmemiş, sınıra ilişkin çalışmalar çoğunlukla farklı alanların odağı olmuştur. Nitekim devletler için her daim kutsal ve bilhassa güvenliklerinin başlangıç noktası olan sınırlar, disiplinde bir çalışma alanı olarak göz ardı edilmiştir.¹¹⁹ Bu durumun değişmesi ise 21. yüzyılı bulmuştur. Özellikle küreselleşme tartışmaları ile başlayan süreç, yeni yüzyılda pratikte yaşanan gelişmelerle güvenlik odaklı bir sınır çalışma alanını beraberinde getirmiştir. Özellikle 21. yüzyıl ile inşa edilen duvarlar, bu çalışmadaki örneklerde de görüldüğü üzere aynı zamanda devletlerin güvenlik politikalarıdır.

Sınıra ilişkin yaklaşımlardaki değişimi, Uluslararası İlişkiler tarihi kapsamında ele alan teorisyen Torbjørn L. Knutsen, üç başlıkta yaklaşımları değerlendirmektedir: Realist, Ulus-ötesi ve Globalist. Bu yaklaşımlardan realizme göre devletler için sınırın işlevindeki en temel değişim, devletlerin stratejik ittifaklar ve çatışmalar için sınıra verdiği önemin artışıdır. Buna göre devletler; egemenliklerinin dokunulmazlığını, ulusal çıkarlarının korunması ve güvenliklerinin sağlanması için sınırlara daha fazla önem vermektedir.¹²⁰ Özellikle de 11 Eylül Saldırıları sonrasında bu etkenlerden güvenlik daha ön plana çıkmış, sınırlar her şeyden önce devletlerin güvenliği için daha da önemli hale gelmiştir.

Bu noktada güvenlik çalışmaları ve realizmin güvenlik yaklaşımı çalışmanın teorik zemini için daha değerli hale gelmektedir. Nitekim devletlerin aldığı sınır önlemleri, doğrudan veya dolaylı olarak devletlerin güvenliği ile ilişkilendirilmektedir. Dahası 11 Eylül Terör Saldırıları sonrasında terörizmin devletler için öncelikli bir tehdit olması, terör örgütlerinin etkin olduğu bölgelerdeki devletler için daha belirleyici bir unsur olmuştur. Son yıllarda topraklarında birçok terör eylemine şahitlik eden Türkiye ve egemenlik alanlarında terör eylemlerine maruz

¹¹⁹ Jason Ackleson, "Directions in Border Security Research", **The Social Science Journal**, Cilt. 40, Sayı. 4, 01 Aralık 2003, s. 576.

¹²⁰ Torbjørn L. Knutsen, **A history of International Relations Theory**, 3. Baskı, Manchester: Manchester University Press, 2016.

kaldığını ve gelecekte de maruz kalabileceğini iddia eden İsrail, sınırlarının güvenliğini sağlamak için duvarlar inşa etmiştir.

Realizm, devletlerin güvensizliğini uluslararası ilişkilerde temel sorun olarak görmektedir. Uluslararası sistemi, “kendi kendine yardımın” birincil motivasyon olduğu bir alan olarak tasvir etmekte ve devletlerin en başta kendileri için güvenlik koşullarını sağlamaları gerektiğini ifade etmektedir. İnsan doğasından kaynaklı bu güvensizlik hissiyatı, devletin herhangi bir tehdit unsuruna karşı politikalar üretmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.¹²¹ Kuşkusuz bu noktada bahsedilen güvenlik, devletin güvenliğidir ki özellikle toprak bütünlüğü ve o toprak parçası üzerinde yaşayan insanların fiziki güvenliği ön plandadır.¹²² Buna göre bir devlet, düşmanca bir saldırıya karşı savunma yapabilir, caydırıcı güvenlik politikaları üretebilir.¹²³ Dolayısıyla realizmin güvenlik algısı, oldukça temel düzeyde ve çeperi çok da geniş olmayan bir niteliğe sahiptir. Herhangi bir saldırıya ya da tehdide karşı alınan bir koruma ya da savunma odaklı bu güvenlik anlayışının, daha önce de bahsedildiği üzere realizmin kökenlerinden geldiği görülmektedir.

Bu noktada tartışmayı “sınır”dan başlatmak, sınır duvarlarının inşasına ilişkin teorik çıkarımda yardımcı olacaktır. Sınır genellikle anlaşmalar ve önlemler başlıklarına indirgenerek ele alınmaktadır. Sınıra dair bu indirgeme ve aynı zamanda sınıra yapılan vurgu, onun devletler ve insanlar için önemli rolüne de atıf yapmaktadır. Öyle ki söz konusu durum devletin vatandaşları için bir güvenlik duygusu yaratmadaki rolüne kadar uzanmakta ve geleneksel, devlet merkezli ve realist bir uluslararası ilişkiler anlayışıyla kolayca bağlantı kurmaktadır.¹²⁴

Bununla birlikte sınırın özerk bir çalışma alanı haline geldiğini söylemek güçtür. Sınırların ulus devletler için kutsallığa varan önemi düşünüldüğünde bunun paradoksal bir durum olduğu da söylenebilir. Sınırın özerk bir çalışma alanı ol(a)maması, kavrama

¹²¹ Stephen M. Walt, “Realism and Security”, **Oxford Research Encyclopedia of International Studies**, 01 Mart 2010, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.286>.

¹²² Stephen M. Walt, “The Renaissance of Security Studies”, **International Studies Quarterly**, Cilt. 35, Sayı. 2 (Haziran 1991): s. 211, <https://doi.org/10.2307/2600471>.

¹²³ Ken Booth, **Theory of World Security**, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 123.

¹²⁴ Williams, John. “Territorial Borders, International Ethics and Geography: Do Good Fences Still Make Good Neighbours?” **Geopolitics**, Cilt 8, No. 2, Haziran 2003, ss. 27-28.

ilişkin teorik arka planın da olgunlaşmasını engellemektedir. Bu sebeple bir sınır teorisinden ziyade diğer teorilerin sınıra ilişkin yaklaşımları önem arz etmektedir. Söz konusu yaklaşımlar da sınırın genellikle somut ya da maddi tarafına eğilmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininde diğer geleneksel teoriler gibi realizm de sınırı maddi özelliklerini önceleyerek dikkate almaktadır. Bu durum özellikle 21. yüzyılla birlikte sınırın bir güvenlik sahası olarak değerlendirilmesi ve sınır hatları üzerinde alınan güvenlik önlemlerinin dikkat çekici artışı ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla ulus devletlerin sınıra verdiği önemin güvenlik merkezli oluşu, sınırın fiziki bir mekân olarak öne çıkmasında kilit rol oynamaktadır.

Devlet merkezli bir görüşü benimseyen realizme göre sınırlar devletlerin hayati donanımlarıdır. Bu nedenle sınırların özerk bir rolünden ziyade devletlerin onlara atfettiği önem daha kayda değerdir. Tıpkı sınırın çoğunlukla fiziki unsurlarıyla çalışılmasında görüldüğü gibi, sınır ve devlet ilişkisi de çoğunlukla sınırın işlevselliği ile karakterize edilmektedir. Sınırın işlevselliği, herhangi bir teritoryal bölge üzerindeki hareketlilikte devlet kontrolünü beraberinde getirirken¹²⁵ realizmin devletlere yüklediği misyon ile bunun gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Bu noktada devlet ve sınır birbirini tamamlayan olgular olarak belirginleşir. Bir anlamda ulus-devletleri tanımlayan ülkeye giriş çıkışları ve ülkede kalış koşullarını belirleyen meşru kontrol gücüdür ki bu da tam olarak devletin sınırlarında başlamakta ya da sona ermektedir.¹²⁶ Bununla birlikte devlet ve sınır ilişkisi gerek literatürde gerekse pratikte çoğunlukla egemenlik üzerine odaklanırken, egemenliğin tehdit altında olması ise beraberinde güvenlik merkezli bir söylemi ortaya çıkarmaktadır.

Güç ise devletler için bir diğer önemli argümandır. Devletlerin güçlenme isteklerinde ilk amaç çıkarlarını korumak ise ikincisi de tehditlere karşı güvenliklerini sağlamaktır. Bu noktada güvenlik, sosyal bilimlerdeki diğer birçok kavram gibi literatürde yer etmiş ancak üzerinde bir uzlaşının olmadığı tartışmalı bir kavramdır.¹²⁷

¹²⁵Bethan Loftus, "Border Regimes and the Sociology of Policing", **Policing and Society**, Cilt. 25, Sayı. 1, Ocak 2015, s. 115, <https://doi.org/10.1080/10439463.2013.802788>.

¹²⁶Ahmet İçduygu, Sema Erder, ve Ömer Faruk Gençkaya, "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere", **MiReKoc Araştırma Raporları 1/2014**, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, 2014, s. 51.

¹²⁷Barry Buzan, **People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1983, s. 11.

Bununla birlikte realizmdeki güvenlik, devlet merkezli bir kavramdır ve bir ulus devletin güvenliği onun hayatta kalmasını (*survival*) beraberinde getirmektedir. Güvenlik bir anlamda devlet için hayatta kalmasını sağlayan bir sorumluluktur. Sistemi anarşik olarak kabul eden realizm merkezli uluslararası ilişkilerde devlet, kendi başının çaresine bakmalı ve varsa tehdit unsurları için güvenliğini sağlamalıdır. Güvenliği daha çok askeri bir alana indirgeyen Realistler ulusal güvenliği askeri donanımla eş değer tutmuşlardır.¹²⁸

Güvenlik kavramı sınıra indirildiğinde ise daha somut ve görünür önlemler dikkat çekmektedir. Bu noktada sınırın devletler için adeta bir hayat çizgisi ve egemenliklerinin başlangıç noktası olması, güvenliğinin de ön planda olmasını gerektirmektedir. Sınır güvenliği geçmişten günümüze devletlerin önem verdiği bir mesele olmakla birlikte, geçmişte daha çok sınır yerleşimleri ve askeri önlemlerin artırılması ile alınan önlemler, içinde bulunduğumuz yüzyılda realist kimliğini koruyarak inşa edilen duvarlar ve onların askeri-teknolojik donanımları ile sağlanmaktadır.

Bu noktada sınırın devletler tarafından algılanış şekli, önemi ve sınırdaki politikaların eğilimini Uluslararası İlişkiler teorileri kapsamında ele alan Moraczewska'nın ele aldığı teorilerden biri de realizmdir. Realizme göre devletlerin sınır algısı bir ayırım çizgisinden ibaretken, devletler için sınırın önemi “tehditlere karşı bir bariyer, egemenliği koruyan, bir sistemin kârlı unsuru, parçalayıcı işlevi” gibi ifadeler ile aktarılmaktadır. Moraczewska, realizme göre devletlerin sınırdaki uyguladıkları fiziki politikaları ise “bir çatışma durumunda güvenlikleştirme ve altyapı inşası” olarak belirtmiştir.¹²⁹ Bu kapsamda Türkiye'nin yaptığı gibi sınır hattında inşa edilen bir duvar, terör eylemleri göz önüne getirildiğinde devletin güvenlik politikalarının bir unsuru olarak görülebilir.

İsrail-Filistin ve Türkiye-Suriye duvarlarında da görüleceği üzere sınır duvarları, sayet sınır özerk bir bölge (*territory*) olarak ele alınırsa devletler için bölgesel bir

¹²⁸Kadir Sancak, “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı. 6, 2013, s. 126.

¹²⁹ Anna Moraczewska, “The Changing Interpretation of Border Functions in International Relations”, **Revista Română de Geografie Politică**, Cilt. 12, Sayı. 2, 2010, s. 333.

güvenlik sahasıdır. Buzan'ın bölgesel güvenlik kompleksi olarak ele aldığı bu görüş,¹³⁰ coğrafi olarak yakın olan devletlerin birbirlerini tehdit olarak görmesine dayanmaktadır. Bu tehditkârlık beraberinde devletlerden birinin veya her ikisinin de bir güvenlik sistemi oluşturmasını getirmektedir. İsrail'in Filistin ve Türkiye'nin Suriye sınırında yaptığı da tam olarak duvarın merkezde olduğu bir güvenlik sistemi oluşturmaktır. Terörist tehditlere karşı özelde sınır güvenliğini, genelde ise ulusal güvenliği sağlama amacıyla olan İsrail ve Türkiye, karşı sınır hattı boyunca inşa ettiği duvar ile amaçlarını pratiğe dökmüştür. Özellikle Türkiye göz önüne alındığında ve terör örgütlerinin bölgenin kalıcı bir aktörü olduğu düşünüldüğünde Türkiye'nin güvenlik önlemleri alması son derece doğaldır.

Öte yandan realizmin sınıra ve devletlere ilişkin bakış açısının, son 20 yılda dönüştüğünü iddia eden Andreas, güvenliğin devletin hayatta kalmasının yanı sıra dışarıdan gelecek askeri faaliyetlerin caydırılmasındaki rolüne bağlı olduğunu belirterek, esas olarak askerî açıdan sınırların önemini vurgulamaktadır.¹³¹ Elden ise bu görüşü destekler nitelikte küreselleşme ve onun beraberinde getirdiği sınırsız dünya yaklaşımına rağmen, sınırların halen ulus devlet sisteminin belirleyici bir etkeni olduğunun altını çizmektedir.¹³²

Bununla birlikte pratikte yaşanan bazı gelişmeler devlet ve sınır güvenliği arasındaki ilişkinin yeni bir boyuta geçmesini de beraberinde getirmiştir. 11 Eylül Terör Saldırıları bu anlamda net bir kırılma noktasıdır. Saldırıları sonrasında birçok devlet, teröristlerin hareketini engellemek amacıyla, başlangıçta hava limanları, deniz limanları ve kara sınırları boyunca güvenliklerini artırmıştır.¹³³ Sonrasında daha çok gündeme gelen uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göç gibi etkenler de devletler

¹³⁰Barry Buzan, **A.g.e.**, s. 41.

¹³¹ Peter Andreas, "Redrawing the Line: Borders and Security in the Twenty-first Century", **International Security**, Cilt 28, Sayı 2 (01 Ekim 2003): s. 81.

¹³² Stuart Elden, "Missing the Point: Globalization, Deterritorialization and the Space of the World", **Transactions of the Institute of British Geographers**, Cilt. 30, Sayı. 1, Mart 2005, ss. 8-19, <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2005.00148.x>.

¹³³ John W. Donaldson, "Fencing the Line: Analysis of the Recent Rise in Security Measures along Disputed and Undisputed Boundaries", içinde **Global Surveillance and Policing: Borders, Security, Identity**, ed. Elia Zureik ve Mark Salter (Willan, 2013), ss. 185-205, <https://doi.org/10.4324/9781843926139-16>.

tarafından tehdit olarak algılanmaya başlanmış ve devletlerin özellikle kara sınırlarında aldıkları önlemler duvarlarla sağlanmaya başlanmıştır.

Bu noktada realizmin genel olarak uluslararası ilişkiler alanına ve özel olarak terörizme karşı savaşa ilişkin değerlendirmelerde güçlü bir teorik çerçeve sunduğunu söylemek mümkündür.¹³⁴ Realizm, savaş gibi eylemlerin anarşik bir dünyada gerekli devlet yönetimi araçları olduğunu savunan bir teoridir.¹³⁵ Nitekim bir devletin terörizme karşı olan savaşı, askeri/fiziki gücünü maksimize ederek egemenlik sahasını korumaktan başka bir amaç da taşımamaktadır ki devletin temel amacının hayatta kalmak ve bunun yolunun da güvenliğini sağlamaktan geçtiği düşünüldüğünde söz konusu durum oldukça rasyoneldir.¹³⁶

Devletlerin terörle olan savaşı sınırlarında başlamaktadır. Sınır güvenliğini sağlamak adına alınan güvenlik önlemlerini de bu gerekçeyle açıklamak mümkündür. Öyle ki zayıf sınırlar, terörizm başta olmak üzere çeşitli güvenlik tehditlerinin sınır hatlarında kök salmasına izin vermektedir. Dolayısıyla diğer birçok strateji ve politikadan ziyade sınır güvenliği önlemlerine ağırlık vermek çok daha verimli uygulamalar olabilir.¹³⁷ Özellikle de sınır komşusu iç savaş halinde olan bir ülkenin de sınır duvarları ile bunu yapması makul karşılanmaktadır.¹³⁸

Günümüzde de realizmin güvenlik anlayışının devletler tarafından benimsendiği görülmektedir. Realizme göre bir devletin; anarşik bir düzende hayatta kalmak, kendi çıkarı için mücadele etmek ve tehditlere karşı toprak bütünlüğünü savunmak için güvenlik politikaları üretme güdüsü, günümüz devletlerinde daha çok sınırlarda pratiğe dökülerek duvarlarla karşılık bulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan bu güvenlik önlemleri yıllar içerisinde artarak devam etmektedir. Adeta bir akım haline gelen bu duvarların inşa gerekçelerinde ise güvenlik odaklı başlıklar başı

¹³⁴ Rory Conces, "Rethinking Realism (or Whatever) and the War on Terrorism in a Place Like the Balkans", **Theoria**, Cilt. 56, Sayı. 120, 1 Eylül 2009, s. 82, <https://doi.org/10.3167/th.2009.5612006>.

¹³⁵ Sandrina Antunes ve Isabel Comisao, "Theory in Action: Realism and ISIS", **E-International Relations**, 17 Haziran 2019, <https://www.e-ir.info/2019/06/17/student-feature-theory-in-action-realism-and-isis/>.

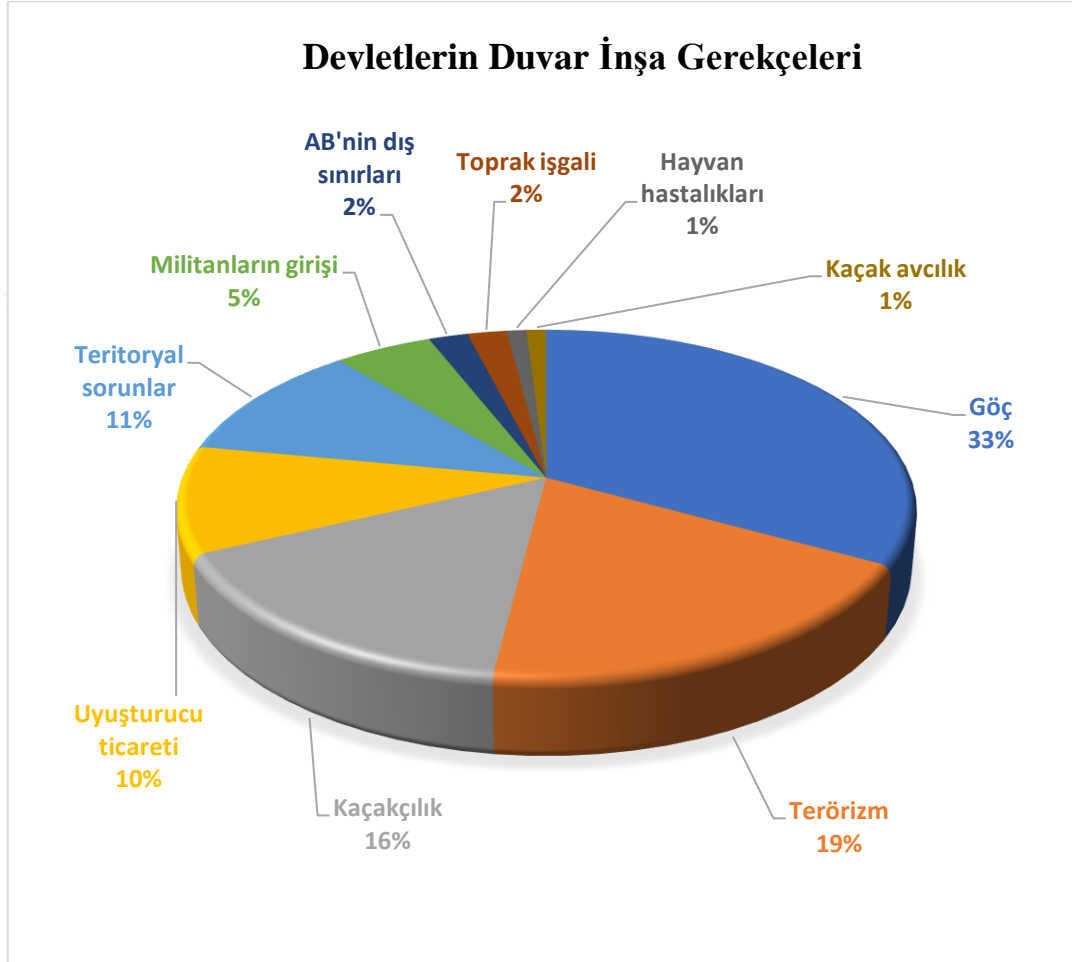
¹³⁶ Nargis Zahra, "Terrorism, Realism and the State", **Pakistan Horizon**, Cilt. 64, Sayı. 1, 2011, ss. 69-70, <https://www.jstor.org/stable/24711143>.

¹³⁷ John W. Donaldson, **A.g.e.**, s. 174.

¹³⁸ Carter ve Poast, **A.g.e.**, s. 241.

çekmektedir. Bir anlamda devletlerin duvar inşası için meşrulaştırma gerekçelerini oluşturan bazı unsurların dağılımı Grafik 2’de aktarılmaktadır.

Grafik 2: Devletlerin Sınır Duvarı İnşa Etme Gerekçelerinin Dağılımı¹³⁹

Kaynak: Ainhoa Ruiz Benedicto, Mark Akkerman, and Pere Brunet, “Walled World Towards a Global Apetheid”, **Centre Delas Reports**, Kasım 2020.

Görüldüğü üzere devletler için duvar inşa gerekçeleri çeşitlilik göstermektedir. Her ne kadar duvar inşa gerekçelerinde göç ilk sırada yer alsada da terörizm, terör örgütü mensuplarının sınırdan geçişi, teritoryal sorunlar ve toprak işgali gibi devlet

¹³⁹ Duvar inşa gerekçelerinin örneklerle dağılımının yer aldığı çalışmanın tamamı için bkz: Benedicto vd., **A.g.e.**, 2020; https://www.tni.org/files/publication-downloads/informe46_walledwolrd_centredelas_tni_stopwapenhandel_stophewall_eng_def.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

güvenliğini doğrudan tehdit eden gerekçeler ise toplamda daha fazla yer kaplamaktadır. Bu durum realizmin bir şiddet durumunda ya da fiziki bir tehdit unsuru barındıran güvenlik yaklaşımının günümüzde de devam ettiğini ve duvarlarla pratiğe döküldüğünü göstermektedir.

Çalışmada örneklem olarak ele alınan Türkiye ve İsrail'in güvenlik gerekçesiyle inşa ettiği duvarlar realist paradigmanın en güncel örnekleridir. Bu bölümde giriş mahiyetinde ele alınan teorik çerçeve, her iki devletin inşa ettiği duvarlara ayrılan bölümlerde derinlemesine incelenecektir. Her iki örnekte de öncelikle taraf devletler arasındaki sınır politikalarının gelişimi ele alınmaktadır. Sonrasında ise duvarın günümüzdeki hali ve teorik analizine yer verilmektedir.

3. İSRAİL – FİLİSTİN DUVARI VE REALİZM

İsrail ve Filistin arasındaki ilişkiler 20. yüzyıl boyunca soğuk bir zeminde ilerlerken 2000’li yıllarda da bu durum değişmemiştir. Savaşlar, çatışmalar ve uluslararası hukuka konu olan politikalar ve elbette İsrail-Filistin Duvarı ile iki ülke ilişkileri sürekli uluslararası gündemi meşgul etmiştir. Bu bölümde bu ilişki, duvar ekseninde ele alınırken, duvarın inşa gerekçesi olan güvenlik perspektifine ve bunun realist analizine odaklanılmıştır. Bölümde sırasıyla iki ülke arasındaki sınır politikalarının geçmişi, duvarın inşa gerekçeleri, duvarın günümüzdeki durumu ve duvarın realist analizine yer verilecektir.

3.1. İki Ülke Arasındaki Sınır Politikaların Geçmişi ve Duvarın İnşa Gerekçeleri

İsrail-Filistin arasındaki sınır politikalarının geçmişi İsrail’in ortaya çıkış sürecine kadar dayanmaktadır. Bu süreç, 1896’da Viyana’da yaşayan bir gazeteci olan Theodor Herzl’in yazdığı Yahudi Devleti (*Der Judenstaat*)¹⁴⁰ adlı kitap ve bir yıl sonrasında Birinci Siyonizm Kongresi’nde kitapta yazılanların tartışılması ile başlamıştır. Kongre sonunda yayınlanan Basel Programı, o dönem Osmanlı hakimiyetinde bulunan Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması gerektiğini ifade ediyordu. Nitekim o yıl itibariyle az da olsa başlayan Yahudi göçü, beş yıl içinde 25 bin civarında bir sayıya ulaşmıştır.¹⁴¹ Bu sayının daha fazla olduğunu iddia eden Tessler’e göre ise 1880’li yıllarda 50-60 ailelik Yahudi topluluklar Filistin’de yerleşmeye başlamış, 1903’te ise Filistin’deki Yahudi yerleşimi 50 binlere kadar ulaşmıştır.¹⁴²

1917’de Birinci Dünya Savaşı ile makro anlamda değişen dengeler özellikle Osmanlı’nın Arap coğrafyasındaki topraklarında da kendisini göstermiştir. Buna ilaveten bölgede etkin olan İngiltere’nin o dönemki Dışişleri Bakanı Arthur Balfour’un

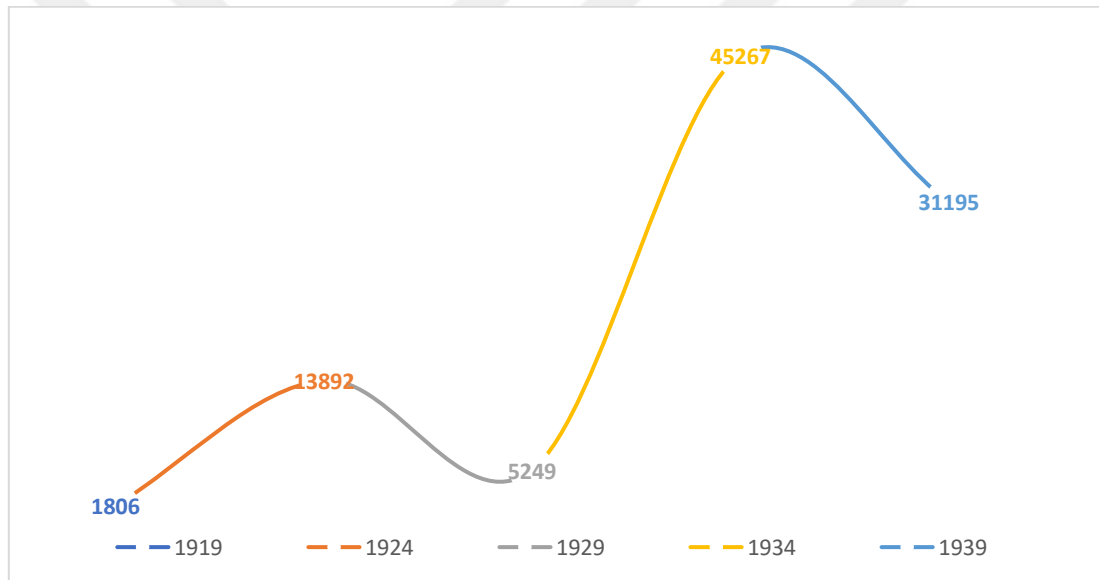
¹⁴⁰ Kitap 1943’te İngilizceye tercüme edilirken bu dildeki ilk baskısı 1946’da yapılmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz: Theodor Herzl, *The Jewish State*, New York: Dover Publications, 1988.

¹⁴¹Dov Waxman, *The Israeli-Palestinian Conflict: What Everyone Needs To Know*, New York, NY: Oxford University Press, 2019, s. 41.

¹⁴²Mark A. Tessler, *A History Of The Israeli-Palestinian Conflict*, Bloomington: Indiana University Press, 1994, ss. 42-43.

Filistin'deki Yahudi halka verdiği ulusal yurt (*national home*) sözü, kendi adıyla bilinen Balfour Deklerasyonu'nda da yer almıştır.¹⁴³ Nitekim savaş sonunda 25 Nisan 1920'deki Milletler Cemiyeti kararı ile Filistin, Osmanlı hakimiyetinden İngiliz mandasına geçmiştir. Bu yıllarda Yahudi yerleşimlerinin sayısının 65 binlere ulaşması ise Yahudi karşıtı Arap ayaklanmalarını ve ölümcül çatışmaları beraberinde getirmiştir. Nitekim Mayıs 1921'de çıkan çatışmalarda her iki taraftan da 50 civarında insan ölmüştür.¹⁴⁴ Bununla birlikte 1920'li ve 1930'lu yıllar Filistin'e Yahudi göçünün ve Yahudi karşıtı çatışmaların devam ettiği yıllardır.

Grafik 4: Filistin'e Göç Eden Yahudi Sayısı (1919-1939)

Kaynak: Tessler, a.g.e., 1994, s. 170.

1947'ye gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı'nda altı milyona yakın Yahudi öldürülmüş, Filistin'e göç etmeye ve yerleşmeye devam eden Yahudiler Filistin nüfusunun üçte birini oluştururken toprakların ise yüzde 6'sına sahip olmuştur. Çatışmaların da devam ettiği Filistin'de kontrolü sağlayamayan İngiltere, konuyu BM'e devretmiştir. BM çatışmaların çözümü için yüzde 57'si Yahudilerin olmak üzere iki devletli bir çözüm önerisi getirmiştir. Teklifi reddeden Filistinli temsilciler

¹⁴³Balfour Declaration 1917, <https://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/gender-sexuality/balfourdeclaration.pdf> (Erişim Tarihi: 08.09.2020).

¹⁴⁴Tessler, a.g.e., 1994, s. 165.

masadan kalkarken, söz konusu teklif 33 ülkenin onayıyla kabul edilmiştir.¹⁴⁵ Bunu takiben 14 Mayıs 1948’de de İsrail devletinin kuruluşu resmen ilan edilmiştir. İsrail’in resmi olarak kuruluşuyla bölgedeki çatışmalar daha da artarak savaşa kadar giden bir süreç yaşanmıştır. Savaş sonunda ilan edilen ateşkes ile birlikte de Yeşil Hat olarak bilinen sınır çizgisi İsrail-Filistin sınırlarını da kesinleştiren karar kabul edilmiştir.¹⁴⁶

İsrail-Filistin sınırlarının belirlenmesi ne yazık ki bölgeye sürekli barışı getirmemiş, sonraki 40 yıllık süreç birçok Arap-İsrail savaşına tanıklık etmiştir. 1956 yılındaki Süveyş Krizi ile başlayan savaşlar silsilesi, 1967’nin haziran ayında patlak veren “6 Gün Savaşı” ile devam etmiştir. İsrail ve Suriye arasındaki gerginliklerin, Suriye’nin Mısır ile yaptığı savunma anlaşması ve Suriye ve Ürdün’den İsrail’e yönelik saldırılar sonucu savaşa dönüşmüştür.¹⁴⁷ İsrail’in var olan toprak hakimiyetini beş katına kadar çıkardığı savaş, Arap devletlerinin büyük bir hezimetiyile sonuçlanırken 500 bine yakın Filistinli mülteci durumuna düşmüştür.¹⁴⁸

1967 sonrası İsrail-Filistin ilişkilerini yine Arap ülkeleri ve Filistin arasındaki rekabet, çatışma ve anlaşmalar belirlemiştir. Nitekim 1973’te, Yahudilerin en önemli dini bayramı olan Yom Kippur gününde Arap devletlerinin saldırısıyla yeni bir savaş başlamış ve yaklaşık üç hafta kadar sürmüştür. Bu savaştan iki yıl sonra başlayan Lübnan İç Savaşı ise temelde Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında çıkmış olsa da İsrail’in dışardan müdahalesi ön plana çıkmıştır. Savaş sonunda Mısır ve İsrail ile tanık sıfatındaki ABD arasında 1978’de imzalanan Camp David Anlaşmaları ise iki çerçeveli anlaşmadan oluşurken, ilki Batı Şeria ve Gazze meselelerini ikincisi ise Sina yarımadası konusunu ele almaktadır. Bu anlaşmalarla bölgedeki barış ümidi artmış ancak pratikte karşılık bulamamıştır zira Lübnan İç Savaşı esnasında Filistin ve İsrail

¹⁴⁵BBC, “Orta Doğu Sorunu”, <http://www.bbc.co.uk/turkish/ortadogu/1947.shtml> (Erişim Tarihi: 09.09.2020).

¹⁴⁶P.R. Kumaraswamy, “Border is the core of the Israeli-Palestinian conflict”, **IDSIA Issue Briefs**, Institute for Defence Studies & Analyses, 05 Mart 2019, s. 4, https://idsa.in/system/files/issuebrief/issue_brief_p_r_kumaraswamy_5_mar_2019.pdf.

¹⁴⁷ Nigar Neşe Kemiksiz, “Arap-İsrail Sorunu Ve Bölgesel Yansımaları”, **Journal Of Awareness**, Cilt 3, No. 5 (31 Aralık 2018): 136, <https://doi.org/10.26809/Joa.2018548623>.

¹⁴⁸Efraim Karsh, “The Six-Day War: An Inevitable Conflict”, **BESA Perspectives**, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, No. 470, 19 Mayıs 2017.

arasında süregelen çatışmalar, 1982 Haziran'ında İsrail'in Güney Lübnan'ı işgali ile sonuçlanmıştır.¹⁴⁹

Aralık 1987'de sivil Filistinliler ile İsraili askerler arasındaki şiddetlenen çatışmalar, ilk İntifada'nın başlangıcına zemin hazırlamıştır. Barış adına somut bir adımın atılmadığı, atılsa dahi sonuç alınmadığı bu süreçte, İsrail ve Filistinli yetkililer 1991 Madrid Konferansı'nda buluşmuştur. Bu konferans aynı zamanda barış görüşmelerinin de başlangıcını oluşturur. 1993'te Oslo Görüşmeleri olarak kayıtlara geçen sürecin ilk aşaması, İsrail Başbakanı İzak Rabin ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) lideri Yaser Arafat arasında gerçekleşmiştir. Görüşmeler temelde Filistin'in, işgal altındaki topraklarından çekilmesi halinde İsrail'i tanıyacağını ve buna karşın İsrail'in de işgal ettiği bölgelerden çekileceğini beyan etmesi kararlarını içermektedir. Ayrıca Filistin özerk yönetiminin kurulması da yine bu görüşmelerde alınan bir karardır. Oslo Görüşmeleri İlkeler Bildirgesi'nin imzalanması ile tamamlanmıştır.¹⁵⁰ 1995'teki ikinci Oslo Görüşmeleri de mutabık kalınmayan noktaları görüşmek üzere yapılmış,¹⁵¹ ilk görüşmelerde Gazze için yapılan düzenlemeler Batı Şeria'ya doğru genişletilmiştir.¹⁵² Ancak her iki görüşmede de görüşülen konuların uygulamaya geçemediği görülmektedir. Bu süreçte, Kasım 1995'te İsrail Başbakan'ı Rabin'in öldürülmesi ve Mayıs 1996'da Likud Partisi lideri Netenyahu'nun başbakan olması gibi etkenler İsrail'in vaat ettiği Filistin topraklarından çekilmesini yavaşlatmıştır.¹⁵³ Sonraki yıllarda Netenyahu liderliğindeki İsrail'in görüşmelere aykırı politikaları ise uygulamaya geçilememesindeki temel etkindir.

¹⁴⁹ Armaoğlu, **A.g.e.**, 2008, s. 734.

¹⁵⁰ Özge Özkoç, "Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin- İsrail Sorunu", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 64, No 3 (01 Mart 2009): s. 180, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002117.

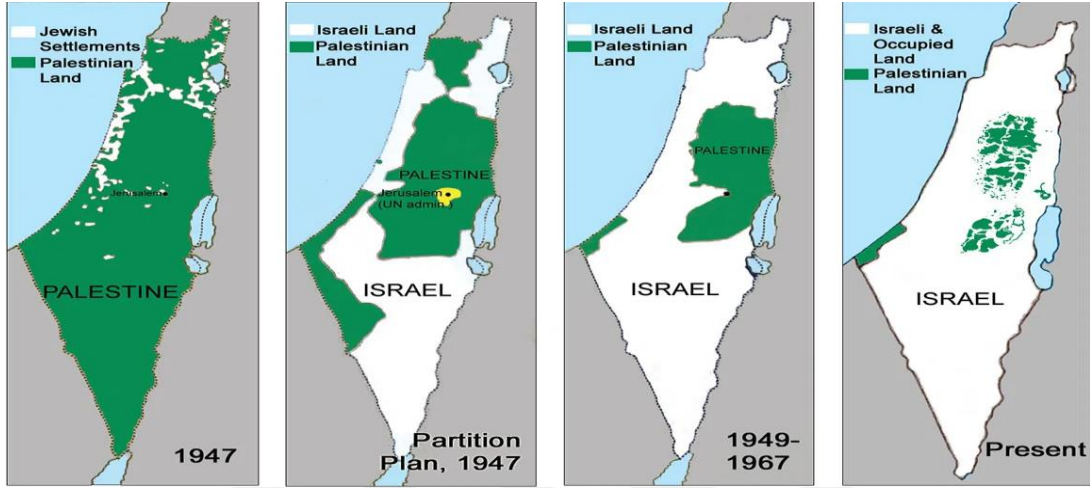
¹⁵¹ **BBC**, "1799'dan günümüze Filistin tarihi", 15 Mayıs 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837> (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

¹⁵² Özkoç, **A.g.e.**, 2009, s. 183.

¹⁵³ Çağrı Erhan, "Fillistin-israil Barış Süreci Nereye Gidiyor", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 56, Sayı 2 (2001): s. 174, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001827.

Tüm bu süreç boyunca İsrail ve Filistin arasındaki yıllara göre toprak değişimi Şekil 3'te yer almaktadır. Bu süreçte İsrail, yaklaşık 27 bin kilometrekarelik Filistin topraklarının yüzde 85'ine el koymuştur.¹⁵⁴

Şekil 3: Yıllara Göre İsrail-Filistin Egemenliğindeki Topraklar

Kaynak: Middle East Monitor, "Israel refuses to reveal location of the Green Line", 22 Şubat 2018, <https://www.middleeastmonitor.com/20180222-israel-refuses-to-reveal-location-of-the-green-line/>

İsrail'in Filistin topraklarındaki bu genişleme politikası, istikrarlı ancak işgal boyutunda hak ihlallerini barındıran bir süreçtir. Söz konusu hak ihlalleri 2000'li yılların başında inşa edilen duvar ile daha somut bir hale bürünmüş, dahası güvenlik gerekçesiyle inşa ettiği duvarlarla İsrail durumu bir adım daha ileri götürmüştür. Her ne kadar İsrail'in duvar politikası son 20 yılın bir ürünüymiş gibi görünse de aslında duvar fikri oldukça eskilere dayanmaktadır.

İsrail duvarı temelde Siyonist bir aklın ürünüdür ve dolayısıyla fikir Siyonizm'in kuruluş yıllarında ortaya çıkmıştır. Siyonizmin öncü isimleri Theodor Herzl ve Vladimir Jabonitsky, söylem ve kullandıkları duvar metaforuyla günümüz İsrail-Filistin Duvarı'na atıf yapmışlardır. Öyle ki her ikisi de kutsal topraklarda kurulan Yahudi devletini, yerleşimlerin inşasını mümkün kılmak ve yerlilerin saldırılarını

¹⁵⁴ Anadolu Ajansı, "Filistin'in 'felaketi' olan Nekbe'nin üzerinden 72 yıl geçti", 15 Mayıs 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/18624#!>

püskürtmek için duvarlarla çevrili olarak tasvir etmiştir.¹⁵⁵ Herzl, “orada (Filistin) Avrupa için savunma duvarının bir parçasını, barbarlığa karşı bir medeniyet karakolu oluşturmalıyız”¹⁵⁶ sözleriyle bir metafor ve Avrupa’nın dış politikadaki bir uzantısı olarak duvara işaret etmektedir. Herzl’in bu ifadeleri, temelde kuşkusuz kurulması planlanan bir Yahudi devleti için Avrupa ülkelerinin desteğini alma amacı taşımaktadır. Ancak Herzl’in bir metafor olarak dahi 1896’da yazdığı kitabında duvardan bahsetmesi, gelinen nokta için oldukça önemlidir. Ayrıca Herzl’in ifadelerinden duvarın günümüzdeki güvenlik perspektifinin de oldukça eskilere dayandığı görülmektedir.

Öte yandan Siyonizm’in bir diğer kurucusu Vladimir Jabotinsky ise Dünya Siyonist Örgütü içerisinde radikal önerileriyle dikkat çeken, Revizyonist Siyonizm’in fikir babalığını ve liderliğini yapan, İsrail devleti kurulduktan sonra da politik arenada milliyetçi görüşleri savunan partilerin ilham kaynağı olan bir politikacıdır.¹⁵⁷ Jabotinsky, 4 Kasım 1923’te Rasswyet gazetesinde yayınlanan “Demir Duvar: Biz ve Araplar” başlıklı makalesiyle¹⁵⁸ ilk kez duvar fikrini ortaya koymuştur.

“...Siyonist kolonileşme, yerel halktan bağımsız olarak durmalı veya devam etmelidir. Araplar gönüllü olarak kolonizasyonu kabul etmeyeceklerine göre, bu ancak yerli halktan bağımsız bir gücün koruması altında gerçekleştirilebilir. İşte bu güç yerli halkın delip geçemeyeceği demirden bir duvar olacaktır...”¹⁵⁹

Görüldüğü üzere İsrail Duvarı gerek Herzl gerekse Jabotinsky’nin on yıllar önceki söylemlerinde yerini almıştır. Duvarın somut olarak ilk inşası ise İngiliz bir uzman tarafından 1937’de, o dönemki isyanları bastırmak için planlanmıştır. Yaklaşık 80

¹⁵⁵Ahmad H. Sa’di, “The Borders of Colonial Encounter: The Case of Israel’s Wall”, **Asian Journal of Social Science**, Cilt. 38, Sayı. 1, 2010, s. 47.

¹⁵⁶Herzl, **A.g.e.**, 1988, s. 75.

¹⁵⁷ Mahmut Salihoglu, “Jabotinsky, Siyonizm ve Osmanlı Devleti”, içinde **Osmanlı’dan Günümüze Filistin Sempozyum, 28-29 Kasım 2013, Ankara: bildiriler**, ed. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (Turkey), Türk Tarih Kurumu yayınları. VIII. dizi, Sayı 8, Osmanlı’dan Günümüze Filistin Sempozyum, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, ss. 1-13.

¹⁵⁸Vladimir Jabotinsky, “The Iron Wall”, **Rasswyet**, 04 Kasım 1923, <http://en.jabotinsky.org/media/9747/the-iron-wall.pdf>.

¹⁵⁹**A.g.e.**, ss. 5-6.

kilometreden oluşan duvar, İngilizlerin bölgedeki faaliyetlerini sonlandırmasının ardından yerel halk tarafından yıkılmıştır.¹⁶⁰

İsrail'in duvarı kalıcı olarak inşa etmeye başlaması ise 2000 yılının sonlarına denk gelmektedir. 28 Eylül'de İsrail'in muhalefet Partisi Likud'un lideri Ariel Şaron, Mescid-i Aksa'nın da içinde bulunduğu bölgeyi ziyaret etmiştir.¹⁶¹ Bölgenin Müslümanlar için önemine ve Filistin halkının bölgeye olan hassasiyetine rağmen bilinçli olarak yapılan bu ziyaret, Müslümanlar tarafından büyük bir tepkiyle karşılık bulurken İkinci İntifada denilen büyük çaplı ayaklanmaları da beraberinde getirmiştir.

Ayaklanmalar, İsrail tarafında ayırım fikrini güçlendirmiş ve bunun uygulamaya geçirilmesine neden olmuştur. 1999-2001 yılları arası İsrail Başbakanı olan Ehud Barak, 1999 seçimlerinde “biz buradayız, onlar orada” sloganını kullanarak bu ayrımı netleştirmiş, Kasım 2000'de ise “araçlara karşı bariyer” (*barries against vehicles*) inşası emrini vermiştir.¹⁶² Bu noktada belirtmek gerekir ki duvara ilişkin niteleyici kavramlar iki taraf için de farklılık taşımaktadır. Filistinliler tarafından “ırksal ayrımcılık ve ilhak duvarı” (*Jidar Al-Dam wal Fasl Al-Unsuri*), İsraililer tarafından ise “güvenlik çiti” (*security fence*) kavramı tercih edilmektedir.¹⁶³

İsrail'in yıllardır devam eden uluslararası hukuka aykırı toprak ihlalleri, 2000 yılında özellikle Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yoğunlaşmıştır. Nitekim Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa ziyareti de bu sebeple oldukça tepki çekmiştir. Tepkiler daha sertleşmiş ve dönemin başbakanı Ehud Barak'ı istifaya dahi götürmüştür. 10 Aralık'ta gelen istifanın ardından, Filistin ile yaşanan sorunda daha katı politikalar isteyen İsrail halkının taleplerine yılların aşırı sağcısı Ariel Şaron karşılık vermiş ve İsrail'in

¹⁶⁰Abdallatif Yadak, “İsrail Güvenlik Politikası ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt. 3, Sayı. 9, 10 Eylül 2015, s. 170, <http://dergipark.org.tr/egitimvetoplum/69938>.

¹⁶¹Glenn Bowman, “About a Wall”, **Social Analysis**, Cilt. 48, Sayı. 1, Ocak 2004, s. 149.

¹⁶²Ahmad El-Atrash, “Implications of the Segregation Wall on the Two-State Solution”, **Journal of Borderlands Studies**, Cilt. 31, Sayı. 3, 2016, s. 2; Sa'di, **A.g.e.**, 2010, s. 52.

¹⁶³İsrail başlarda “terör önleme çiti” kavramını kullanmak istese de uluslararası kamuoyundaki itibarını korumak amacıyla bundan vazgeçmiştir. Duvar daha sonları Uluslararası Adalet Divanı tarafından da “Batı Şeria Duvarı” olarak kullanılmıştır. Çalışma boyunca ise “Güvenlik Duvarı” kavramı tercih edilecektir. Duvar ile ilgili kavramsal tartışma için bkz: Richard Rogers ve Anat Ben-David, “Coming to Terms: A Conflict Analysis of the Usage, in Official and Unofficial Sources, of ‘Security Fence’, ‘Apartheid Wall’, and Other Terms for the Structure between Israel and the Palestinian Territories”, **Media, War & Conflict**, Cilt. 3, Sayı. 2, Ağustos 2010, ss. 202-29.

yeni başbakanı olmuştur.¹⁶⁴ Gerek uluslararası koşulların istikrarsızlığı gerekse İsrail'in istikrarlı işgal politikası sayesinde Şaron, özellikle Güvenlik Duvarı'nın inşası konusunda büyük bir yetkiye sahip olmuştur. Dahası Rappaport'a göre Şaron, duvarın güzergâhını İsrail lehine belirleyebilecek yegâne aktördür ve çok geçmeden de uzun zamandır beklenen planı uygulamaya koymuştur.¹⁶⁵ İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un Çin Seddi gibi bir duvar örmek istediği bilinirken bu fikre dair planlar da Şaron'un kütüphanesinde bulunmuştur. "Şaron Planı" olarak isimlendirilen plana göre duvar inşası aşama aşama ilerleyecektir.¹⁶⁶

İlk olarak sınırdan geçecek araçlara karşı bir denetleme bariyeri olarak belirtilen ve geçici olduğu vurgulanan duvar, Nisan 2002'de hükümet kararıyla kalıcı hale getirilirken dört ay sonrasında da duvarın ilk bölümünün güzergahı onaylanmış ve inşasına başlanmıştır.¹⁶⁷ 2003'e gelindiğinde 622 kilometre olarak planlanan duvarın yaklaşık 180 kilometresi tamamlanmıştır. Duvarın inşa edilen bölümü; 8 metrelik beton bloklar, 4 metre genişliğinde ve 5 metre derinliğinde hendekler, erişimi engellemek için çelik dikenli ve jiletli teller, elektronik çitler ve her 200 metrede bir yer alan gözetleme kulelerinden oluşmaktadır. Ayrıca sınırdaki yer alan askerlerin günde iki kez kontrol ettikleri bir devriye yolu ile alarm, ışık ve güvenlik kameralarından oluşan teknolojik bir katman da duvara entegre diğer parçalardır.¹⁶⁸ Duvarın maliyeti konusunda ise her kilometresi 4,7 milyon dolara tamamlanırken toplam maliyetin ise 3,4 milyar doları bulduğu iddia edilmektedir.¹⁶⁹ Öte yandan Kershner, İsrail'in duvar inşasında kilometre başına 2 milyon dolar harcadığını ifade ederken¹⁷⁰ toplam maliyetin 4,3 milyar doları bulabileceği de iddia edilmektedir.¹⁷¹

¹⁶⁴BBC, <http://www.bbc.co.uk/turkish/ortadogu/2001.shtml>.

¹⁶⁵Meron Rappaport, "On Israel's Separation Fence", 31 Mayıs 2003, **The Electronic Intifada** <https://electronicintifada.net/content/israels-separation-fence-part-1/4604>.

¹⁶⁶Yadak, **A.g.e.**, 2015, s. 171.

¹⁶⁷Sa'di, **A.g.e.**, 2010, s. 52.

¹⁶⁸Said Saddiki, **World of Walls: The Structure, Roles and Effectiveness of Separation Barriers**, Open Book Publishers, 2017, s. 14.

¹⁶⁹ **The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)**, "Severe Humanitarian Consequences of New Wall", 2003, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-208591/>.

¹⁷⁰Isabel Kershner, **Barrier: The Seam Of The Israeli-Palestinian Conflict**, 1.Baskı, New York: Palgrave Macmillan, 2005, s. 64.

¹⁷¹Amos Harel, "Cost of fence could rise to NIS 15 million per kilometer", **Haaretz.com**, 23 Şubat 2004, <https://www.haaretz.com/1.4723333> (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

Bununla birlikte Güvenlik Duvarı, arka planda Filistin topraklarının ilhakı için de kullanılmaktadır. Nitekim inşa edilen duvarın sadece yüzde 11'i 1949'da ilan edilen Yeşil Hat boyunca inşa edilirken, kalan kısım ise İsrail'in hakimiyetinde olmayan ve Yeşil Hat dışında kalan Batı Şeria'ya doğru ilerlemektedir.¹⁷² Duvar nedeniyle 122 köyde¹⁷³ ikamet eden yaklaşık 400 bin Filistinli Yeşil Hat ile duvar arasına sıkışmış şekilde yaşamak zorunda bırakılmış ya da göç etmeye zorlanmıştır.¹⁷⁴ Söz konusu insanların çoğunluğunun çiftçilik yaptığı, çiftçilik yapılan toprakların son derece verimli olduğu ve bu insanların topraklarına ulaşmak için duvarı geçmek zorunda bırakılması (ki bu oldukça zordur) Güvenlik Duvarı'nın teröre karşı güvenlik dışındaki bir diğer etkisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Duvarın bir Filistin köyünün tarım alanlarından geçmesi, köy halkının İsrail Yüksek Mahkemesi'ne başvurması ve davanın kamuoyunda duyulması ile duvarın ortaya çıkardığı hak ihlalleri tartışmaya açılmıştır. “Beit Sourik Davası” olarak bilinen süreç Mayıs 2004'te sonuçlanmıştır. İsrail Yüksek Mahkemesi'nin kararına göre¹⁷⁵ duvarın 30-40 kilometrelik bölümü Beit Sourik köyünün aleyhine olacak şekilde yanlıştır ve hükümet tarafından düzeltilmelidir. Bununla birlikte dönemin Başbakanı A. Barak'ın da katıldığı dava kararının Arkaplan (*Background*) bölümünde duvara gerekçe olarak ifade edilen terör saldırıları ortaya konmuştur.

“...Eylül 2000'de Filistin tarafı İsrail ve İsraililere karşı bir terör kampanyası başlattı. Hem bölgede hem de İsrail'de terör saldırıları yaşanıyor. Vatandaşlara ve askerlere, erkeklere ve kadınlara, yaşlılara ve bebeklere, normal vatandaşlara ve halk figürlerine yöneliktir. Terör saldırıları her yerde yapılıyor: toplu taşıma araçlarında, alışveriş merkezlerinde ve marketlerde, kahvehanelerde ve restoranlarda. Terör örgütleri silahlı saldırı, intihar saldırıları, havan ateşi, Katyüşa roket ateşi ve araba bombaları kullanır. Eylül 2000'den Nisan 2004'ün başına kadar, İsrail içinde 780'den fazla saldırı düzenlendi.

¹⁷²Meron Rappaport, “A Wall in Their Heart”, **Israeli Peace Bloc**, 23 Mayıs 2003, http://zope.gush-shalom.org/home/en/campaigns/against_the_wall/1159094058.

¹⁷³ Bu köylerden biri olan Jayyous'a ilişkin bir çalışma için bkz: Marcello Di Cintio, “In Jayyous: Saytes from a Palestinian Village”, **Journal of Borderlands Studies**, Cilt. 31, Sayı. 3, 2016, ss. 281-86, <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1174595>.

¹⁷⁴OCHA, **A.g.e.**, 2003.

¹⁷⁵**Israel Ministry of Foreign Affairs**, “Judgment of the HCJ regarding the Separation Fence”, 2004, <https://www.mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/state/law/pages/judgment%20of%20the%20hcj%20regarding%20the%20separation%20fence%20-%20abstract%2030-jun-2004.aspx> (Erişim Tarihi: 15.09.2020); **UNHCR**, “Refworld | Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel”, Refworld, 30 Mayıs 2004.

Aynı dönemde bölgede 8200'den fazla saldırı düzenlendi. Silahlı çatışma (Nisan 2004 itibarıyla) 900 İsrail vatandaşının ve sakinlerinin hayatına mal oldu. 6000'den fazla kişi yaralandı, bazıları ciddi şekilde sakat bırakan ciddi yaralara sahipti. Silahlı çatışma Filistin tarafında da çok sayıda ölü ve yaralı bıraktı.”¹⁷⁶

Aynı kararda bölgedeki güvenlik durumu, yine duvarın inşasına gerekçe gösterilerek, güvenlik duvarında görevli İsrail Savunma Kuvvetleri'ne (*Israel Defence Force-IDF*) bağlı Kipah Mahmad Ahmed Ajuri isimli komutan tarafından daha ayrıntılı olarak şu şekilde ifade edilmiştir:

“Filistinliler diğer yollarla birlikte güdümlü insan bombaları kullanıyor. Bu intihar bombacıları İsraililerin bulunabileceği her yere (İsrail Devleti sınırları içinde ve Yahudiye, Samiriye ve Gazze Şeridi'ndeki Yahudi toplulukları dahil) ulaşır. Şehirlere ve kasabalara yıkım getiriyorlar ve kan döküyorlar. İsrail'e karşı savaşan güçler teröristtir. Onlar düzenli bir ordunun üyesi değil, üniforma giymezler, kutsal yerler de dahil olmak üzere bölgelerdeki sivil Filistin nüfusu arasında saklanmaktadırlar.

... Bu terör eylemleri İsrail'in çeşitli düzeylerde güvenlik önlemleri almasına neden oldu. Örneğin hükümet, "Savunma Duvarı" operasyonu (Mart 2002) ve "Belirlenmiş Yol" operasyonu (Haziran 2002) gibi çeşitli askeri operasyonlar yapmaya karar vermiştir. Bu askeri eylemlerin amacı, Filistin terörist altyapısını yenmek ve terör saldırılarını önlemektir.”¹⁷⁷

Dava özelinde belirtilen duvarla ilgili ifadeler aslında İsrail'in genel güvenlik politikasını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Öyle ki kararda, “onaylanan duvar inşasının diğer engeller gibi bir güvenlik önlemi” olduğu açıkça belirtilmiştir.¹⁷⁸ Ayrıca sadece bu bölgedeki duvarın ülkenin güvenliği için yeterli görülmediği, terörü önlemek ve Filistinli teröristlerin ülkeye girişini engellemek adına duvar politikasının genişletilmesi gerektiği; buna ilişkin yetkinin de Başbakanlık, Savunma Bakanlığı ve Ulusal Güvenlik Komitesi'nde olduğu ifade edilmiştir.¹⁷⁹ Nitekim sonraki yıllarda

¹⁷⁶ **İsrail Yüksek Mahkemesi**, "Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel", Sayı. HCJ 2056/04, 2004, s. 1.

¹⁷⁷ **A.g.e.**, s. 2.

¹⁷⁸ **A.g.e.**, s. 3.

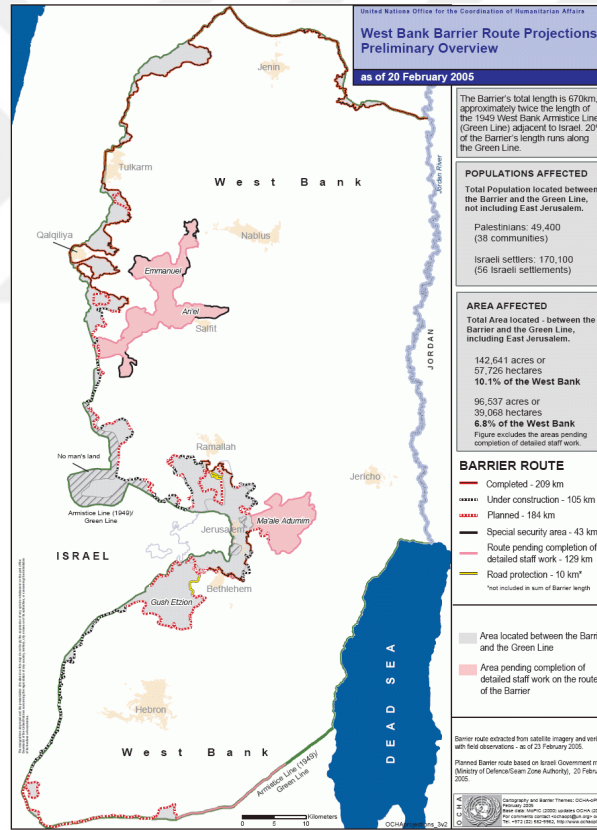
¹⁷⁹ Duvar üzerindeki yetkiye ilişkin kararlar, adı geçen mahkeme kararının 5. ve 6. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Bkz: **A.g.e.**, s. 4.

görüldüğü üzere duvar inşası genişletilmiş ve sadece Filistinlilere yönelik değil İsrail'in bütün sınırlarında uygulanmaya başlanmıştır.

3.2. İsrail-Filistin Duvarı'nın Bugünü ve İsrail'in Yeni Duvarları

İsrail Şubat 2005'te Güvenlik Duvarı'na dair yeni bir rota paylaşmıştır. Buna göre daha önce planlanan 622 kilometrelik duvarın uzunluğu 670 kilometre şeklinde güncellenmiştir. Ayrıca Şubat 2005 itibariyle duvarın 209 kilometresi de tamamlanmıştır. Tamamlanan bölümde; hendek, devriye yolu, elektronik çitler ve beton blok duvarların bir arada bulunduğu entegre sistem bulunmaktadır.¹⁸⁰

Şekil 4: İsrail'in İnşa Ettiği Ayrım Duvarı'nın Yeni Rotası (2005)

Kaynak: BM İnsani Yardım ve Koordinasyon Ofisi, “Preliminary Analysis of the Humanitarian Implications of February 2005 Barrier Projections”, The Question of Palestine, 20 Şubat 2005.

¹⁸⁰ BM İnsani Yardım ve Koordinasyon Ofisi, “Preliminary Analysis of the Humanitarian Implications of February 2005 Barrier Projections”, **The Question of Palestine**, 20 Şubat 2005, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-195700/> (Erişim Tarihi: 14.09.2020).

Bununla birlikte İsrail, duvarla ilhak etmeye başladığı Batı Şeria topraklarını, birkaç köy özelinde açılan dava yüzünden riske atmak istemediği için duvar inşaatını özellikle 2005-2010 yılları arasında yavaşlatmıştır. Bu yavaşlamada kuşkusuz mali kriterler de oldukça etkilidir. Nitekim duvarın her kilometresinin 2 milyon dolar maliyetinde olduğu ve her yıl yaklaşık bir milyar dolarlık bir gider de bunun göstergesidir.¹⁸¹

Ancak söz konusu yavaşlama çok uzun sürmemiş, 2010 yılı itibariyle birçok sınır duvarının inşasını kapsayan yeni kararların alındığı sürece geçilmiştir. 2010'da İsrail, Mısır sınırına 245 kilometrelik duvar inşasına başlamıştır. Söz konusu duvar inşasında İsrail'e göre en önemli gerekçe ise Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerin (ki İsrail'e göre her biri birer terörist adayıdır) güzergâh olarak İsrail'i kullanmasıdır. Özellikle Sudan, Etiyopya ve Eritre'den yoğun olarak gelen göçmenleri casus olarak damgalayan İsrail, "Yahudi ve demokratik karakterini güvenceye almak" için 6 metre yüksekliğinde ve çoğunluğu tel örgüden oluşan bir duvar inşa etmiştir.¹⁸² Aynı gerekçe, komşu ülkelerdeki Filistinli nüfusun artışında da geçerlidir. Nitekim Mısır'da 2000'lerin başında 50 bin civarında olan Filistinli sayısının,¹⁸³ 2018 itibariyle 134 bini bulması¹⁸⁴ İsrail sınırlarında yeni duvar inşalarını beraberinde getirmiştir. İsrail diğer duvar inşalarında da görüleceği üzere Filistinlilerin birbirleriyle olan iletişimlerini tamamen ortadan kaldırarak, sahiplendiği toprakların güvenliğini garanti altına almayı amaçlamaktadır.¹⁸⁵ 245 kilometrelik duvarın jiletli tel örgüden oluşan ana bölümü 2013 yılında tamamlanırken¹⁸⁶ duvarın teknolojik ve askeri donanımının

¹⁸¹Paul Bedard, "Copying Israel's Wall Would Cut Trump's Price Nearly in Half", **Washington Examiner**, 01 Şubat 2017, <https://www.washingtonexaminer.com/copying-israels-wall-would-cut-trumps-price-nearly-in-half> (Erişim tarihi: 15.09.2020); Haggai Mattar, "The Wall, 10 Years on: The Great Israeli Project", **+972 Magazine**, 09 Nisan 2012, <https://www.972mag.com/the-wall-10-years-on-the-great-israeli-project/> (Erişim Tarihi: 15.09.2020).

¹⁸²Saddiki, **A.g.e.**, s. 30.

¹⁸³Oroub El-Abed, "The forgotten Palestinians: how Palestinian refugees survive in Egypt | Forced Migration Review", **Forced Migration Review**, 2004, <https://www.fmreview.org/sustainable-livelihoods/elabed> (Erişim Tarihi: 26.09.2020).

¹⁸⁴Migration Data Portal, <https://migrationdataportal.org/?i=groups&t=2019&cm49=818> (Erişim tarihi: 26.09.2020).

¹⁸⁵Abdel Ra'ouf Daoud Abdel Ra'uof Arnaout ve Hamdi Yıldız, "İsrail'in duvarları Filistinlileri birbirinden ayırıyor", **Anadolu Ajansı**, 9 Şubat 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-duvarlari-filistinlileri-birbirinden-ayiriyor/1058750> (Erişim Tarihi: 27.09.2020).

¹⁸⁶Joshua Mitnick, "Israel Finishes Most of Fence on Sinai Border", **Wall Street Journal**, 03 Ocak 2013, <https://online.wsj.com/article/SB10001424127887324374004578217720772159626.html> (Erişim Tarihi: 25.09.2020).

tamamlanması 2019’u bulmuştur.¹⁸⁷ Mısır sınırına inşa edilen duvarın maliyetinin ise 380 milyon dolar civarında olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁸ Bununla birlikte İsrail’in inşa ettiği duvarlar bununla sınırlı değildir.

Batı Şeria Duvarı’ndan sonra ülke içindeki ikinci duvar olan Gazze Şeridi Duvarı’nın inşasına 2016 yılında başlanmıştır. 60 kilometrelik duvar, tıpkı Batı Şeria’daki Güvenlik Duvarı gibi terörist kabul edilen Filistinlilerin eylemlerine karşı halkını korumak ve güvenliğini sağlamak gerekçelerini barındırmaktadır. İsrail Başbakanı Netanyahu, resmi twitter hesabında yaptığı açıklamada da bu gerekçeye vurgu yaparak duvarın “Gazze'den gelen teröristlerin sahamıza girmesini engellemeyi” hedeflediğini belirtmiştir.¹⁸⁹ Güvenliğe ek olarak arka planda amaçlanan toprak ilhaki meselesi de Gazze Şeridi’nde inşa edilen duvarla birlikte Filistinlilerin kullanımına izin verilmeyen alan büyüklüğü 62 bin 600 dönüme kadar ulaşmasıyla daha belirgin ortaya çıkmıştır.¹⁹⁰ Bunun yanında söz konusu duvar, yine Mısır sınırında inşa edilen duvarda olduğu gibi Filistinlilerin birbirleriyle olan bağına da ortadan kaldırmaktadır.

İsrail’in 2010’lu yıllarda inşasına başladığı bir diğer duvar Ürdün sınırındadır. Eylül 2015’te inşa kararı alınan duvarın inşasına Ocak 2016’da başlanmıştır. Duvarın yaklaşık 30 kilometre uzunluğunda olduğu ve İsrail’in en güneyindeki Eilat’tan Timna Vadisi’ne kadar uzandığı belirtilmektedir. Bu duvar için İsrail Savunma Bakanlığı’nın bütçesinden 77 milyon dolar çıkarken,¹⁹¹ 2017 başlarında duvarın inşası tamamlanmıştır.

İsrail bir diğer duvar inşa kararını Suriye ile sınırını da oluşturan Golan Tepeleri için almıştır. 2013’te alınan karar ile başlayan duvar inşası Şubat 2014’te

¹⁸⁷Yaakov Lappin, “Six Years after Completion, Israel’s Border Fence with Egypt Has Transformed the South”, **Jewish News Syndicate**, 11 Ocak 2019, <https://www.jns.org/six-years-after-completion-israels-border-fence-with-egypt-has-transformed-the-south/> (Erişim Tarihi: 26.09.2020).

¹⁸⁸Dan Williams, “U.S. Official Eyes Israel’s Egypt Border for Mexico Wall Ideas: Radio”, **Reuters**, 12 Haziran 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-security-israel-idUSKBN1J82HX> (Erişim Tarihi: 26.09.2020).

¹⁸⁹ İlgili tweet için bkz: <https://twitter.com/netanyahu/status/1092067718990389250> (Erişim Tarihi: 09.03.2021).

¹⁹⁰Abdel Ra’uof Arnaout ve Yıldız, **A.g.e.**, 2019.

¹⁹¹Raoul Wootliff, “Israel Starts Massive Fence on Southern Border with Jordan”, **The Times of Israel**, 20 Ocak 2016, <http://www.timesofisrael.com/israel-starts-massive-fence-on-southern-border-with-jordan/> (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

tamamlanmıştır. Söz konusu duvarın 90 kilometre uzunluğunda ve 8 metre yüksekliğinde olduğu belirtilmektedir.¹⁹² Suriye ile yıllardır Golan Tepeleri özelinde süren sınır anlaşmazlıklarının bir çıktısı olan duvar, özellikle Arap Baharı sonrasında Suriye’de etkin olan terör örgütlerinin İsrail’e de etki etmemesi adına inşa edilmiş, duvara ek olarak söz konusu sınıra askeri personel sevki de sağlanmıştır. İsrail başbakanı Netanyahu’nun duvar inşa edilmeden önce Suriye’deki duruma ve buna yönelik güvenlik önlemlerine ilişkin ifadeleri, tıpkı diğer duvarlar gibi Suriye sınırına inşa edilen duvarın da güvenlik mahiyetini ortaya koymaktadır:

“...Buradaki kimyasal silahlar sorunu bizi endişelendiriyor ve... ortaya çıkabilecek herhangi bir senaryo ve olasılığa hazırlıklı olabilmek için istihbaratımızı ve hazırlığımızı ABD ve diğerleriyle koordine ediyoruz. ...Güney sınırında başarılı bir şekilde yaptığımız gibi, bu sınırı hem sızmaya hem de terörizme karşı savunacağız.”¹⁹³

Lübnan sınırına da duvar inşa etmekten geri kalmayan İsrail, 2017’de Re's en-Nakura ile İsba el-Celil bölgeleri arasına 6 metre yüksekliğinde duvar inşa etmeye başlamıştır.¹⁹⁴ Yaklaşık 450 milyon dolara mal olan duvar 2019’da tamamlanırken, teknolojik donanımlarla güçlendirilmeye devam edilmektedir.¹⁹⁵

İsrail, özellikle 2010’lu yıllarda inşa ettiği duvarlar ile dünyadaki duvar inşa akımının önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur. İsrail, inşa ettiği duvarları ulusal güvenliğini sağlamak adına bir araç olarak kullanmaktadır. Bütün sınırlarında bir şekilde duvar inşa eden İsrail, öncelikli olarak güvenliğini sağlarken arka planda da toprak ihlallerine devam etmektedir. Uluslararası kamuoyunda da buna yönelik caydırıcı bir tepki ya da yaptırım gelmediği düşünüldüğünde İsrail’in duvar inşalarının genişleyerek devam edeceği öngörülmektedir.

¹⁹²Middle East Monitor, “Israel Completes ‘Security Fence’ across Occupied Golan Heights”, **Middle East Monitor**, 10 Şubat 2014, <https://www.middleeastmonitor.com/20140210-israel-completes-security-fence-across-occupied-golan-heights/> (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

¹⁹³ Harriet Sherwood, “Israel to build border fence between Golan Heights and Syria”, **The Guardian**, 06 Ocak 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/06/israel-fence-golan-heights-syria>.

¹⁹⁴ Abdel Ra’uof Arnaout ve Yıldız, **A.g.e.**, 2019.

¹⁹⁵ **The Times of Israel**, “LebaSayın to file complaint at UN over Israel’s building of border wall”, 11 Ocak 2019, <https://www.timesofisrael.com/lebaSayın-to-file-complaint-at-un-over-israels-building-of-border-wall/> (Erişim Tarihi: 13.10.2020).

Pratikte yaşanan bütün gelişmeler, teorik bir tabanı olmadığı sürece havada kalacak ve anlamlı bir sonuç vermeyecektir. Bu nedenle bir sonraki bölümde İsrail-Filistin Duvarı'nın realist analizi ele alınmaktadır.

3.3. İsrail-Filistin Duvarı'nın Realist Analizi

İsrail'in sınırlarında inşa ettiği duvarlar en temelde bir güvenlik önlemidir. Pratikte yaşanan gelişmelerin sağlam bir zemine oturabilmesi için teorik olarak da analiz edilmesine ihtiyaç vardır ki bu çalışmada Uluslararası İlişkiler teorilerinden Realizm bu ihtiyaca cevap vermektedir. İsrail'in inşa ettiği duvarlar; devletin halkını, teritoryal egemenliğini ve mevcut statüsünü, terörizm başta olmak üzere birçok tehdide karşı koruma tavrının pratiğe dökülmüş halidir. Aynı zamanda bir devletin herhangi bir tehdit altında gücünü nasıl maksimize edebildiğine de iyi bir örnek olan İsrail duvarlarının teorik analizi için güç ve güvenlik kavramlarına odaklanmak yerinde olacaktır.

Uluslararası ilişkilerde güç (*power*), realist teorinin en temel argümanlarından biridir ve daima popüler bir kavram olarak literatürde yer etmiştir. Yüzyıllar önce Thucydides'in güçlülerin güçleri yettiğinde istediklerini yapabileceği, zayıflarına buna katlanmak zorunda olduğuna dair söyleminin¹⁹⁶ günümüzde de farklı şekillerde karşılık bulduğu düşünüldüğünde, söz konusu popülaritenin ve önemin halen devam ettiği söylenebilir. Gücün kapsamı, niteliği ve niceliği değişmiş olsa dahi her daim devletlerin ana amacı daha güçlü olmak ve çıkarlarını korumaktır. Nitekim Mearsheimer'e göre de güce dair bütün hesaplamalar devletlerin dünya görüşlerinin odağındadır.¹⁹⁷ Devletler çıkarlarını merkeze alarak uygulayacakları politikalarda öncelikle güçlerini maksimize etme çabasıdadır. Maksimize edilen veya edilecek olan gücün kullanımını ise devletin amacına ve çıkarına göre farklılık göstermektedir.

Devletin gücünü maksimize etmesi ve bu güç ile çıkarlarını koruması her şeyin önündedir. Bu noktada çoğunlukla siyasal realizm olarak (*political realism*) ifade edilen realizmde, devlete insani özelliklerden yola çıkarak ya da insana vurgu

¹⁹⁶Thucydides, A.g.e., 1972.

¹⁹⁷Mearsheimer, A.g.e., 2001, s. 12.

yapılarak yaklaşılır. Morgenthau, uluslararası ilişkilerde siyaset kavramına vurgu yaparken siyaseti insanlar üzerindeki güç mücadelesi olarak görmektedir. Ona göre güç ana amaçtır ve o amaca yönelik tavırlar değişkenlik gösterirken bu tavırlar da devletin karakterini ortaya koymaktadır.¹⁹⁸ Nitekim gücün nasıl kullanıldığı ile yakından ilgili olan bu durum, devletin pratikte uyguladığı politikalara da yön vermektedir. Bu noktada İsrail'in öncelikle terörizme karşı gücünü duvarlarla maksimize ettiği söylenebilir. İsrail'in Filistinliler tarafından yapıldığını iddia ettiği terör eylemleri sonucu binlerce İsrail vatandaşının hayatını kaybetmesi ve İsrail'in bunu önlemeye yönelik politikalarının en son aşaması duvarlardır.

Duvar, gücün maksimize edildiği tahkimatlar olmakla birlikte devletin halkını koruma ve güvenliğini sağlama motivasyonlarının da bir çıktısıdır. İsrail, özellikle 2000'li yıllarda terör örgütü olarak kabul ettiği Hamas'ın terör eylemleri sonucu yüzlerce vatandaşının yaralandığını ve yaşamını yitirdiğini belirtmiştir. İsrail Dış İşleri Bakanlığı belgelerinde de bu durum mevcuttur.¹⁹⁹ İsrail Dış İşleri Bakanlığı'na göre söz konusu saldırılar, İsrail'in duvar inşa etmesi için yeterli gerekçeleri oluşturmuştur.

İsrail'in egemenlik alanlarına yönelik saldırılara ilişkin tavrı, realist bakış açısına oldukça uygun şekilde egemenlik alanlarının ve halkının güvenliğini sağlamak üzerine ilerlemiştir. Bu noktada Black'in çalışmasında da ifade ettiği gibi duvarın realist açıdan gerekli olup olmadığı da tartışılmalıdır. Ona göre İsrail'in inşa ettiği duvar, meşru müdafaa ilkesine uygun olmakla birlikte orantılılık ve gereklilik ilkeleri açısından meşru değildir.²⁰⁰ Ancak Black'in çalışması uluslararası hukuk merkezli olması itibarıyla realist bir analiz ihtiyacını karşılamayabilir. Buna rağmen meşru müdafaa ilkesinde ulusal güvenlik meselesinin hayati bir unsuru oluşu ve güvenliğe yönelik tehditlerde devletlerin bu ilkeye uygun politikalar üretmesi gereklidir. Bu durum İsrail'in duvar inşa edilmeden önce ve edildikten sonraki terör saldırılarına

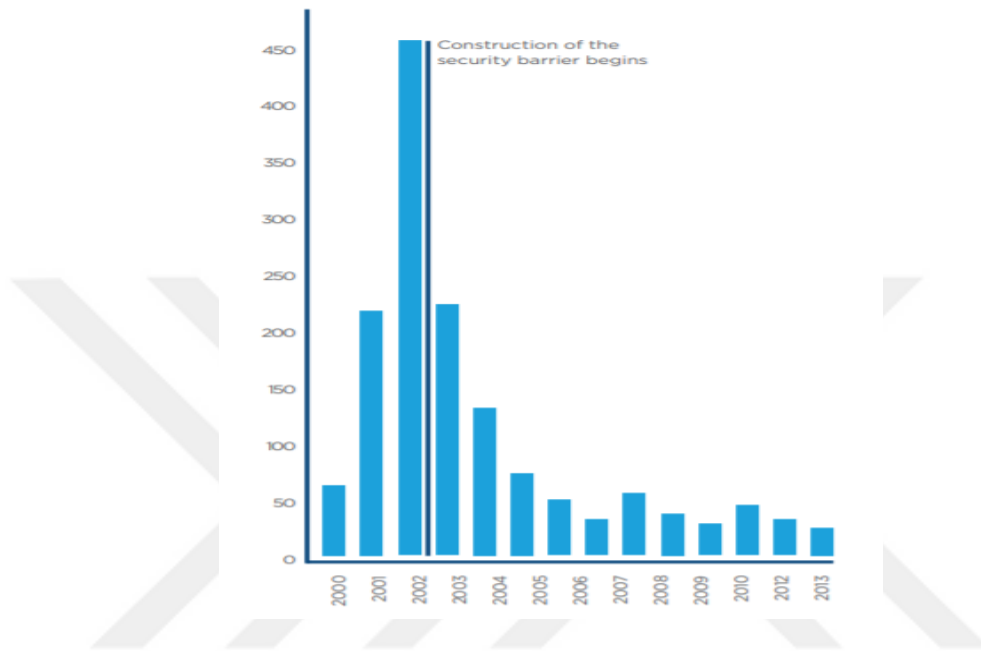
¹⁹⁸Morgenthau, **A.g.e.**; Ghazi A. R. Algozaibi, "The Theory of International Relations: Hans J. Morgenthau and His Critics", **Background**, Cilt 8, Sayı 4, Şubat 1965, s. 224, <https://doi.org/10.2307/3013729>.

¹⁹⁹ İlgili belge için bkz: **İsrail Dış İşleri Bakanlığı**, "Facts About Israel", 2018, s. 17.

²⁰⁰ Noah Black, "Deconstructing the Wall: The Analysis and Implications of the 2004 International Court of Justice Advisory Opinion on the Use of Border Walls", **MAD-RUSH Undergraduate Research Conference**, 28 Mart 2016, <https://commons.lib.jmu.edu/madrush/2016/InternationalDiplomacy/1>.

ilişkin verilerle de desteklenmektedir. Söz konusu veriler, çeşitli terör eylemleri devam etmesine rağmen terör mağdurlarının sayısının duvar inşasından sonra radikal şekilde azaldığını göstermektedir.

Şekil 6: Güvenlik Duvarı İnşası ve Sonrasındaki Terör Mağduru Sayıları

Kaynak: İsrail Dışişleri Bakanlığı, “Facts About Israel”, 2018, s. 14.

Sadece bu fayda dahi duvarın realist açıdan gerekli bir politika üretimi olduğunu gösterebilmektedir. Duvarı “gerekli bir politika” olarak değerlendirmek realizm açısından farklı bir bakış açısını gerekli kılmaktadır. Bu noktada duvarı, savaş alanındaki önemli teorisyenlerden Clausewitz’in “savaş politikanın başka şiddet araçlarıyla devamıdır”²⁰¹ sözünden yola çıkılarak, İsrail-Filistin arasındaki yıllardır süren çatışma halinin bir unsuru olarak ele almak yerinde olacaktır. Sadece İsrail tarafından ele alındığında ise bu süreç, egemenlik alanlarına ilişkin terör faaliyetlerinin sızmasına yönelik bir savaş halidir.²⁰² İsrail, söz konusu savaşı 21. yüzyılda itibariyle duvarlar aracılığıyla yürütmektedir. Bir anlamda duvar, İsrail’in ulusal güvenlik

²⁰¹ Carl von Clausewitz, **Savaş üzerine**, çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2011.

²⁰² Ian Schwartz, “Concrete Conflict: An Examination of the Israeli Security Barrier”, **The Honor’s Thesis**, Union College, 2012, s. 49.

politikasının yerleşik bir unsuru ve terörle olan savaşına hizmet eden bir sembol niteliği taşımaktadır.

Duvarın güvenlik mahiyetine yapılan vurgu, teorik arka planda realizmin, devletlerin çıkar odaklı politikaları ve kendi güvenliklerini ön planda tutmalarından kaynaklıdır. Bu noktada güvenlikten bahsedilen askeri güveniktir. Bir devlet, çıkarlarını korumak ve tehditlerle baş edebilmek için askeri anlamda güvenliğini sağlamak durumundadır.²⁰³ Realizmin devletler özelindeki anahtar kavramının çıkar oluşu, olası bir güvenlik tehdidinde de devletin güvenlik politikalarının çıkarlarını korumak, devletin güvenliğini sağlamak üzerine ilerlemesini gerektirmektedir.²⁰⁴

Nitekim İsrail örneğinde de duvar inşa edilirken devletin güvenliği argümanı ön plandadır. İsrail'in Güvenlik Duvarı, İsrail savunma teşkilatı tarafından Filistin topraklarından kaynaklanan, genellikle bomba yüklü tuzaklı araçlar veya sivil insanları öldürmeyi amaçlayan intihar bombacıları tarafından düzenlenen terörist saldırıların sayısını azaltmak için tasarlanan bir operasyonel güvenlik mekanizmasıdır.²⁰⁵ Söz konusu amaçlara ve duvar inşasına gerekçe oluşturan unsurlara yine İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın "İsrail Hakkındaki Gerçekler" (*Facts About Israel*)²⁰⁶ başlıklı belgesinde yer verilmiştir. Bu noktada duvarın güvenlik boyutu devletin güvenliği ile eşdeğer tutulmakta ve duvarın inşasına ilişkin de İsrail tarafından meşru bir gerekçe oluşturulmaktadır.

Buna ilişkin İsrail Dış İşleri Bakanlığı tarafından kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla 2018 yılında yayımlanan "İsrail Hakkındaki Gerçekler" belgesinde de

²⁰³ Sean M. Lynn-Jones, "Realism and Security Studies", içinde **Contemporary Security and Strategy**, ed. Craig A. Snyder, London: Macmillan Education UK, 1999, s. 55, https://doi.org/10.1007/978-1-349-27359-1_3.

²⁰⁴ Jasmin Jaziri Stenberg, "Realism and New Threats: An Analysis of Israel's Security Policy", 2012, s. 5.

²⁰⁵ Nurit Kliot ve Igal Charney, "The Geography of Suicide Terrorism in Israel", **GeoJournal**, Cilt. 66, Sayı. 4, Ağustos 2006, s. 365, <https://doi.org/10.1007/s10708-006-9034-z>; Alon Gelbman ve Ofra Keinan, "National and Transnational Borderlanders' Attitudes towards the Security Fence between Israel and the Palestinian Authority", **GeoJournal**, Cilt. 68, Sayı. 4, 17 Temmuz 2007, s. 279, <https://doi.org/10.1007/s10708-007-9084-x>.

²⁰⁶ **İsrail Dışişleri Bakanlığı**, "Facts About Israel", 2018; <https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Documents/quest-for-peace.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2021).

Güvenlik Bariyeri (*Security Barrier*) başlığı altında duvara ilişkin şu bilgiler yer almaktadır:

“...Filistinli teröristler kafelere, restoranlara, alışveriş merkezlerine ve diğer halka açık alanlara yönelik saldırılarda 1.100'den fazla İsrailiyi öldürdü ve binlerce kişiyi yaraladı. Diğer seçenekler bu ölümcül saldırıyı durdurmada başarısız olduktan sonra, İsrail fiziksel bir bariyer kurmak zorunda kaldı. Bu önleyici tedbir, teröristlerin İsrail'e girmesini durdurmada kendini kanıtladı ve sayısız hayat kurtardı.”²⁰⁷

İlgili belgedeki söz konusu ifadeler İsrail'in açık şekilde insanlarını ve egemenlik alanlarını korumak için duvarı inşa ettiğini göstermektedir. Yine İsrail'in iddiası üzerine duvar, diğer bütün politika unsurları denendikten ve teröre karşı bir çözüm bulunamadıktan sonra, en son çare olarak ortaya atılmıştır. Ayrıca duvarın misyonunun “teröristlerin İsrail'e girmesini durdurmak ve hayat kurtarmak” olarak nitelenmesi de realist teorinin güvenlik ve egemenlik yaklaşımlarının somut bir göstergesi olarak duvarda karşılık bulmaktadır.

Yine İsrail Dış İşleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan “Hayat Kurtarmak: İsrail'in Anti-Terör Çiti - Sorulara Cevaplar” (*Saving Lives: Israel's Anti-Terrorist Fence - Answers To Questions*) belgesinde de gerek literatürde gerekse uluslararası kamuoyunda İsrail'in güvenlik duvarı ile ilgili en çok dile getirilen 14 soruya cevap verilmiştir. Bu sorulardan ilki ve en önemlisi İsrail'in neden bir duvar inşa ettiğine ilişkin olanıdır ve şu şekilde cevap verilir:

“...Hemen hemen tüm vakalarda, teröristler Batı Şeria'daki Filistin bölgelerine sızdı. Filistin liderliği onları durdurmak için hiçbir şey yapmadı ve hatta cesaretlendirdi. İsrail'in terörizme karşı fiziksel bir bariyer kurma kararı, ancak diğer seçenekler denendikten sonra alındı, ancak ölümcül terör saldırılarını durduramadı. İsrail'deki kamuoyu, teröristlerin İsrail nüfus merkezlerine girmesini engelleyecek bir çit yapılması için bastırdı. Bir engelin olmaması, İsrail topluluklarına sızmayı teröristler için nispeten kolay bir görev haline getiriyor. Son yıllarda Gazze Şeridi'nden İsrail'e hiçbir terörist sızmadı, çünkü orada zaten bir elektronik anti-terör çiti var. İsrail Hükümeti vatandaşlarını teröre

²⁰⁷ İsrail Dışişleri Bakanlığı, A.g.e., s. 15.

karşı savunma yükümlülüğüne sahiptir. Bu meşru müdafaa hakkı, uluslararası hukukta yer almaktadır. Terörle mücadele çiti, hayat kurtaran bir kendini savunma eylemidir.”²⁰⁸

Görüldüğü üzere duvarın güvenlik mahiyeti gerek devlet düzeyinde gerekse pratikte yaşanan gelişmelerde İsrail’in realist yaklaşımının bir unsuru olarak gözlenmektedir. Nitekim bu durum da duvarların, devletlerin güvenlik politikalarında yer ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte İsrail Güvenlik Duvarı’nın realist analizini yapmak tek bir bakış açısı yerine realizmde devlet ve onun ürettiği politikalara ilişkin farklı görüşleri de yansıtmayı gerektirmektedir. Bu noktada İsrail’in inşa ettiği duvarın güvenlik temelli bir duvar olduğu kabul edilmekle birlikte, arka plandaki diğer gerekçeler göz ardı edilmemelidir.

Devletin güvenliği, ahlak, hukuk, insan hakları gibi birçok değerlerin ikincil planda kalmasına neden olmaktadır. Devletin güvenliği söz konusu olduğunda yerleşik kanunlar, ahlaki unsurlar ile hak ve özgürlük rejiminin normal işleyişi askıya alınabilmektedir.²⁰⁹ Öyle ki İsrail, inşa ettiği duvarlarla bir taraftan terör eylemlerine karşı güvenlik önlemlerini alırken diğer taraftan ise uluslararası hukuka aykırı olduğu Uluslararası Adalet Divanı tarafından da vurgulanan toprak ihlallerini sürdürmektedir.

Bu noktada Machiavelli’nin ahlak ve devlet ilişkisini ele almak yerinde olacaktır. Machiavelli, devletin amacına ulaşmak için ahlaki değerleri de göz ardı edebileceğini vurgulamaktadır. Etik kaygılar ve normlar yerine devlet için ne iyiye onun yapılması gerektiği, Machiavelli’nin görüşlerinin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte ahlaki değerlerden yoksun eylemleri bir nevi haklı çıkaran Machiavelli, bu eylemlerin kötü olduğunu da kabul etmektedir.²¹⁰ Kuşkusuz Machiavelli’nin döneminde işgal, toprak ilhakı ya da bir toprak parçasını sahiplenmek, ahlaki değerlerden yoksun politikalarından değildir. Ancak günümüz koşulları göz önüne

²⁰⁸ **İsrail Dışişleri Bakanlığı**, “Saving Lives: Israel’s Anti-Terrorist Fence-Answers To Questions”, 2005, s. 5; https://www.mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/Documents/savinglives.pdf (Erişim Tarihi: 14.04.2021).

²⁰⁹ Michael Jackson ve Thomas Moore, “Machiavelli’s Walls: The Legacy of Realism in International Relations Theory”, **International Politics**, Cilt. 53, Sayı. 4, Temmuz 2016, s. 452, <https://doi.org/10.1057/ip.2016.9>.

²¹⁰ W. Julian Korab-Karpowicz, “Political Realism in International Relations”, içinde **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**, ed. Edward N. Zalta, Yaz 2018, Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2018, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/realism-intl-relations/>.

alındığında, İsrail'in yıllardır uyguladığı uluslararası hukuka aykırı politikaları Machiavelli'nin izlerini taşıyan uygulamalardır.

Bu noktada Machiavelli'nin özellikle ahlaki ilkeler üzerine görüşü Morgenthau tarafından da desteklenmektedir. Realizmin ana temsilcileri gösterilen Morgenthau, belirlediği altı ilkeyle realizme yön vermiştir. Bu ilkeler; gerçekçiliğin insan doğasından çıkan nesnel yasalara dayanması, uluslararası siyasette yer edinmeyi sağlayan ve güç olarak tanımlanan çıkar, çıkarın evrenselliği ve değişkenliği, ahlak ve siyaset arasındaki kaçınılmaz gerginlik, devletin ahlaki yasaları ile evreni yönlendiren ahlaki yasaların farklı oluşu ve realizmin bağımsızlığıdır.²¹¹ Özellikle evrenin ahlaki yasaları ile devletin ahlaki yasalarının farklı oluşuna dair görüşleri ile Morgenthau, tıpkı Machiavelli gibi günümüzde İsrail'in uygulamalarına ışık tutmaktadır.

Bu noktada İsrail'in inşa ettiği duvarı, yine Machiavelli'nin ünlü amaca giden her yolun meşru olduğu görüşü kapsamında değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Machievelli'nin devlet yöneticisinin nasıl olması gerektiğine ilişkin ifadelerinde söz konusu meşrulaştırma durumu görülmektedir. Ona göre bir devlet liderinin temel sorumluluğu devletin hayatta kalmasını sağlamak ve varlığını güçlü bir şekilde sürdürmektir. Bu sorumluluğun gerektirdiği ise evrensel ahlaki normları ikinci planda bırakarak devletin ve halkının güvenliğini sağlamaktır.²¹² Dolayısıyla İsrail'in uluslararası hukuk tarafından yasal olmayan, meşruiyeti oldukça sorgulanan, uluslararası kamuoyunda toprak ilhakı için kullanıldığı yüksek sesle dile getirilen ve terörizmi mazeret göstererek kilometrelerce uzunlukta inşa ettiği duvarların, Machiavelli'ye göre devletin halkını korumak için inşa ettiği uygulamalar olduğu söylenebilir.

Öte yandan Machiavelli, devletin güçlü olması gerektiğine ayrıyeten bir vurgu yapmaktadır ki bu noktada duvarlara yaptığı vurgu oldukça dikkat çekmektedir. Dönemin Almanya kentleri için kullandığı ifadeler Machiavelli'nin doğrudan duvarlara ilişkin görüşlerini içermektedir. Ona göre söz konusu kentler komşu güçlerin hiçbirinden korkmazlar çünkü öylesine sağlam kaleleri vardır ki onları kuşatmak,

²¹¹ Morgenthau, **A.g.e.**, 2006, ss. 4-17.

²¹² Niccolò Machiavelli, **Prens**, çev. Nazım Güvenç, İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1994.

herkese uzun ve çetin bir iş olarak görünmektedir.²¹³ Machiavelli kitabında ayrı bir bölüm ayırdığı kaleler ve prenslerin yaptığı diğer işlerin ne kadar yararlı olduğuna ilişkin ifadeleri ise ayrıca önem arz etmektedir: “Devletlerini ellerinde sıkıca tutabilmek için prenslerin ani bir saldırıya karşı güvenle sığınmak ve muhtemel düşmanların gözünü korkutmak için kaleler yaptırmaları âdet olmuştur.”²¹⁴

Bununla birlikte Machiavelli, inşa edilen kalelerin ve surların halk desteği olmadan yeterli olmayacağını ifade etmektedir. Prenslerin halkın desteğini de aldıkları sürece söz konusu amaçlar için kaleler inşa ettirmesini doğru bulduğunu ifade eden Machiavelli'nin kaleleri “eski bir hareket tarzı” olarak nitelendirmesi ise günümüzde adeta bir akım haline gelen duvar inşaları göz önüne alındığında oldukça ironiktir. Kaleleri ve surları birer güvenlik önlemi olarak ele alan Machiavelli'nin yüzyıllar öncesindeki söylemlerinin İsrail’de ve diğer birçok devlette karşılık bulunduğunu söylemek mümkündür.

Machiavelli'nin de ışık tuttuğu şekilde devletin güvenliği için ahlaki değerlerin ikinci planda bırakılması, meşruiyeti tartışmalı politikalarda kendisini göstermektedir. İsrail’in temelde terörizme karşı bir güvenlik önlemi olarak inşa ettiği duvarlar, bir yandan bu güvenlik işlevini yerine getirirken diğer taraftan illegal bir toprak kazanımı işlevi görmektedir. Bu noktada J.J. Rousseau'nun realist bakış açısı önem kazanmaktadır.

Rousseau her ne kadar realizmin önde gelen savunucuları arasında gösterilmese de bazı görüşleri ile disiplinin realist bakış açısına önemli katkılar yapmıştır. Özellikle insan doğasına ilişkin bakış açısı,²¹⁵ savaş ve barış kavramlarına olan vurgusu,²¹⁶ egemenlik kavramını yeniden ele alışı²¹⁷ bunlardan bazılarıdır. Bunların yanında bu çalışma için Rousseau'nun mülkiyet ve sivil topluma ilişkin söylemleri ön plandadır. Çalışmalarının temel odağı bu olmamakla birlikte Rousseau, duvar inşa ederek toprak

²¹³ Machiavelli, **A.g.e.**, 1994, s. 81.

²¹⁴ Machiavelli, **A.g.e.**, 1994, s. 124.

²¹⁵ Rene Paddags, “Reluctant Realist: Jean-Jacques Rousseau on International Relations”, Doctorate Thesis, **University of Maryland**, 2010.

²¹⁶ Faruk Yalvaç, “Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 4, Sayı. 14, Haziran 2007, ss. 121-60.

²¹⁷ Dušan Pavlović, **Rousseau's Theory of Sovereignty**, Central European University, 1997, <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28144.76806>.

kazanımından yani sahiplenmekten bahsetmektedir. Sahiplenmeyi özel mülkiyet odaklı ele alan (ve eleştiren) Rousseau, bir toprak parçasının etrafını çitle çevirerek “burası benimdir” diyen ilk insana ve ona inananlara atıf yaparken, dünyanın meyvelerinin herkese ait olduğunu ve dünyanın kendisinin ise hiç kimseye ait olmadığını vurgulamaktadır.²¹⁸ Rousseau’nun özel mülkiyetin ortaya çıkışına dair yaptığı eleştiri, farklı bir odakta günümüzde karşılık bulmaktadır. Elden’e göre de bu iddia oldukça güçlüdür ki bölge kavramının doğuşunu buna dayandırmaktadır.²¹⁹

Nitekim devletin elde ettiği güç ile bir toprak parçasını işgal etmesi ve etrafına duvar inşa ederek burası benimdir diyebilmesi de bunun somut bir çıktısıdır. İsrail’in güvenlik gerekçesiyle arka plandaki benzer uygulamaları da bununla açıklanabilir. İsrail inşa ettiği duvar ile realizmin güç ve çıkar merkezli yaklaşımlarına en güncel örneklerden birini sunmuştur. Dolayısıyla İsrail’in güvenlik duvarı, bir güvenlik gerekçesinin yanında, bir devletin gücünü bir toprak parçasını sahiplenmek için nasıl kullandığı ve amacına ulaşma sürecinde ahlaki değerleri nasıl göz ardı ettiğini anlamak açısından da önemlidir.

Dolayısıyla İsrail’in önce Filistin sonrasında ise bütün komşu devletleri ile olan sınırlarına inşa ettiği güvenlik duvarları ile 21. yüzyılda inşa edilen duvarlara önemli örnekler sunmuştur. Bu çalışma için önemli olan nokta ise, İsrail’in duvarlarının devletin güvenlik politikalarının bir unsuru olarak kullanılmasıdır. Nitekim bu yönüyle İsrail duvarı, Berlin Duvarı’ndan günümüze kadarki süreçte duvarın değişen mahiyetinin en açık örneklerinden birini oluşturmaktadır. Ayrıca devletin halkını ve topraklarını tehditlerden koruması, bunu yaparken gerektiğinde ahlaki normları da gözardı edebilmesi ve devletin güvenliğini her şeyin önünde tutması gibi etkenlerle İsrail Duvarı, realizmin argümanlarının pratiğe dökülmüş halidir.

²¹⁸Jean-Jacques Rousseau, **The Social Contract and Discourses**, Oxford: Fellow of Magdalen College, 1913, s. 207.

²¹⁹ Stuart Elden, **The birth of territory**, Chicago; London: The University of Chicago Press, 2013.

4. TÜRKİYE – SURIYE DUVARI VE REALİZM

Bu bölümde Türkiye-Suriye arasındaki sınır politikalarının geçmişi ve Türkiye'nin Suriye sınırı boyunca inşa ettiği sınır duvarı ele alınacaktır. Çalışmada ele alınan sınır duvarı kavramının güvenlik mahiyetini ön plana çıkaran bir örnek olan Türkiye-Suriye Duvarı'nın, inşa gerekçeleri, bugünü ve geleceği ile ilgili çıkarımlar ile duvarın realist analizi bu bölüm altında işlenecektir.

4.1. İki Ülke Arasındaki Sınır Politikalarının Geçmişi ve Duvarın İnşa Gerekçeleri

Türkiye ve Suriye arasındaki sınır politikaları, iki ülkenin bağımsızlık süreci ve sınırlarının oluşum süreciyle yakından ilgilidir. Bu anlamda Suriye sınırı, Türkiye'nin en son şekillenen sınır hattı olma özelliği göstermektedir. Özellikle Hatay, sınır oluşumunun geç şekillenmesinde kilit konumdadır.

20 Ekim 1921'de Ankara İtilafnamesi ile sınırlarımızın dışında bırakılan Hatay'ın konumu, 23 Eylül 1923'teki Milletler Cemiyeti kararı ile kesinleşmiştir. Bölgedeki Türk çoğunluk açısından tam bir hayal kırıklığı olan bu karar, daha sonraları çeşitli müzakerelerle başka bir boyuta geçmiştir. Bu süreçte gerek özellikle o dönem bölgede etkin olan Fransa ile çeşitli anlaşmalar yapılmıştır.²²⁰ Bunlardan birisi 1929 yılında; sınırın korunması ve gözetimi, sınır rejimi, sınır ekonomisi ve göçebe halkın kontrolü ile ilgilidir.²²¹ Bu anlaşma aynı zamanda söz konusu sınırın yönetimi üzerine yapılan ilk anlaşma özelliği de taşımaktadır.

Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vermek istemesi ve Hatay'ın Misak-ı Milli sınırlarında yer alması ise Hatay Sorunu'nun temel gerekçeleridir. Uzun müzakereler sonucu sorunun Milletler Cemiyeti'ne taşınması ile devam eden süreç, Hatay meclisinde yapılan oylama sonucu Temmuz 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye dahil

²²⁰Sedat Akdeniz, "Atatürk Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri ve Hatay Sorunu (1920-1938)", *Asia MiSayır Studies*, Cilt. 7, Sayı. 1 (24 Ocak 2019): 162-63, <https://doi.org/10.17067/asm.455978>.

²²¹Mehmet Sait Korkmaz, "Türkiye-Suriye İlişkileri (1946-1960)", Doktora Tezi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*, 2015, s. 60.

edilmesi ile sonuçlanmıştır.²²² Dolayısıyla iki ülke sınırlarının oluşum aşaması oldukça gergin başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı iki kutuplu ortamda farklı taraflarda yer alan iki ülke, 1957'de sınırlarına asker konuşlandıracak konuma gelse de²²³ sonraki yıllarda iki ülke arasındaki sınır politikalarını belirleyen etkenler ise genellikle su ve terör kavramları üzerine şekillenmiştir. Türkiye'nin bölgedeki GAP başta olmak üzere çeşitli projelerine, terör örgütlerine verdiği destekle karşılık vermeye çalışan Suriye,²²⁴ iki ülke arasındaki istikrarsızlığın daha da derinleşmesine ve yıllarca sürmesine sebep olmuştur.

Bu süreçteki sorunlar özellikle sınır bölgesinde yaşayan ve gerek ekonomik gerekse sosyal ihtiyaçlarını sınır üzerinden sağlayan insanları da oldukça etkilemiştir. Özellikle bölgede kayıt dışı bir sektör haline gelen kaçakçılık, insanların temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Öte yandan sınırlar oluşmadan önce aynı coğrafyanın birer parçası olan insanlar, sınırların oluşumu ile ayrılmak durumunda kalsa da karşılıklı sosyal ilişkiler devam etmektedir. Tüm bu ilişkiler, devletlerin birbirlerine karşı uyguladıkları sınır politikaları ile olumsuz etkilenmiştir.

Öncelikle iki ülke ilişkilerinin olumsuz gidişatı sınır bölgesindeki geçişlerin kontrol altına alınmasını gerektirmiştir. Bu kontrol 1950'li yıllarda pasavan, idari mektup ve hudut geçiş belgesi gibi pasaport yerine geçen belgelerle başlatılmıştır.²²⁵ Bu belgeler iki ülkenin sınır insanlarına, karşı taraftaki acil ve zaruri işlerini takip etmeleri için sınırı geçmek ve kısa bir süre kalabilmek üzere verilen herhangi bir ücreti olmayan belgelerdir. Bununla birlikte özellikle kaçakçılığın engellenmesi için 1950'li yılların sonunda askeri önlemler ön plana çıkmaya başlamıştır. Öncelikle sınıra tel örgü çekilmesi kararı alınmıştır. Türkiye'nin Suriye sınırına inşa ettiği ilk duvar olarak

²²²Ahmet Atasoy, Reşat Geçen ve Hüseyin Korkmaz, "Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay) – Suriye Sınırı", **Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü**, 2014.

²²³Ümran Gürses, "1957 Suriye Krizi", **Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri**, 24 Aralık 2015, <http://tdpkrizleri.org/index.php/1958-irak-krizi/item/259-ana-sayfa-1957-suriye-krizi> (Erişim Tarihi: 22.12.2020).

²²⁴Hasan Duran, "Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri", içinde **Ortadoğu Yıllığı**, Bilgi Kültür Derneği, 2011, s. 509.

²²⁵Y. Kurt ve M. Çöğgün, **Mülki İdare Amirleri Sınır Görevi Rehberi**, T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etüt Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 29.

da değerlendirilebilecek bu tahkimat, askeri önlemler ile birlikte sınırın güvenliğini sağlama amacındadır.

Ancak söz konusu önlemler yeterli olmamış, sınır hattındaki kaçakçılar ve görevliler arasındaki çatışmaların artması ve görevlilerden hayatını kaybedenlerin olması nedeniyle önlemler katılaşmıştır. Bu olayın da tetiklediği süreç sonunda Türkiye, 1956-1959 yılları arasında tek taraflı olarak 877 kilometrelik sınır hattının tamamına mayın yerleştirmiştir.²²⁶ Sonrasında sıkıyönetim de ilan edilerek daha sert önlemler alınmış olup bu durum 1980'li yıllara kadar devam etmiştir. Dolayısıyla bu bölüme konu Türkiye-Suriye Duvarı'nın ilk örneklerinin 1950'li yılların sonlarında inşa edildiği söylemek mümkündür. Mayınlı sınır hattı ve tel örgüler, 1980'li yıllar boyunca varlığını korumuştur. Sınır hattındaki mayınların temizlenmesi 2000'li yıllarda defalarca gündeme gelmiş, uygulanmasına ise 2011 yılında başlanabilmiştir.²²⁷

Türkiye-Suriye ilişkilerinin tarihteki gelişmelere göre en sorunsuz olduğu yıllar 21. yüzyılın ilk 10 yılıdır. Gerek ekonomik gerekse diplomatik anlamda karşılıklı ilişkilerin en üst düzeye çıktığı yıllarda, sınır politikaları ve sınır hattındaki sorunlar da ikinci planda kalmıştır. 2000'li yıllarla birlikte karşılıklı diplomatik ziyaretler sıklaşmış, dış ticaret rakamlarında karşılıklı artışlar yaşanmış ve özellikle bölgesel konuların çözümünde pragmatik bir ittifak söz konusu olmuştur. Ancak bu olumlu gidişat (tam da iki ülke ilişkilerinin tarihteki seyrine uygun şekilde) çok uzun sürmemiştir.

Aralık 2010'da Tunus'ta bireysel bir eylemle başlayan ve hızlı bir şekilde çevre ülkelere yayılarak Arap Baharı adını alan süreç, iki ülke arasındaki ilişkilerin son 10 yılını şekillendiren bir kırılma noktasıdır. Siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin tamamen bozulduğu bu süreçte, özellikle Türkiye'nin yaşadığı güvenlik temelli endişeler ise sınır politikalarını şekillendirmiştir.

²²⁶Sedat Benek, "Historical Background of Turkey-Syria Relations in the Term of Social Geograpy", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. 15, Sayı. 1, Haziran 2016, s 176, <https://doi.org/10.21547/jss.256743>.

²²⁷ **BBC Türkçe**, "Türkiye, Suriye sınırındaki mayınları temizlemeyi planlıyor", 21 Aralık 2011, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/12/111221_turkey_syria.

Arap Baharı'nın birçok ülkede başarısızlıkla sonuçlanması ve hatta Libya, Yemen, Suriye gibi devletlerde iç savaşa kadar giden süreç güvensiz bir ortamı beraberinde getirmiştir. Özellikle Arap Baharı'nın en sancılı sürecinin yaşandığı Suriye'de mevcut rejim kendi halkına ateş edecek kadar kontrolü kaybetmiş, yüz binlerce insan yerinden edilmiş ve otorite boşluğundan faydalanan birçok terör örgütü de ülkede kendisine yer edinmiştir. Kısa süre içerisinde bölgesel ve küresel bir boyuta ulaşan süreç, diğer devletlerin yanında sınır komşusu olan Türkiye'yi de doğrudan etkilemiştir. Bu süreçte Türkiye'nin Suriye sınırına ilişkin politikalarını etkileyen iki mesele bulunmaktadır: göç ve terör.

Türkiye, Suriye Krizi'nin ilk yıllarından itibaren Suriyeli göçü almaya başlamıştır. İlk yıllarda on binli rakamlarla ifade edilen ve hatta 100 bin Suriyeli sayısının kritik ve psikolojik bir eşik olarak dahi belirlendiği Suriyeli göçü,²²⁸ sonrasında uygulanan "açık kapı politikası" ile 2014'te 1,5 milyonu, 2015'te 2,5 milyonu aşarak günümüz itibarıyla 3,6 milyonu geçmiştir.²²⁹ Ancak Türkiye'ye yönelik yoğun göç, her ne kadar sınır politikalarına etki etse de Suriye sınırına bir güvenlik duvarı inşa edilmesinin ana gerekçesi terör sorunudur.

Yıllardır Türkiye'de ve sınır komşusu devletlerde etkin olan PKK'ya karşı mücadele eden Türkiye, Arap Baharı sonrasında ise oluşan güvensiz ortamdan faydalanarak oluşumunu tamamlayan yeni bir terör tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. 11 Eylül Terör Saldırıları sonrasında El Kaide'nin Irak kolu olarak faaliyet gösteren DAESH, bölgedeki istikrarsız ve güvensiz ortamı da fırsat bilerek Arap Baharı sonrasında yeni bir terör yapılanması olarak ortaya çıkmıştır.²³⁰ Buna ek olarak PKK'nın Suriye kolu YPG, Suriye'de silahlanan muhalif gruplar ve mevcut rejim ile

²²⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sn. Ahmet Davutoğlu'nun Esenboğa Havalimanında Gerçekleştirdiği Basın Toplantısı, 29 Ağustos 2012, Ankara", <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sn-ahmet-davutoglu-nun-esenboga-havalimaninda-gerceklestirdigi-basin-toplantisi-29-agustos-2012-ankara.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 28.02.2021); Anadolu Ajansı, "Davutoğlu New York'ta", 30 Ağustos 2012, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/davutoglu-new-yorkta/340284> (Erişim Tarihi: 28.02.2021).

²²⁹ **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, "Geçici Koruma", 20.01.2021, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

²³⁰ Zeynep Ece Ünsal ve Kemal Olçar, "Avrupa'da Radikalleşme ve DAESH: DAESH'in Evrilmesi ve Avrupa Güvenliğine Yönelik Tehditler", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt. 15, Sayı. 29, 2019, s. 116, <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.554051>.

birlikte Türkiye, daha önce tek bir aktör olan Suriye yerine; aktörün de tehdidin de çoklu hale geldiği, farklı ideoloji ve stratejiye sahip, iç savaşın ortasında bir Suriye ile karşı karşıya kalmıştır.²³¹

Özellikle DAESH'in Nisan 2013 itibariyle Irak ve Suriye'de stratejik noktaları ele geçirmesi ve sınır hattında Türkiye'ye bir tehdit unsuru olması da Türkiye için kritik bir güvenlik meselesi haline gelmiştir. DAESH'in Irak ve Suriye'deki hızlı ilerleyişi, çok kısa bir sürede iki ülke sınırları da aşarak Türkiye'nin birçok noktasında ve Avrupa şehirlerinde terör eylemleri düzenlemeleri için ciddiyetinin somut göstergeleridir. Mart 2014 ve Haziran 2016 arasında Türkiye'de 13 terör eylemi düzenleyen DAESH, bu saldırılarda 211 insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Öte yandan DAESH, Ocak 2015-Ağustos 2017 arasında 7 farklı Avrupa şehrinde 9 terör eylemi düzenlemiş ve çok sayıda insanın yaralanmasına ve hayatını kaybetmesine neden olmuştur.²³² DAESH'in bu eylemlerinin büyük bir çoğunluğunun Türkiye-Suriye sınırını geçen militanlarca yapılmış olması, yıllardır aralıklı olarak gündemin ilk sırasını alan sınır güvenliği meselesini yeniden hayati bir konuma getirmiştir. Öte yandan bu süreçte sınırı geçen çoğu DAESH militanının, ülkeye göç eden Suriyelilerin arasına karışarak ülkeye girmiş olmaları ise Suriyelilere karşı uygulanan açık kapı politikasını da sorgulanır hale getirmiştir.

Terör eylemlerinin ülkede yoğun olarak yaşandığı bu süreç, güvenlik risklerinin en üst düzeyde olmasının yanında alınacak önlemleri de üst perdeden almayı gerektirmiştir. Bu kapsamda 22 Temmuz 2015'te alınan Bakanlar Kurulu sonrasında dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Suriye sınırında Sınır Fiziki Güvenlik Sistemi Projesi ile fiziki güvenlik sistemleri inşa edileceği açıklamıştır.²³³ Nitekim 2015 sonunda da duvarın inşasına başlanmıştır.

²³¹ Nasrullah Uzman, "Türkiye'nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi", **21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 15, 1 Aralık 2016, s. 146, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/356925>.

²³² Fevzi Çakır, "Terör örgütü IŞİD'in Türkiye'de 13 saldırıda 211 can aldı", **Habertürk**, 11 Temmuz 2016, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1264903-teror-orgutu-isisdin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar> (Erişim Tarihi: 15.10.2020).

²³³ Söz konusu açıklamaya erişmek için bkz: **Habertürk**, "Bülent Arınç'tan Bakanlar Kurulu sonrası açıklamalar: Sınırdaki fiziki güvenlik sistemi kurulacaktır", 22 Temmuz 2015,

4.2. Türkiye-Suriye Duvarı'nın Bugünü ve Geleceği

Türkiye, yukarıda bahsedilen arka plan ve gerekçelerle birlikte teröre karşı sınır güvenliğini sağlamak için duvar inşa etme kararı vermiş ve hızlı bir şekilde uygulamaya koymuştur. Duvarın inşası, İçişleri Bakanlığı'nın koordinasyonunda TOKİ, Millî Savunma Bakanlığı ve yerel idarelerin katkılarıyla sağlanmıştır.

Türkiye'nin inşa ettiği sınır duvarı, toplam 911 kilometre olan Türkiye-Suriye sınır hattının dere ve nehir yatakları hariç 764 kilometrelik bölümünde inşa edilmiştir. Devlet destekli konut geliştiricisi Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), duvarın yaklaşık 540 kilometresini inşa etmekle görevlendirilmiştir. TOKİ'ye ait söz konusu bölümün; 97,27 kilometresi Hatay'da, 67,41 kilometresi Kilis'te, 38,10 kilometresi Gaziantep'te, 194,84 kilometresi Şanlıurfa'da, 66,81 kilometresi Mardin'de ve 47,34 kilometresi de Şırnak'ta yer almaktadır.²³⁴ TOKİ'den 19 Ağustos 2019'da alınan bilgiye göre, sınırın 538,6 kilometrelik bölümü için duvar imalat ve inşası tamamlanmıştır.²³⁵ Öte yandan Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Hatay, Mardin ve Şırnak valilikleri de kalan bölümü inşa ve finanse etmiştir. Duvarın beton bloklardan oluşturulan bölümü Haziran 2018'de tamamlanmasının ardından teknolojik donanımların entegrasyon süreci de Ağustos 2019'da tamamlanmıştır.²³⁶ Türkiye'nin Güvenlik Duvarı, dünyada uzunluk açısından tek bir sınır boyunca inşa edilen duvarların nadir örneklerinden biri olmasının yanı sıra,²³⁷ yaklaşık 8 bin 850 kilometrelik Çin Seddi ve ABD-Meksika sınırındaki 3 bin 100 kilometre civarındaki duvarın ardından dünyanın en uzun üçüncü duvarı olma özelliği taşımaktadır.²³⁸

<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1106269-bulent-arinctan-bakanlar-kurulu-sonrasi-aciklamalar> (Erişim tarihi: 28.02.2021).

²³⁴ TOKİ, "Sınır duvarı inşaatı tüm hızıyla sürüyor", 27 Şubat 2017, <https://toki.gov.tr/haber/sinir-duvari-insaati-tum-hiziyla-suruyor>.

²³⁵ İlgili bilgiye TOKİ'ye yapılan 14.07.2019 Tarih ve 65726 Sayılı Bilgi Edinme Başvurusu sonucunda ulaşılmıştır.

²³⁶ Mina Aldroubi, "Syria-Turkey Border Wall Completed", **The National**, 10 Haziran 2018, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/syria-turkey-border-wall-completed-1.738637> (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

²³⁷ TOKİ, "Sınır duvarı inşaatı tüm hızıyla sürüyor", 27 Şubat 2017, <https://toki.gov.tr/haber/sinir-duvari-insaati-tum-hiziyla-suruyor>

²³⁸ Hürriyet Daily News, "Turkey-Syria Border Wall to Be Completed by Spring", **Hürriyet Daily News**, 18 Aralık 2017, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-syria-border-wall-to-be-completed-by-spring-124303> (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 26 Kasım 2020’de TBMM’de yaptığı 2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi (1/281) ile 2019 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanun Teklifi (1/280) hakkındaki sunumunda duvara ilişkin detaylı teknik bilgileri aktarmıştır:

“Önemli bir entegrasyon ve kapasite çalışmamız da sınır güvenliğiyle ilgilidir. Denizden sahil güvenlik radar sistemiyle, karada da elektro optik kuleler, modüler duvarlar, güvenlik yolları, termal kameralarla ülkemizin çevresinde entegre ve modern bir güvenlik şemsiyesi inşa ediyoruz.”²³⁹

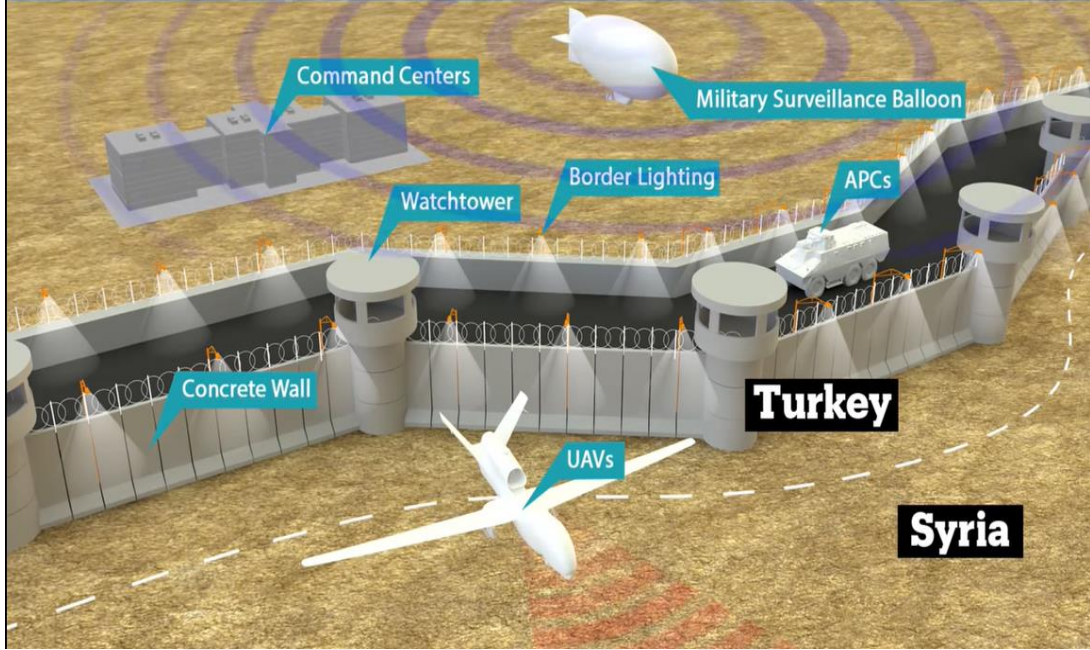
Bütün yönleriyle bir güvenlik şemsiyesi olarak kabul edilen sınır duvarının teknik ayrıntılarını ise TOKİ Başkanı Ergün Turan açıklamıştır. Turan’a göre sınır hattı boyunca 2 metre genişliğinde ve 3 metre yüksekliğindeki 7 tonluk seyyar bloklar yerleştirilmiştir. Ayrıca duvarların üzerine jiletli teler çekilmiştir. İmal edilen beton bloklar 3 metre ancak 1 metre jiletli tel de dahil edilirse yükseklik 4 metreyi bulmaktadır. Duvarın kalınlığı ise 30 santimetredir.²⁴⁰ Ayrıca yüksekliği 15, çapı ise 7 metre olan kulekol adı verilen gözetleme kulelerin inşası da tamamlanmış, proje kapsamında yakın alan gözetleme sistemi ile duvarın elektronik katmanı da oluşturulmuştur. Bu noktada termal kamera, kara gözetleme radarı, uzaktan komutalı silah sistemi, komuta kontrol merkezi, hat boyu görüntüleme sistemi ile sismik ve akustik algılayıcılar önemli rol oynamaktadır. Duvar havadan da zeplin ve insansız hava araçlarıyla sürekli olarak gözetlenmektedir.²⁴¹

²³⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu Tutanak Dergisi, “26 Kasım 2020 Perşembe 24’üncü Toplantı”, Dönem: 27, Yasama Yılı: 4, 26 Kasım 2020, ss. 9-10, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2621.

²⁴⁰ TOKİ, “Sınır duvarı inşaatı tüm hızıyla sürüyor”, 27 Şubat 2017, <https://toki.gov.tr/haber/sinir-duvari-insaati-tum-hiziyla-suruyor> (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

²⁴¹ Sarp Özer, “Suriye sınırındaki duvar ay sonunda bitiyor”, **Anadolu Ajansı**, 22 Eylül 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriye-sinirindeki-duvar-ay-sonunda-bitiyor-/916636> (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

Şekil 7: Türkiye'nin Suriye sınırına inşa ettiği duvarın teknik detayları

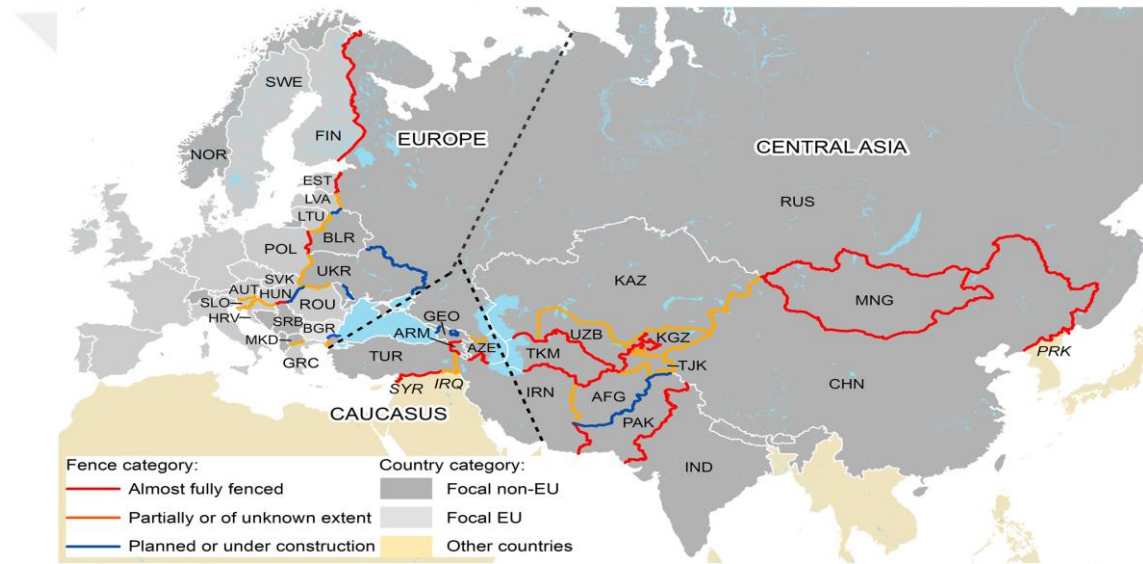
Kaynak: TRT World, “Turkey Stepping Up Border Security”, 2 Ocak 2017; https://www.youtube.com/watch?v=e0xI_kZ0r3A (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

Türkiye inşa ettiği duvar ile her şeyden önce sınır güvenliğini sağlamak amaçladır. Nitekim Suriye ile sorunlarının başında gelen terör, yıllardır coğrafyanın normalleşen bir unsuru olarak yer bulmuştur. Öyle ki terör örgütlerinin sadece isimleri değişirken, mevcut sorun hep var olmuştur. Yıllardır yapılan sınır ötesi operasyonlar veya ülke içinde alınan güvenlik önlemleri ise özellikle DAEŞ'in sınır ötesi terör eylemleri ile yetersiz kalmıştır. Daha kalıcı önlemler almak isteyen Türkiye, güvenlik politikalarının bir unsuru olarak doğu ve güneydoğu sınırlarını duvarlaştırmaya karar vermiştir.

Öte yandan inşa edilen duvar ve kurulan entegre güvenlik sistemi, sadece Türkiye'nin bir güvenlik politikası değildir. Duvarın inşasında AB'nin dış sınırlarına ilişkin güvenlik politikaları oldukça önemlidir. Nitekim AB Türkiye Delegasyonu tarafından yapılan açıklamada da bu durum vurgulanmıştır. Açıklamada, sınır yönetiminin yüksek teknoloji ekipmanlara sahip iyi bir altyapı ile maliyetli bir alan olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte AB'nin Türkiye'nin ilgili kurumlarının kapasitelerinin gelişimini desteklediği ve buna paralel olarak gelecekteki yapının

kurulması için yardım sağladığı vurgulanmıştır. Yardıma ilişkin ayrıntılara da yer verilen açıklamada, özellikle Türk Ticaret Odaları ile iş birliği içinde kamu-özel ortaklıkları yoluyla çoğu sınır geçiş noktasının modernizasyonu, sınır istasyonlarının ve kara sınırlarında aydınlatma ve çitle devriye yollarının yeniden inşası, yeni gözlem kuleleri ve komuta merkezlerinin kurulması gibi önemli ulusal projelere destek verildiği belirtilmiştir.²⁴² AB'nin bu politikaları, Yunanistan ve Bulgaristan gibi Avrupa ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda sınır kontrollerinin arttırılarak güvenlik duvarlarının inşa edilmesi de bu politikalarının bir sonucudur.

Şekil 8: Avrupa ve Asya'da Devletlerin İnşa Ettiği Sınır Duvarları (2016)

Kaynak: John D. C. Linnell vd., “Border Security Fencing and Wildlife: The End of the Transboundary Paradigm in Eurasia?”, **PLOS Biology**, Cilt. 14, Sayı 6, 22 Haziran 2016, s. 8.

Bu noktada AB, üyesi olan devletlerin ulusal güvenlik önlemlerine müdahale etmek bir yana kilometrelerce uzaklıkta dış sınırlarını belirleyerek (örneğin Türkiye-Suriye sınırı, Fas, Cezayir vs.) sınır önlemlerini bu noktalarda almaya başlamıştır. Nitekim Türkiye'nin Suriye sınırı boyunca inşa ettiği sınır duvarı için AB'nin özellikle aynı desteği bulunmaktadır. Söz konusu destekler çoğunlukla kameralar, ses algılayıcıları, sismik radarlar gibi sınır duvarının teknolojik katmanı için sağlanmıştır.²⁴³ Bunun

²⁴² **AB Türkiye Delegasyonu**, “EU Supports Stronger Border Management in Turkey”, <https://www.avrupa.info.tr/en/eu-supports-stronger-border-management-turkey-41> (Son erişim tarihi: 13.03.2021).

²⁴³ **AB Türkiye Delegasyonu**, A.g.e.;

yanında sınır duvarı boyunca görev alan zırhlı Cobra II tipi askeri araçların satın alınması ve kullanılması için de AB'nin desteği olmuştur. Toplam değeri 47,4 milyon Euro olan araçların temini için Türkiye'nin özel sektör savunma şirketlerinden Otokar'a hibe verilmiştir. AB üyesi devletlerin onayıyla söz konusu miktarın %75'i AB tarafından karşılanmıştır. Türkiye-Suriye sınırında kullanıma sunulan toplam askeri araç sayısının ise 82 olduğu belirtilmiştir.²⁴⁴

Bütün sözü edilenler göz önünde bulundurulursa Türkiye-Suriye Duvarı bugün itibariyle Türkiye'nin güvenlik politikalarının ana aracı konumundadır. Bununla birlikte duvarın tamamlanmasının üzerinden çok kısa bir süre geçmiş olması nedeniyle geleceğe ilişkin çıkarımlar sadece tahmin düzeyinde kalacaktır. Buna rağmen geçen kısa sürede duvarın mahiyetinin güvenlik ekseninde ilerlediği, buna ek olarak özellikle son iki yılda düzensiz göç yönetimi adı altında engelleme mahiyetinin de eklendiği söylenebilir. Suriye sınırına inşa edilen duvarın mahiyetindeki değişime sebep gerekçeler, Türkiye'nin duvar politikasının sadece Suriye ile sınırlı kalmayacağını da işaretidir.²⁴⁵

Sonraki bölümde, Türk Seddi'nin yukarıda ifade edilen pratikteki aşamaları ve mevcut durumu, çalışmanın teorik zemini olan realizm kapsamında analiz edilecektir.

²⁴⁴Zeynep Şentek ve Şebnem Arsu, "Sayı Way Out - The European Union is funding military equipment used by Turkey to stop refugees from fleeing the Syrian Civil War and entering the EU", **Black Sea**, 23 Mart 2018, <https://theblacksea.eu/stories/billions-for-borders/Sayı-way-out/> (Erişim Tarihi: 17.10.2020).

²⁴⁵ Bu bağlamda TOKİ'ye yapılan 14.07.2019 Tarih ve 65726 Sayılı Bilgi Edinme Başvurusu sonucunda İran sınırında 182 kilometrelik duvar inşasının tamamlanmak üzere olduğu öğrenilmiştir. Buna ilişkin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 4 Aralık 2020'de sosyal medya hesabından duyurduğu üzere İran sınırına inşa edilen duvarın Ağrı sınırını kapsayan 81 kilometrelik bölümü tamamlanmıştır. Erişim için bkz: <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1334781951652278272>. Sınır güvenliğine ilişkin yürütülen politikalarda sonraki hedeflerin ise Ermenistan, Gürcistan ve Irak sınırları olacağı öngörülmektedir. Yine İçişleri Bakanı Süleyman Soylu hem Ermenistan hem de Gürcistan sınırının bir bölümünde başka bir metotla sınır güvenliğini sağlamaya çalışacaklarını, "şimdilik" sınır duvarının yapılmayacağını ama elektronik sistemleri devreye sokan adımların atılacağını ifade etmiştir. Öte yandan Irak sınırında ise bir güvenlik duvarı inşasının olacağı hem İçişleri Bakanı hem de Cumhurbaşkanı tarafından 2017'de açıklanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz: **İçişleri Bakanlığı**, "Bakan Soylu, Türkiye-İran Sınırında Yapımı Süren Güvenlik Duvarını Yerinde İnceledi", 07 Ocak 2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylu-turkiye-iran-sinirinda-yapimi-suren-guvenlik-duvarini-yerinde-inceledi.>; **İçişleri Bakanlığı**, "İçişleri Bakanı Süleyman Soylu: 'Terörle Mücadele Büyük Kararlılıkla Devam Ediyor'", 02 Eylül 2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-terorle-mucadele-buyuk-kararlilikla-devam-ediyor.>; **Euronews**, "Türkiye, İran ve Irak sınırına da duvar örecektir", 02 Haziran 2017, <https://tr.euronews.com/2017/06/02/turkiye-iran-ve-irak-sinirina-da-duvar-orecek>.

4.3. Türkiye-Suriye Duvarı'nın Realist Analizi

Türkiye-Suriye Duvarı, terörün ortaya çıkardığı tehditlere karşı sınır güvenliğini sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Duvarın inşası, Türkiye'nin Suriye sınırının neredeyse tamamının duvarlaşmasının yanında ulus devlete özgü bazı realist çıkarımlar yapılmasına da uygun bir zemin hazırlamıştır.

Her şeyden önce duvar, bir ulus devletin güvenliği söz konusu olduğunda neler yapabileceğinin somut bir göstergesidir. Türkiye, duvar inşasında öncelikli olarak sınır güvenliğini gerekçe göstermiştir ki buna yönelik ifadeleri görmek mümkündür. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, duvarın amacını net bir şekilde ortaya koyduğu konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır: “Şu anda güvenlik duvarını görüyorsunuz, bütün elektronik aksamla nasıl güçlendirildiğini görüyorsunuz. ... Bütün dert, terör örgütlerinin buradan topraklarımıza sızması, ne yapalım? Önleyelim.”²⁴⁶ Aynı şekilde duvarın güvenlik amacıyla inşa edildiğini İçişleri Bakanı Süleyman Soylu başta olmak üzere üst düzey devlet kurum ve yetkililerinin söylemlerinden çıkarmak mümkündür.²⁴⁷

²⁴⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı, “2019 Yılı Değerlendirme Toplantısı'nda Yaptıkları Konuşma”, 16 Ocak 2020, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/115312/2019-yili-degerlendirme-toplantisi-nda-yaptiklari-konusma>.

²⁴⁷ Duvarın güvenlik gerekçesiyle inşa edildiğine dair çıkarım, 2017'den günümüze cumhurbaşkanı, başbakan veya bakan düzeyindeki üst düzey devlet yetkilileri, Cumhurbaşkanlığı, İçişleri Bakanlığı ve sınır hattındaki il valilikleri tarafından yapılan açıklamalara dayandırılarak yapılmıştır. Açıklamaların son erişilen tarih 16.01.2021'dir. Açıklamalar için için bkz: “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, ‘PKK ile mücadelede girilemez denilen tüm sözde üs bölgelerine girildi’”, 03.01.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-pkk-ile-mucadelede-girilemez-denilen-tum-sozde-us-bolgelerine-girildi>; “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ‘Küresel Terör ve Türkiye'nin Güvenlik Politikaları’ Konferansına Katıldı”, 07.04.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-kuresel-teror-ve-turkiyenin-guvenlik-politikalari-konferansina-katildi>; “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun Trabzon Ziyareti”, 09.04.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylunun-trabzon-ziyareti>; “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Ağrı'da”, 28.05.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-agrida-28052017>; “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Muş'ta ‘Kardeşliğimizi Bozmak İsteyenlere Fırsat Vermeyeceğiz’”, 10.06.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-musta-kardesligimizi-bozmak-isteyenlere-firsat-vermeyecegiz>; “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu: “Bayramlar Bizim Millet Olma Kabiliyetimizin ve Karakterimizin En Önemli Aslı Unsurudur”, 26.06.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-bayramlar-bizim-millet-olma-kabiliyetimizin-ve-karakterimizin-en-onemli-asli-unsurudur>; “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu: “Terörle Mücadele Büyük Kararlılıkla Devam Ediyor”, 02.09.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-terorle-mucadele-buyuk-kararlilikla-devam-ediyor>; “Valiler Buluşması”, 11.10.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/valiler-bulusmasi11102017>; “Bakan Soylu'nun , TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda Yaptığı Konuşma”, 15.11.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylunun-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-yaptigi-konusma>; “Bakan Soylu, Türkiye-İran Sınırında Yapımı Süren Güvenlik Duvarını Yerde İnceledi”

Söz konusu söylemler, pratikte yaşanan gelişmelerin bir çıktısıdır. Türkiye'nin iç savaş halinde olan Suriye ile sınır komşusu olduğu ve özellikle son 10 yıllık süreçte DAEŞ, YPG, PYD, PKK gibi çok sayıda terör örgütü ile mücadele ettiği akılda tutulduğunda, inşa edilen güvenlik duvarını anlamlandırmak daha kolay olacaktır.

Örneğin DAEŞ'in Türkiye'de düzenlediği terör eylemleri incelendiğinde; düzenlenen 35 saldırının 8'inin hedef mekânı olarak doğrudan sınır karakollarına yönelik olması, 18'nin hedef kitle olarak doğrudan sivillere yönelik olması ve hedeflerin spesifik ve stratejik olarak seçilmiş olması Türkiye'nin halkını ve sınırlarını korumak için inşa ettiği duvarın gerekliliğini ve hatta meşruiyetini ortaya koymaktadır.²⁴⁸ Öte yandan söz konusu terör saldırıları, Türkiye'nin DAEŞ başta

07.01.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylyu-turkiye-iran-sinirinda-yapimi-suren-guvenlik-duvarini-gerisinde-inceledi>; "Sayın Bakanımız, İller İdaresi Genel Müdürümüz ve Beraberindeki İçişleri Heyetinin Ağrı ve Iğdır İllerini Ziyareti", 08.01.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/hudut>; "Başbakan Binali Yıldırım İl Emniyet Müdürleri Toplantısına Katıldı", 18.01.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/basbakan-binali-yildirim-il-emniyet-mudurleri-toplantısına-katildi>; Şırnak Valiliği, "Vali Aktaş, Suriye Sınır Hattımızda İncelemede Bulunarak Sınır Karakollarımızı Ziyaret Etti", <http://www.sirnak.gov.tr/vali-aktas-suriye-sinir-hattimizda-incelemede-bulunarak-sinir-karakollarimizi-ziyaret-etti>; "Bakan Soylu Tekirdağ'da Genel Güvenlik ve Uyuşturucu ile Mücadele Toplantısına Katıldı", 18.04.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylyu-tekirdagda-genel-guvenlik-ve-uyusturucu-ile-mucadele-toplantısına-katildi>; "Diyarbakır'da Bölge Güvenlik Toplantısı", 21.04.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/diyarbakirda-bolge-guvenlik-toplantisi>; "Bakan Soylu, "Sınır Güvenliği ve İşbirliği konferansı"na katıldı", 29.05.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylyu-sinir-guvenligi-ve-isbirligi-konferansina-katildi>; "Bakan Soylu 'Terörle Mücadele Çok Daha Emin Adımlarla Sürdürülecek", 15.06.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylyu-terorle-mucadele-cok-daha-emin-adimlarla-surdurulecek>; "Bakan Soylu TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda Bakanlığımız 2019 Yılı Bütçesinin Sunumunu Yaptı", 15.11.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylyu-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-bakanligimiz-2019-yili-butcesinin-sunumunu-yapti>; "Bakanımız Sn. Soylu Sınır Güvenlik Alt Yapımıza Denizlerimizi de Entegre Ediyoruz", 21.11.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylyu-sinir-guvenlik-alt-yapimiza-denizlerimizi-de-entegre-ediyoruz>; "Hakkâri İli Sınır Fiziki Güvenlik Sistemi Projesi Değerlendirme Toplantısı", 21.03.2019, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/hakkri-ili-sinir-fiziki-guvenlik-sistemi-projesi-degerlendirme-toplantisi>; Hatay Valiliği, "Entegre Sınır Yönetimi Çalıştayı Hatay'da Yapıldı", 17.02.2020, <http://www.hatay.gov.tr/entegre-sinir-yonetimi-calistayi-hataydayapildi>; "Bakanımız Sn. Süleyman Soylu Türkiye-İran sınır duvarını inceledi", 06.06.2020, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-suleyman-soylyu-turkiye-iran-sinir-duvarini-inceledi>; "Bakanımız Sn. Soylu: Terörle Mücadelede İlk Kez Tünelin Ucuna Bu Kadar Yaklaştık", 26.11.2020, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-soylyu-terorle-mucadelede-ilk-kez-tunelin-ucuna-bu-kadar-yaklastik>; T.C. Cumhurbaşkanlığı, "2019 Yılı Değerlendirme Toplantısı'nda Yaptıkları Konuşma", 16.01.2021, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/115312/2019-yili-degerlendirme-toplantisi-nda-yaptiklari-konusma>.

²⁴⁸ DAEŞ'in düzenlediği 35 saldırının; 13'ü füze saldırısı, 8'i sınır karakollarına saldırı, 5'i intihar saldırısı, 4'ü doğrudan sivil cinayeti, 3'ü adam kaçırmaya ve birer tanesi de bombalama ve diğer saldırılardan oluşmaktadır. Saldırıların ülkesel dağılımlarına bakıldığında ise Suriye 17 saldırı ile ilk sırada yer almaktadır. Sınır illeri olan Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa'ya ise toplamda 18 saldırı yapılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz: Murat Yeşiltaş vd., "Sınırdaki düşman Türkiye'nin DAEŞ ile mücadelesi", SETA/Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2016, ss. 33-43.

olmak üzere terör örgütleriyle doğrudan çatışma halinde olduğunun da bir göstergesidir. DAESH'in etkin olduğu dönemde, PKK'nın Suriye kolunu oluşturan YPG ve PYD'nin de özellikle Türkiye sınırında faaliyet göstermesi, PKK'nın ise halihazırda yıllardır Türkiye'ye yönelik güvenlik tehditlerinin başında gelmesi ise Türkiye'nin sınır güvenliğini ön plana çıkaran diğer gerekçelerdir.

Sınır güvenliğini tehdit eden unsurlar sıralandığında terör saldırılarının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra özellikle ülke içindeki terör eylemleri için sınırdan kaçak olarak giren teröristler, saldırılar haricinde bilhassa sınır geçişlerini ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla sınır ihlalleri de ayrıca bir tehdit unsuru olarak ele alınmalıdır. Nitekim tehdit türlerine göre bir sınıflandırma yapıldığında, yabancı savaşçıların/teröristlerin sınır ihlallerinin yüzde 91'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir.²⁴⁹ Dolayısıyla Türkiye-Suriye sınırında yaşanan gerek Türkiye'ye yönelik terör saldırıları gerekse yabancı savaşçı/teröristlerce yapılan sınır ihlalleri, Türkiye'nin Suriye sınır hattı boyunca duvar inşa etmesinde etkili olmuştur.

Söz konusu terör saldırıları ve sınır ihlalleri; şiddet, çatışma ya da savaş durumunda duvar gibi sınır güvenlik politikalarının ayrıca değerlendirilmesini gerektirmektedir. Realist paradigma, çatışma durumunda sınırların askerileştirilmesi de dahil olmak üzere sınırdaki güvenlik altyapısının inşasını veya muhafaza edilmesini varsaymaktadır²⁵⁰ ki bu da sınırlardaki yönetim prosedürlerinin daha katı ve engel odaklı olmasını beraberinde getirmektedir. Bu noktadaki realist görüşler, sınır özelinde olmasa dahi genel itibarıyla bir devletin alacak olduğu askeri aksiyonların savunmaya yönelik mi saldırıya yönelik mi olduğuna göre değişmektedir. "En iyi savunmanın iyi bir saldırıdan geçtiği" görüşünü savunan Mearsheimer,²⁵¹ her ne kadar saldırı veya savunmayı doğrudan askeri teknolojilerle bağdaştırmasa da bazı devletlerin askeri yeteneğe sahip olması gerektiğini ifade etmektedir.²⁵² Bu görüşün aksine savunmacı realizm ise coğrafi, askeri vb. konularda devletler arasında iç dengenin oluşması gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte savunmacı realizmin önde gelen

²⁴⁹ Yeşiltaş vd., **A.g.e.**, 2016, s. 49.

²⁵⁰ Moraczewska, **A.g.e.**, 2010, s. 337.

²⁵¹ **A.g.e.**, s. 336.

²⁵² Mearsheimer, **A.g.e.**, 2001, s. 30.

isimlerinden Waltz'a göre ise sistemin anarşikliği devletleri güvenliklerini sağlamaya itmektedir. Devletler söz konusu anarşik sistemde kendi kendini savunmak durumundadır.²⁵³ Türkiye'nin inşa ettiği sınır duvarı, terör örgütlerine karşı inşa edilmiş bir güvenlik önlemi olması itibarıyla bu görüşün Türkiye özelinde pratiğe aktarımıdır.

Bununla birlikte realizm, farklı gerekçelerle bölgesel anlaşmazlıklar söz konusu olduğunda barış veya diplomasiin geçici olduğunu ve bu çatışmanın bir norm olduğunu, çünkü anarşik yapının devletleri birbirleriyle rekabet etmeye zorladığını savunmaktadır. Anlaşmazlıkları çözmek için herhangi bir resmi üst makamın bulunmaması nedeniyle devletler, güç ile güvenlik arasında denge kurarak hayati çıkarlarını dış tehditlere karşı koruma eğilimindedir.²⁵⁴ Türkiye gerek inşa ettiği duvar gerekse duvar üzerine entegre ettiği askeri teknolojik donanımlarla güvenliğini sağlamak amacındadır.

Öte yandan sınır komşusu olan devletler arasındaki ikili ilişkiler, barış ortamında sınır geçiş prosedürleri üzerindeki yapıları kaldırmaya yetecek kadar normalleşebilmektedir. Ancak farklı gerekçelerle devletler arasında keskin bir çatışma ortaya çıkması durumunda; sınır askerileştirilebilir, kapatılabilir ve hatta bir duvar inşa edilebilir.²⁵⁵ Gerek devletlerin doğası gerekse sistemin anarşik yapısı itibarıyla özellikle sorunlu sınırlarda, devletlerin çatışmaya girme ihtimalleri daha yüksektir.²⁵⁶

Sınıra fiziki niteliği (ahşap çit, tel örgü, beton/çelik duvar vs.) farketmeksizin bir duvar inşa etmek zaten sınırı kapatmakla eşdeğerdir. Öte yandan sınırların askerileştirilmesi ise sınır bölgelerinin güvenliğinin sağlanmasında askeri araçların ve personelin kullanılması anlamına gelmektedir. Sınırların askeri anlamda donatılması realist paradigmanın günümüzde de sürdüğünün göstergesidir.²⁵⁷ Gelineen noktada 21. yüzyılda inşa edilen duvarların çoğu gibi Türkiye'nin güvenlik duvarında da bahsi geçen bütün önlemlerin kullanıldığı görülmektedir. Nitekim inşa edilen duvar boyunca

²⁵³ Waltz, **A.g.e.**, 1979, s. 5-12.

²⁵⁴ Choi, Jong Kun ve Eun, Yong-Soo, "What does international relations theory tell us about territorial disputes and their resolution?" **International Politics**, Cilt 55, Sayı 2, 2017, ss. 147-148.

²⁵⁵ Anna Moraczewska, **A.g.e.**, ss. 337-38.

²⁵⁶ Choi ve Eun, **A.g.e.**, 2017, s. 148.

²⁵⁷ Becker, **A.g.e.**, 2018, s. 5.

askeri-teknolojik araçlar kullanıldığı gibi bizzat askeri personel de sınır hattı boyunca görev almaktadır. Bu noktada nasıl ki duvar, güvenlik politikalarının bir unsuru olarak ele alınmıyorsa, duvarın inşa edildiği sınır bölgesinde görevli askeri personel de aslında duvarın bir parçası olarak ele alınmalıdır. Nitekim askeri personel, İçişleri Bakanlığı tarafından koordine edilen “Türkiye ve AB Arasında Sınır Gözetim Kapasitesi Faz II Projesi” kapsamında kapasitelerini arttırıcı eğitimler de almıştır.²⁵⁸ Bu çalışmada kabul edildiği haliyle sınır personeline verilen bu ve benzeri eğitimler de sınır güvenliğine ilişkin alınan önlemlerin bir parçasıdır.

Bu noktada realizm için, askeri personelin eğitimi dahil olmak üzere sınırın askerileşmesi önemlidir. Realizmin Türkiye'nin inşa ettiği duvar da dahil olmak üzere duvarlar üzerindeki etkisi de sınırların askerileşmesi ile bağlantılıdır. Bu durum birçok duvarın devletin güvenlik politikasının bir unsuru olmasının yanında terörle savaşın da bir aracı haline gelmesi ile ilgilidir. Açık şekilde devletler realist argümanın ana amaçlarından olan hayatta kalmak ve güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmak için duvarlara başvurmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana 62'si Soğuk Savaş sonrasında olmak üzere toplam 70 yeni duvarın inşa edilmesi ve bunların neredeyse yarısında²⁵⁹ inşa gerekçesi olarak terörizmin gösterilmesi bunu doğrular niteliktedir.²⁶⁰

²⁵⁸ Kırklareli, Edirne ve Antalya'da Kasım-Aralık 2019 tarihleri arasında düzenlenen eğitimler, genellikle sınır gözetimi, sınır güvenliği ve insan kaçakçılığı üzerine gerçekleştirilen modüllerden oluşmaktadır. Projenin genel hedefi; sınır ötesi suçlar, kaçakçılık, düzensiz göç gibi unsurların önlenmesine karşı sınır yönetiminin güçlendirilmesidir. Projenin özel hedefi ise sınır birliklerini oluşturan kara birliklerinin kapasitesini artırarak sınır gözetimine ilişkin faaliyetlerin geliştirilmesidir. Proje kapsamında toplam 208 sınır personeli eğitimlere katılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz: **UNDP**, “Border Surveillance Capacity Between Turkey And The EU– Phase II Project Brochure”, 2019, https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/democratic_governance/tuerkiye--yunanistan-snrnda-snr-goezetim-kapasitesinin-artirlmas-.html (Erişim Tarihi: 12.03.2021).

²⁵⁹ Terörizm gerekçe gösterilerek inşa edilen duvarların bazıları şu şekildedir: Tunus-Libya (2015), Kenya-Somali (2019), Güney Afrika-Mozambik (1986), Nijerya-Kamerun (2014), İsrail-Filistin (2002), İsrail Filistin (2012), İsrail-Suriye (1973/2013), Suudi Arabistan-Irak (2006), Suudi Arabistan-Yemen (2013), Umman-Yemen (2013), Ürdün-Suriye (2008), Ürdün-Irak (2008), Türkiye-Suriye (2015), Türkiye-İran (2017), Irak-Suriye (2018), Pakistan-Afganistan (2005), İran-Irak (2015), Hindistan-Pakistan (1992), Hindistan-Bangladeş (1989), Hindistan-Myanmar (2003), Türkmenistan-Afganistan (2014), Özbekistan-Afganistan (2001), Tayland-Malezya (2004), Malezya-Tayland (2004). Detaylı liste için bkz: Ainhoa Ruiz Benedicto, Mark Akkerman, and Pere Brunet, **A.g.e.**, 2020, s. 14-17.

²⁶⁰ Nazli Avdan ve Christopher F. Gelpi, “Do Good Fences Make Good Neighbors? Border Barriers and the Transnational Flow of Terrorist Violence”, **International Studies Quarterly**, 29 Aralık 2016, s. 1, <https://doi.org/10.1093/isq/sqw042>.

Realist paradigma, devletler arasındaki çatışma durumunu doğal karşıladığı gibi, bunun devlet sınırlarında yaşanmasını ise “siyasi karar alma sürecinin fiziksel ve statik sonucu”²⁶¹ olarak değerlendirir. Türkiye-Suriye Duvarı da bu görüşün bir örneği olarak değerlendirilebilir. Zira Türkiye’nin 1950’li yıllardan bu yana egemenlik alanlarını ve güvenliğini sağlamak amacıyla, tel örgülerden mayınlı arazilere ve askeri personel yerleştirilmesine kadar çeşitli önlemler aldığı görülmektedir. Duvar, bu önlemlerin en güncel ve en katı halidir.

Terörizme karşı inşa edilen en yeni duvarlardan biri olan Türkiye-Suriye Duvarı’nın güncelliği realizmin en eski temsilcilerinin de görüşlerini ele almak için engel değildir. Aksine duvarların tarihsel arka planının teorik olarak da karşılık bulduğunun göstergesidir.

Realizmin ilk temsilcilerinden Sun Tzu, savaş üzerine ele aldığı çalışmasında duvarların işlevsizliğinden ve tek başına yetersiz oluşundan bahsetmektedir. Bu noktada Sun Tzu her şeyden önce duvarların işlevini ve yeterliliğini sorgulamaktadır. Sun Tzu’nun özellikle değindiği nokta ise bir savaşı kazanmak için anlaşılmaz bir taktik gerektiğidir. Bu noktada yüksek duvarların güvenliği sağlamak ve zafer kazanmak için yeterli olmadığını savunmaktadır.²⁶² Türkiye’nin de yıllardır ama bilhassa da son beş yıllık süreçte terörizme karşı bir nevi savaş içerisinde olduğu ve güvenliğini sağlamak amacıyla sınırına duvar inşa ettiği ortadadır. Sun Tzu’nun görüşleri günümüze uyarlandığında (ve doğruluğu kabul edildiğinde) ise söz konusu duvar ne güvenliği garanti edecek ne de terörizme karşı bir başarı kazandıracaktır. Bununla birlikte duvarın henüz tamamlanmış olması, zafer kazanılıp kazanılmadığına veya duvarın teröre karşı yeterli olup olmadığına ilişkin çıkarım yapmak adına önemli bir engeldir.

Savaş alanında önde gelen realist isimlerden biri olan Clausewitz ise güvenlik adına inşa edilen sınır önlemlerine ilişkin doğrudan bir görüş sunmamıştır. Bununla birlikte Clausewitz’in başka şiddet araçlarının eklenmesiyle politikanın devamının da

²⁶¹ David Newman, “Borders and Bordering: Towards an Interdisciplinary Dialogue”, **European Journal of Social Theory**, Cilt 9, Sayı 2 (Mayıs 2006): s. 175, <https://doi.org/10.1177/1368431006063331>.

²⁶² Sun-Tzu, **A.g.e.**, 2008, s. 24.

savaş niteliğini devam ettirdiğini savunması,²⁶³ sınır güvenliği araçlarının da bu kapsamda değerlendirilebilmesi için yol gösterebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin inşa ettiği duvar her en kadar tek başına bir şiddet aracı olmasa dahi, yıllardır PKK başta olmak üzere terör örgütleriyle yaptığı savaşta önemli bir araçtır. Üstelik duvara entegre edilen askeri teknolojik sistemler, askeri personel teçhizat bölümleri de bu politika aracının savaşın devamı olarak görülmesi için yeterlidir.

Türkiye Duvarı, yetkili isimlerin de sıklıkla belirttiği üzere bir güvenlik duvarıdır. Suriye sınırında yıllardır süregelen güvenlik sorunlarının günümüzde de artarak devam etmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu noktada realizmin öncü isimlerinden Thomas Hobbes'un, dış güvenliğe dair gerekli olduğunu savunduğu unsurlar ön plana çıkmaktadır: istihbarat ve ordu. Hobbes'un bulunduğu dönem itibarıyla ordu; askerler, silahlar, donanmalar ve kalelerden oluşmaktadır.²⁶⁴ Ordu, günümüzde özellikle silah ve donanmaların teknolojik donanımlar ile geliştiği bir sürece girerken artık kalelerden ise bahsedilmemektedir. Bunun yerine sayıları her geçen yıl artan duvarlar, devletlerin dış güvenlik politikalarının bir aracı haline gelmektedir. Özellikle dünya üzerinde inşa edilen duvarların yaklaşık yüzde 40'ının terör, teritoryal sorunlar vb. gibi gerekçelerle inşa edilmesi,²⁶⁵ kalelerden sınır duvarlarına geçişteki güvenlik misyonunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda Türkiye Duvarı, Hobbes'un bir devlet için elzem gördüğü dış güvenlik unsurlarından biri olarak ön plana çıktığı söylenebilir.

Türkiye Duvarı'nın teröre karşı inşa edilmiş olması, savaş ve çatışma odaklı bir analiz yapılmasını gerektirirken, inşa edilen duvar aynı zamanda ulus devletin sınırlarında uyguladığı bir güç sembolüdür. Dolayısıyla Morgenthau'nun ulusal güce dair unsurlarından coğrafya ve askeri donanım,²⁶⁶ Türkiye Duvarı'nda da kendisini göstermektedir. Bu noktada Suriye sınırından gelecek terör saldırılarına karşı aynı zamanda bir güç unsuru da olan Türkiye Duvarı, sınır ötesi operasyonların yanında sınır hattında askeri bir unsur olarak da yer etmektedir.

²⁶³ Clausewitz, **A.g.e.**, 2011.

²⁶⁴ Thomas Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, çev. Deniz Zarakolu, İstanbul: Belge Yayınları, 2007, ss. 173-76.

²⁶⁵ Detaylı dağılım için bkz: (Grafik 2).

²⁶⁶ Morgenthau, **A.g.e.**, 2006, ss. 138-180.

Türkiye'nin teröre karşı inşa ettiği duvar, yukarıda sözü edilen realist yaklaşımların en güncel örneğini oluşturmaktadır. Duvarın güvenlik misyonu, Türkiye'nin halkını ve toprak egemenliğini koruma amacı, duvara entegre edilen çeşitli askeri teknolojiler gibi birçok etken duvarın realist analizi için yeterli zemini hazırlamıştır. Bununla birlikte duvarın geleceğine ilişkin çıkarım yapmak için oldukça erkendir. Duvarın tamamlanmasından bu yana geçen kısa sürede görüldüğü kadarıyla duvar, terör faaliyetlerinin azalmasında (sınır ötesi operasyonların ve uygulanan dış politikanın da katkısıyla) amaçlanan etkiyi göstermiştir. Ancak bulunan coğrafyanın değişkenliği ve dinamikliği, bölgede düzensiz göç gibi yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Duvarın Suriye sınırının tamamına inşa edilmiş olması, Türkiye'nin mevcut ve olası yeni gelişmelere karşı alacağı tutum ise duvarın mahiyet ve misyonunun gelecekte çeşitlenmesine zemin hazırlayacaktır.

SONUÇ

20. yüzyılın ikinci yarısı gerek teoride gerekse pratikte yaşanan gelişmeler, tartışmalar ve ortaya çıkan olgularla, sosyal bilimlerin her alanı gibi Uluslararası İlişkileri de derinden etkilenmiştir. Özellikle de 1980’li yılların sonu ile Soğuk Savaş’ın sona ermesi, ABD’nin kazanan olarak hegemonyasını ilan etmesi, küreselleşmenin belki de en popüler dönemini yaşaması uluslararası sistemi şekillendiren gelişmelerden öne çıkanlardır. Ancak bu çalışma için en önemli olay kuşkusuz Berlin Duvarı’nın inşası ve inşasından 28 yıl sonrasında yıkılmasıdır.

Berlin Duvarı, sadece askeri teknolojiyle donatılmış beton bir duvar değil aynı zamanda bulunduğu dönemin ideolojik çatışmasının en ünlü sembolüdür. Öyle ki iki kutuplu sistem, ABD ve SSCB’nin rekabeti, komünizm ve liberalizmin karşılaştırılması aktarılırken temel çıkış kaynağı olarak Berlin Duvarı kullanılmaktadır. Duvar, SSCB tarafının Doğu Berlin’deki insanların refahın yüksek olduğu Batı tarafına geçişini engellemek için inşa edilmiştir. Bir tel örgü çekilmesiyle başlayan süreç beton bloklara, ikinci bir duvara, ölümcül silahlara ve çeşitli askeri donanımlara kadar uzanmıştır.

Duvarın bu önemi ve onun yıkılışındaki etkinin de büyük olmasını beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı hız, yoğunluk ve sınırsızlık, duvarın yıkılışı ile başka bir boyuta ulaşmış küreselleşme sürecini ivmelendirmiştir. Ancak bu sürecin bir çıktısı olan sınırların ortadan kalktığı bir dünya tasavvuru çok uzun sürmemiş ve dünya üzerinde yeni sınır duvarlarının inşası başlamıştır. Bu noktada duvarın yarattığı etkinin ve donanımların ne kadar önemli olduğu ise günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim 21. yüzyılda adeta bir akım haline gelen duvar inşalarında “Berlin Duvarı gibi bir duvar” söylemleri kullanılırken inşa edilen duvarlardaki fiziksel özellikler ve askeri donanımlar da benzerlik taşımaktadır. Farklılık taşıyan en temel nokta ise Berlin Duvarı insanları kendi sınırlarından dışarı çıkarmamak için inşa edilmişken, günümüzdeki duvarlar güvenlik gerekçesiyle inşa edilmektedir.

Duvarın yıkılışından duvarların inşasına giden sürecin ele alındığı bu çalışmada duvar kavramı; kavramsal derinliği, tarihsel arka planı, felsefi çıkarımı ve teorik yönü ile analiz edilmiştir. Bu noktada duvarın tanımlanması aynı zamanda inşa

edilme amacını ve mahiyetini ortaya koymuştur. Öte yandan her ne kadar duvarların son 50 yıllık süreçte farklı şekillerde popülerliği söz konusu olsa da (ki bu durum inşa edilen sınır duvarlarının artışında da görülmektedir) tarihinin çok eskilere dayandığını gözlemlenmiştir. Yüzyıllar öncesinde sahiplenme ve güvenlik amacıyla inşa edilen duvarlar zaman içinde sürekli var olagelmıştır. Bununla birlikte duvar sadece bir beton parçası veya devletlerin uyguladığı bir sınır politikası değil, aynı zamanda felsefi bir arka planı da olan derinlikli bir kavram olduğu görülmektedir. Çalışmada Foucault'un iktidar teknolojileri kavramından yola çıkarak felsefi analiz yapılmaya çalışılmıştır. Duvara ilişkin bu derinlikli analiz ve oluşturulan altyapı ise ilk duvar örneğiyle desteklenmiştir: İsrail-Filistin Duvarı ve Türkiye-Suriye Duvarı.

Buna göre devletlerin duvar inşa etme gerekçeleri birbirinden farklılaşabildiği gibi temel olarak güvenlik gerekçesini barındırmaktadır. Bu durum öncelikle duvar inşasının gerçekleştiği iki devlet arasındaki sınır politikalarının geçmişi ile ilgilidir. Sınır politikalarının geçmişten günümüze değişimi ve yaşanan gelişmeler günümüze kadar etkilerini göstermektedir. İsrail ve Filistin arasındaki gergin ilişki, yıllar öncesine dayanırken, bu geçmiş duvar fikrinin ilk ortaya çıkış sürecine de ışık tutmaktadır. Türkiye için ise özellikle 1950'li yıllardan itibaren Suriye ile sınır ilişkilerinde terörizm ana gündem maddesi haline gelmiş, 2015'te inşa edilen güvenlik duvarı ise yılların birikmişliğinin somut karşılığı olmuştur.

Tarihsel birikim kadar inşa edilen duvarlara atfedilen mahiyet de çalışmanın odaklarından birini oluşturmaktadır. Buna göre çalışmada güvenlik mahiyeti temel alınmıştır. İsrail'in ve Türkiye'nin sınırlarında terör tehdidini bertaraf etmek ve sınır güvenliğini sağlamak için inşa ettiği duvarlar, bu mahiyetin çalışmada karşılık bulduğu örneklerdir.

Duvarların güvenlik mahiyetleri, teorik analiz noktasında da belirleyici oluşturmuştur. Realizmin temel alındığı teorik bölümde inşa edilen duvarlar, realist teorinin devletleri karakterize etme biçimiyle paralel şekillenmiştir. Bu noktada duvarlar; anarşik sistemde devletin kendi başının çaresine bakması, çıkarlarını önemsemesi, tehditlere karşı devletlerin güvenliğini ön plana çıkarması, güçlerini maksimize etmesi, teritoryal egemenlik alanlarının kutsallığı, devletin halkını

tehditlere karşı koruması gibi yaklaşımlar üzerinden analiz edilmiştir. Her iki duvar da realizmin güvenlik, güç ve egemenlik merkezli anlatılarının karşılık bulduğu örneklerdir.

Bununla birlikte her iki örnek de duvarların artık devletlerin güvenlik politikalarında yer ettiğinin göstergesidir. Türkiye ve İsrail, teröre karşı bir güvenlik politikası olarak inşa ettikleri duvarlar ile bunu ortaya koymuştur. Nitekim gerek resmî belge ve yayınlarda gerekse devlet liderleri ya da karar vericilerin söylemlerinde de güvenlik mahiyetine vurgu yapan söylemler tespit edilmiştir.

Bu noktada duvarların geleceğine ilişkin bir çıkarımda bulunmak da yerinde olacaktır. İsrail özellikle 2005'ten itibaren yoğun şekilde yürüttüğü duvar politikasına ara vermeden devam edecek gibi görünmektedir. Batı Şeria'yı çevrelediği ünlü duvarın yanında bütün komşu ülke sınırlarına da duvar inşasına devam eden İsrail, komşu ülkelerden gelecek olası terör saldırılarını engellemeye çalışırken yine çevre ülkelerdeki Filistinliler ile ülkedekiler arasındaki bağı duvarlarla koparmaktadır. İsrail'in yıllar içinde yürüttüğü bu politikanın durmayacağı ve duvarların uzun yıllar kalıcı olacağı öngörülmektedir.

Dünyanın en uzun üçüncü duvarı olan Türkiye-Suriye Duvarı ise hem İsrail Duvarı'na hem de dünyada 21. Yüzyılda inşa edilen duvarlara nispeten oldukça yenidir. Türkiye'nin terör tehdidine karşı sınırlarında güvenliğini sağlamak adına inşa ettiği duvar, özellikle son yıllarda düzensiz göçmenlerin ülkeye girişlerini engellemek için de kullanılmaktadır. Öyle ki Suriye Krizi'nin başlangıcında açık kapı politikası uygulayan ve sınırlarını savaştan kaçan Suriyelilere açan Türkiye, son yıllarda ise duvar başta olmak üzere çeşitli uygulamalarla sınırlarda düzensiz geçişleri engellemeye başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye-Suriye Duvarı'nın geleceği iki ülke ilişkilerinin ötesinde göç, güvenlik, terör bağlamında şekillenecektir. Bu doğrultuda duvarın önümüzdeki yıllarda da bir politika aracı ve güvenlik unsuru olarak kullanılmaya devam edeceği öngörülmektedir.

Bu çalışma her ne kadar iki duvar örneği üzerinden ele alınmış olsa da çalışmanın başlığını oluşturduğu üzere Berlin Duvarı'nın yıkılışı, dünyayı yeni

duvarların inşasına götürmüştür. Sayıları radikal şekilde artan ve artmaya devam eden duvarlar, devletlerin güvenlik politikalarının ana yürütücüsü olurken duvar inşa etmek devletler arasında adeta bir akım haline gelmektedir.

2000'lerin başında terörün küresel bir gündem haline gelmesi, devletlerin güvenlik tehdidi olarak terörü odak alarak duvarlar inşa etmesine neden olmuştur. 2010'lu yıllar ise pratikte yaşanan olaylar ile bu tehdide düzensiz göçü eklemiştir. Nitekim son yıllarda inşa edilen duvarların gerekçelerine bakıldığında göç ilk sıraya yükselmiştir. Devletlerin güvenlik tehdidi algılarında kısa sürede yaşanan bu değişim, gelecekte de bu değişimlerin devam edeceğine yönelik bir işaret vermektedir. Bununla birlikte Uluslararası İlişkiler disiplinde realizmin hakimiyeti devam ettikçe, devletlerin alacağı güvenlik önlemlerinin de yine duvarlarla veya benzeri sınır tahkimatlarıyla devam edeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdel Ra'ouf Arnaout, Abdel Ra'ouf Daoud, ve Hamdi Yıldız. "İsrail'in duvarları Filistinlileri birbirinden ayırıyor". **Anadolu Ajansı**, Şubat 2019. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-duvarlari-filistinlileri-birbirinden-ayiriyor/1058750>.
- AB Türkiye Delegasyonu**. "EU Supports Stronger Border Management in Turkey". Erişim 13 Mart 2021. <https://www.avrupa.info.tr/en/eu-supports-stronger-border-management-turkey-41>.
- Ackleson, Jason. "Directions in Border Security Research". **The Social Science Journal**, Cilt 40, Sayı 4 (01 Aralık 2003): ss. 573-81. [https://doi.org/10.1016/S0362-3319\(03\)00069-7](https://doi.org/10.1016/S0362-3319(03)00069-7).
- Akdeniz, Sedat. "Atatürk Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri ve Hatay Sorunu (1920-1938)". **Asia Minor Studies**, Cilt 7, Sayı 1 (24 Ocak 2019): ss. 158-83. <https://doi.org/10.17067/asm.455978>.
- Aldroubi, Mina. "Syria-Turkey Border Wall Completed". **The National**, 10 Haziran 2018. <https://www.thenationalnews.com/world/mena/syria-turkey-border-wall-completed-1.738637>.
- Algoşaibi, Ghazi A. R. "The Theory of International Relations: Hans J. Morgenthau and His Critics". **Background**, Cilt 8, Sayı 4, (Şubat 1965). <https://doi.org/10.2307/3013729>.
- Anadolu Ajansı**. "Filistin'in 'felaketi' olan Nekbe'nin üzerinden 72 yıl geçti", 15 Mayıs 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/18624#!>
- Andreas, Peter. "Redrawing the Line: Borders and Security in the Twenty-first Century". **International Security**, Cilt 28, No 2 (01 Ekim 2003): ss. 78-111. <https://doi.org/10.1162/016228803322761973>.
- Antunes, Sandrina ve Isabel Comisao. "Theory in Action: Realism and ISIS". **E-International Relations**, 17 Haziran 2019. <https://www.e-ir.info/2019/06/17/student-feature-theory-in-action-realism-and-isis/>.
- Aras, N Ela Gökalp. "Biyopolitik Bir Nüfus Politikası Olarak Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Rejimi ve Sınırlarda Ölüm Siyaseti". **Nüfus Bilim Dergisi**, Sayı 36 (2014): ss. 67-102.
- Arıboğan, Deniz Ülke. **Duvar**. İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2017.
- Armaoğlu, Fahir H. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**. Ankara: Alkım Yayınevi, 2008.

- Atasoy, Ahmet, Reşat Geçen ve Hüseyin Korkmaz. “Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay) – Suriye Sınırı”. **Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü**, 2014.
- Atzili, Boaz. **Good Fences, Bad Neighbors: Border Fixity and International Conflict**. Chicago ; London: The University of Chicago Press, 2012.
- Avdan, Nazli, ve Christopher F. Gelpi. “Do Good Fences Make Good Neighbors? Border Barriers and the Transnational Flow of Terrorist Violence”. **International Studies Quarterly**, 29 Aralık 2016, <https://doi.org/10.1093/isq/sqw042>.
- Aydın, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001917.
- “**Balfour Declaration 1917**”, t.y. <https://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/gendersexuality/balfourdeclaration.pdf>.
- Bayeh, Joseph N. ve Georgios C. Baltos. “From a Culture of Borders to Borders of Cultures: Nationalism and the ‘Clash of Civilizations’ in International Relations Theory”. **Journal of Educational and Social Research**, Cilt 9, Sayı 1, 2019: ss. 9-20. <https://doi.org/10.2478/jesr-2019-0001>.
- Baylis, John. “International and Global Security”. içinde **The Globalization of World Politics**, editör John Baylis, S. Smith, ve P. Owens, 6. baskı, ss. 228-42. Oxford: Oxford University Press, 2016. <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198739852.003.0015>.
- BBC. “1799’den günümüze Filistin tarihi”. **BBC News Türkçe**, 15 Mayıs 2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837>.
- BBC. “Orta Dogu Sorunu”. Erişim 08 Ekim 2020. <http://www.bbc.co.uk/turkish/ortadogu/1947.shtml>.
- BBC Türkçe. “Arınç: Suriye sınırında fiziki güvenlik sistemi kurulacak”. 22 Temmuz 2015. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150721_bulent_arinc_.
- BBC Türkçe. “Türkiye, Suriye sınırındaki mayınları temizlemeyi planlıyor”, 21 Aralık 2011. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/12/111221_turkey_syria.
- Becker, Jessica. “Speaking to The Wall: Reconceptualizing the US–Mexico Border ‘Wall’ from the Perspective of a Realist and Constructivist Theoretical Framework in International Relations”. **Journal of Borderlands Studies**, 12 Haziran 2018, ss. 1-13. <https://doi.org/10.1080/08865655.2018.1482775>.

- Bedard, Paul. "Copying Israel's Wall Would Cut Trump's Price Nearly in Half". **Washington Examiner**, 01 Şubat 2017. <https://www.washingtonexaminer.com/copying-israels-wall-would-cut-trumps-price-nearly-in-half>.
- Belair, Felix. "Operation Intercept: Success on Land, Futility in the Air". **The New York Times**, 02 Ekim 1969, blm. Archives. <https://www.nytimes.com/1969/10/02/archives/operation-intercept-success-on-land-futility-in-the-air.html>.
- Benedicto, Ainhoa Ruiz, Mark Akkerman, ve Pere Brunet. "Walled World Towards a Global Apertheid". **Centre Delas Reports**. Barcelona: Centre Delàs d'Estudis per la Pau, Kasım 2020. https://www.tni.org/files/publication-downloads/informe46_walledwolrd_centredelas_tni_stopwapenhandel_stophewall_eng_def.pdf.
- Benek, Sedat. "Historical Background of Turkey-Syria Relations in the Term of Social Geograpy". **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1 (01 Haziran 2016): ss. 171-92. <https://doi.org/10.21547/jss.256743>.
- Bentham, Jeremy. **Panoptikon: gözün iktidarı**. Çeviren Barış Çoban ve Zeynep Özarslan. İstanbul: Su Yayınları, 2008.
- Bilgiç, Ali. "'Güvenlik İkilemi'ni Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmaları'nda Yeni Bir Perspektif". **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 29 (01 Mart 2011): ss. 123-42. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/462533>.
- Blits, Jan H. "Hobbesian Fear". **Political Theory**, Cilt 17, Sayı 3 (Ağustos 1989): ss. 417-31. <https://doi.org/10.1177/0090591789017003003>.
- Black, Noah. "Deconstructing the Wall: The Analysis and Implications of the 2004 International Court of Justice Advisory Opinion on the Use of Border Walls". **MAD-RUSH Undergraduate Research Conference**, 28 Mart 2016. <https://commons.lib.jmu.edu/madrush/2016/InternationalDiplomacy/1>.
- Booth, Ken. **Theory of World Security**. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Bowman, Glenn. "About a Wall". **Social Analysis**, Cilt 48, Sayı 1 (01 Ocak 2004). <https://doi.org/10.3167/015597704782352672>.
- Brown, Wendy. **Walled states, waning sovereignty**. New York: Cambridge, Mass: Zone Books ; Distributed by the MIT Press, 2010.
- Brown, Wendy. **Yükselen duvarlar zayıflayan egemenlik**. İstanbul: Metis, 2011.
- Butterfield, Herbert. **History and Human Relations**. 1. Baskı. Collins, 1951.

- Buzan, Barry. **People, States, and fear: the national security problem in international relations**. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1983.
- Carr, Edward Hallett. **Yirmi yıl krizi: 1919-1939**. Çeviren Can Cemgil. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2010.
- Carter, David B., ve Paul Poast. "Why Do States Build Walls? Political Economy, Security, and Border Stability". **Journal of Conflict Resolution**, Cilt 61, Sayı 2 (Şubat 2017): ss. 239-70. <https://doi.org/10.1177/0022002715596776>.
- Cebeci, Kemal. "Küreselleşme Bağlamında Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü". **Sayıştay Dergisi**, Sayı 71 (Ekim 2008): ss. 23-39.
- Chaichian, Mohammad A. **Empires and Walls: Globalization, Migration, and Colonial Domination**. Haymarket Books. Studies in Critical Social Sciences, 2015.
- Choi, Jong Kun ve Eun, Yong-Soo. "What does international relations theory tell us about territorial disputes and their resolution?". **International Politics**, Cilt 55, Sayı 2, 2017, ss. 141-159.
- Clausewitz, Carl von. **Savaş üzerine**. Çeviren Selma Koçak. Doruk Yayınları. İstanbul, 2011.
- Conces, Rory. "Rethinking Realism (or Whatever) and the War on Terrorism in a Place Like the Balkans". **Theoria**, Cilt 56, Sayı 120 (01 Eylül 2009): ss. 81-124. <https://doi.org/10.3167/th.2009.5612006>.
- Council on Foreign Relations. "Timeline: U.S.-Mexico Relations". **Council on Foreign Relations**. Erişim 04 Haziran 2020. <https://www.cfr.org/timeline/us-mexico-relations>.
- Craig, Richard B. "Operation Intercept: The International Politics of Pressure". **The Review of Politics**, Cilt 42, No. 4 (1980): 556-80. www.jstor.org/stable/1406640.
- Çakır, Fevzi. "Terör örgütü IŞİD'in Türkiye'de 13 saldırıda 211 can aldı | Gündem Haberleri". **Habertürk**, 11 Temmuz 2016. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1264903-teror-orgutu-isidin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar>.
- Çalık, Burcu. "Mülteci sayısı psikolojik sınırı aştı". **Sabah**, 16 Ekim 2012. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/10/16/multeci-sayisi-psikolojik-siniri-asti>.
- Çelikpala, Mithat. "Güvenlik İkilemi". **Güvenlik Portalı**, Kasım 2019. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/GuvenlikIkilemi_MitatCelikpala_v.1.pdf.

- Çimen, Ali. **Tarihi değiştiren konuşmalar**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2005.
- Dalby, Simon. "Realism and Geopolitics". içinde **The Ashgate research companion to critical geopolitics**, editör Merje Kuus. London: Routledge, 2016.
- Davutoğlu, Ahmet. "Küreselleşme ve AB -Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği". **Anayasa Yargısı Dergisi**, No. 20 (2003): 46-58.
- "Depression, War, and Civil Rights | US House of Representatives: History, Art & Archives". Erişim 21 Mayıs 2020. <https://history.house.gov/Exhibitions-and-Publications/HAIC/Historical-Essays/Separate-Interests/Depression-War-Civil-Rights/>.
- Deutsche Welle**. "Trump Meksika sınırına duvarı Pentagon fonlarıyla örebilecek | DW | 27.07.2019", 27 Temmuz 2019. <https://p.dw.com/p/3Mogj>.
- Deutsch Welle**, "Berlin'in bir 'ada'ya dönüştüğü gün", 13 Ağustos 2015; <https://p.dw.com/p/1GF7K>
- Di Cintio, Marcello. "In Jayyous: Notes from a Palestinian Village". **Journal of Borderlands Studies**, Cilt 31, No. 3 (02 Temmuz 2016): 281-86. <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1174595>.
- Di Cintio, Marcello. **Walls: travels along the barricades**. Berkeley: Soft Skull Press, an imprint of Counterpoint, 2013.
- Donaldson, John W. "Fencing the Line: Analysis of the Recent Rise in Security Measures along Disputed and Undisputed Boundaries". İçinde **Global Surveillance and Policing: Borders, Security, Identity**, editör Elia Zureik ve Mark Salter, ss. 185-205. Willan, 2013. <https://doi.org/10.4324/9781843926139-16>.
- Twitter**. "Donald J. Trump on Twitter: 'A Design of Our Steel Slat Barrier Which Is Totally Effective While at the Same Time Beautiful! Https://T.Co/SGLtXh0cu9' / Twitter". Erişim 16 Haziran 2020. <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1076239448461987841>.
- Dunne, Tim, ve Brian C. Schmidt. "Realism". içinde **The Globalization of World Politics**, editör John Baylis, S. Smith, ve P. Owens, 7. bs. Oxford: Oxford University Press, 2016. <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198739852.003.0006>.
- Duran, Hasan. "Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri" içinde **Ortadoğu Yıllığı**, Bilgi Kültür Derneği, 2011.
- El-Abed, Oroub. "The forgotten Palestinians: how Palestinian refugees survive in Egypt | Forced Migration Review". **Forced Migration Review**, 2004. <https://www.fmreview.org/sustainable-livelihoods/elabed>.

- El-Atrash, Ahmad. "Implications of the Segregation Wall on the Two-State Solution". **Journal of Borderlands Studies**, Cilt 31, Sayı 3 (02 Temmuz 2016): ss. 365-80. <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1174594>.
- Elden, Stuart. **The birth of territory**. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2013.
- Erhan, Çağrı. "Filistin-israil Barış Süreci Nereye Gidiyor". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 56, Sayı 2, 2001.
- Flores, Esteban. "Walls of Separation: An Analysis of Three 'successful' Border Walls". **Harvard International Review**, Cilt 38, Sayı 3 (Summer 2017).
- Foucault, Michel. **Discipline and punish: the birth of the prison**. Reprint. Penguin social sciences. London: Penguin Books, 1991.
- Foucault, Michel. **The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception**. New York: Vintage Books, 1994.
- Foucault, Michel. **The History of Sexuality**. Vintage Books ed. New York: Vintage Books, 1990.
- Foucault, Michel. **Toplumunu savunmak gerekir = Il faut défendre la société**. Çeviren Şehsuvar Aktaş. İstanbul: YKY, 2004.
- Frye, David. **Walls: a history of civilization in blood and brick**. First Scribner hardcover edition. New York ; London ; Toronto: Scribner, 2018.
- Fukuyama, Francis. "End Of History", **The National Interest**, Cilt. 16, Sayı. 3, Yaz 1989.
- Gearson, John P. S. "British Policy and Berlin Wall Crisis 1958-1961", **Contemporary British History**, Cilt. 6, Sayı. 1, 1992, ss. 107-177.
- Gelbman, Alon, ve Ofra Keinan. "National and Transnational Borderlanders' Attitudes towards the Security Fence between Israel and the Palestinian Authority". **GeoJournal**, Cilt 68, Sayı 4 (17 Temmuz 2007): ss. 279-91. <https://doi.org/10.1007/s10708-007-9084-x>.
- Gürses, Ümran. "1957 Suriye Krizi". **Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri**, 24 Aralık 2015. <http://tdpkrizleri.org/index.php/1958-irak-krizi/item/259-ana-sayfa-1957-suriye-krizi>.
- Haddal, Chad C, Yule Kim, ve Michael John Garcia. **Border Security: Barriers along the US International Border**. Washington D.C.: Congressional Research Services, 16 Mart 2009.
- Harel, Amos. "Cost of fence could rise to NIS 15 million per kilometer"**Haaretz.com**, 23 Şubat 2004. <https://www.haaretz.com/1.4723333>.

- Hartmann, Uwe. "Clausewitz and the Theory of Military Strategy in Europe : Reflections upon a Paradigm of Military Strategy within the European Common Security and Defense Policy (ESDP)". **Master Thesis**, Monterey, California. Naval Postgraduate School, 2001. <https://calhoun.nps.edu/handle/10945/2213>.
- Hatay Valiliği**. "Entegre Sınır Yönetimi Çalıştayı Hatay'da Yapıldı", 17.02.2020, <http://www.hatay.gov.tr/entegre-sinir-yonetimi-calistayi-hataydayapildi>.
- Herzl, Theodor. **The Jewish State**. New York: Dover Publications, 1988.
- Hirst, Paul Q. **Space and power: politics, war and architecture**. Cambridge ; Malden, MA: Polity, 2005.
- Hjelmgaard, Kim. "From 7 to 77: There's been an explosion in building border walls since World War II", **USA Today**, 24 Mayıs 2018.
- Hobbes, Thomas. **Leviathan: veya bir din ve dünya devletinin içeriği, biçimi ve kudreti**. Çeviren Semih Lim. İstanbul: YKY, 2007.
- Hobsbawm, Eric. **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, 10. Baskı, (Çev: Yavuz Alogan). İstanbul: Everest Yayınları, 2017.
- Hoefler, Michael, Nancy Rytina, ve Bryan C Baker. "Estimates of the Unauthorized Immigrant Population Residing in the United States: January 2009". **Homeland Security Office of Immigration Statistics**, Ocak 2020.
- Hook, Steven W. ve Spanier, John. **Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze**. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2016.
- Hürriyet Daily News. "Turkey-Syria Border Wall to Be Completed by Spring". **Hürriyet Daily News**, 18 Aralık 2017. <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-syria-border-wall-to-be-completed-by-spring-124303>.
- Israel Ministry of Foreign Affairs**. Judgement of the HCJ regarding the Separation Fence(2004). <https://www.mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/state/law/pages/judgment%20of%20the%20hcj%20regarding%20the%20separation%20fence%20-%20abstract%2030-jun-2004.aspx>.
- Israel Ministry of Foreign Policy**. "Saving Lives: Israel's Anti-Terrorist Fence - Answers To Questions", 2005.
- Israel Ministry of Foreign Policy**. "Facts About Israel", 2018. <https://mfa.gov.il/MFA/AboutTheMinistry/Publications/Pages/default.aspx>.
- İçduygu, Ahmet, Sema Erder, ve Ömer Faruk Gençkaya. "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi

Dönüşümlere”. **MiReKoc Araştırma Raporları 1/2014**. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, 2014. https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası%C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023_-.pdf.

İçişleri Bakanlığı. “Bakan Soylu, Türkiye-İran Sınırında Yapımı Süren Güvenlik Duvarını Yerinde İnceledi”, 07 Ocak 2018. <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylu-turkiye-iran-sinirinda-yapimi-suren-guvenlik-duvarini-yerinde-inceledi>.

İçişleri Bakanlığı. “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu: ‘Terörle Mücadele Büyük Kararlılıkla Devam Ediyor’”, 02 Eylül 2017. <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-terorle-mucadele-buyuk-kararlilikla-devam-ediyor>.

Jabotinsky, Vladimir. “The Iron Wall”. **Rasswyet**, 04 Kasım 1923. <http://en.jabotinsky.org/media/9747/the-iron-wall.pdf>.

Jackson, Michael, ve Thomas Moore. “Machiavelli’s Walls: The Legacy of Realism in International Relations Theory”. **International Politics**, Cilt 53, Sayı 4 (Temmuz 2016): ss. 447-65. <https://doi.org/10.1057/ip.2016.9>.

Jaziri Stenberg, Jasmin. “Realism and New Threats : An Analysis of Israel’s Security Policy”, 2012. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-21341>.

Jakonen, Mikko. “Thomas Hobbes on fear, mimesis, aisthesis and politics”. **Distinktion: Journal of Social Theory**, Cilt 12, Sayı 2 (01 Ağustos 2011): ss. 157-76. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2011.579491>.

Jones, Reece. **Border walls: security and the war on terror in the United States, India and Israel**. London ; New York: Zed Books, 2012.

Karsh, Efraim. “The Six-Day War: An Inevitable Conflict”. **BESA Perspectives**. Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 19 Mayıs 2017. https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep04623.pdf?ab_segments=0%2Fbasic_search_SYC-5462%2Ftest&refreqid=fastly-default%3A96844e32fb136283084e328f5f2f8453.

Kemiksiz, Nigar Neşe. “Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları”. **Journal of Awareness**, Cilt 3, Sayı 5 (31 Aralık 2018): ss. 127-44. <https://doi.org/10.26809/joa.2018548623>.

Kershner, Isabel. **Barrier: the seam of the Israeli-Palestinian conflict**. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Kiani, M. Y. “Excavations on the Defensive Wall of the Gurgān Plain: A Preliminary Report”. **Iran**, Sayı. 20 (1982). <https://doi.org/10.2307/4299722>.

Kliot, Nurit, ve Igal Charney. “The Geography of Suicide Terrorism in Israel”. **GeoJournal**, Cilt 66, Sayı 4 (Ağustos 2006): ss. 353-73. <https://doi.org/10.1007/s10708-006-9034-z>.

- Kliot, Nurit, ve David Newman. **Geopolitics at the End of the Twentieth Century: The Changing World Political Map**. London: Routledge, 2000. <http://librarytitles.ebrary.com/id/10798728>.
- Knutsen, Torbjørn L. **A history of International Relations Theory**. 3. Baskı. Manchester: Manchester University Press, 2016.
- Kolossov, Vladimir. "Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches". **Geopolitics**, Cilt 10, Sayı 4 (01 Aralık 2005): ss. 606-32. <https://doi.org/10.1080/14650040500318415>.
- Korab-Karpowicz, W. Julian. "Political Realism in International Relations" içinde **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**, editör Edward N. Zalta, Summer 2018. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2018. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/realism-intl-relations/>.
- Korkmaz, Mehmet Sait. "Türkiye-Suriye İlişkileri (1946-1960)". **Doktora Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2015.
- Kumaraswamy, P.R. "Border is the core of the Israeli-Palestinian conflict". **IDSA Issue Briefs**. Intitute for Defence Studies & Analyses, 05 Mart 2019. https://idsa.in/system/files/issuebrief/issue_brief_p_r_kumaraswamy_5_mar_2019.pdf.
- Kurt, Y., ve M. Çöğün. **Mülki İdare Amirleri Sınır Görevi Rehberi**. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etüt Merkezi Yayınları, 2007.
- Laitinen, Kari. "Post-Cold War Security Borders: A Conceptual Approach" içinde **Routing Borders Between Territories, Discourses and Practices**, editör Eiki Berg ve Henk van Houtum. Critical Security Series. Ashgate Pub Ltd, 2003.
- Langerbein, Helmut. "Great Blunders?: The Great Wall of China, the Berlin Wall, and the Proposed United States/Mexico Border Fence". **The History Teacher**, Cilt 43, Sayı 1 (2009): ss. 9-29.
- Lappin, Yaakov. "Six Years after Completion, Israel's Border Fence with Egypt Has Transformed the South". **Jewish News Syndicate**, 11 Ocak 2019. <https://www.jns.org/six-years-after-completion-israels-border-fence-with-egypt-has-transformed-the-south/>.
- Leuenberger, Christine. "Maps as Politics: Mapping the West Bank Barrier". **Journal of Borderlands Studies**, Cilt 31, Sayı 3 (02 Temmuz 2016): ss. 339-64. <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1174601>.
- Levent, Sefer. "Suriye sınırına 700 kilometrelik güvenlik duvarı daha yapılacak". **Hürriyet**, 28 Eylül 2016. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/toki-seddi-40233303>.

- Linnell, John D. C., Arie Trouwborst, Luigi Boitani, Petra Kaczensky, Djuro Huber, Slaven Reljic, Josip Kusak, vd. "Border Security Fencing and Wildlife: The End of the Transboundary Paradigm in Eurasia?" **PLOS Biology**, Cilt 14, Sayı 6 (22 Haziran 2016): e1002483. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1002483>.
- Loftus, Bethan. "Border Regimes and the Sociology of Policing". **Policing and Society**, Cilt 25, Sayı 1 (02 Ocak 2015): ss. 115-25. <https://doi.org/10.1080/10439463.2013.802788>.
- Lorey, David E. **The U.S.-Mexican border in the twentieth century: a history of economic and social transformation**. Latin American silhouettes. Wilmington, Del: Scholarly Resources, 1999.
- Lovin, Robin W. **Reinhold Niebuhr and Christian realism**. Cambridge [England] ; New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1995.
- Lynn-Jones, Sean M. "Realism and Security Studies". İçinde **Contemporary Security and Strategy**, editör Craig A. Snyder, ss. 53-76. London: Macmillan Education UK, 1999. https://doi.org/10.1007/978-1-349-27359-1_3.
- Machiavelli, Niccolò. **Prens**. Çeviren Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 2011.
- Marshall, Tim. **The age of walls: how barriers between nations are changing our world**. First Scribner hardcover edition. Politics of place. New York: Scribner, an imprint of Simon and Schuster, Inc, 2018.
- Marshall, Tim. **Divided: Why We're Living in an Age of Walls**, London: Elliott and Thompson Limited, 2018.
- Mattar, Haggai. "The Wall, 10 Years on: The Great Israeli Project". **+972 Magazine**, 09 Nisan 2012. <https://www.972mag.com/the-wall-10-years-on-the-great-israeli-project/>.
- Mckeogh, Colm. **Political Realism of Reinhold Niebuhr: A Pragmatic Approach to Just War**. Place of publication not identified: Palgrave Macmillan, 2014.
- Mearsheimer, John J. **The tragedy of Great Power politics**. New York: Norton, 2001.
- Meyer, Michael. "Günter Schabowski, the Man Who Opened the Wall". **New York Times**, 06 Kasım 2015. <https://www.nytimes.com/2015/11/07/opinion/gnter-schabowski-the-man-who-opened-the-wall.html>.
- Middle East Monitor. "Israel Completes 'Security Fence' across Occupied Golan Heights". **Middle East Monitor**, 10 Şubat 2014. <https://www.middleeastmonitor.com/20140210-israel-completes-security-fence-across-occupied-golan-heights/>.
- Migration Data Portal**, t.y. https://migrationdataportal.org/?t=2019&i=stock_abs_.

- Mitnick, Joshua. "Israel Finishes Most of Fence on Sinai Border". **Wall Street Journal**, 03 Ocak 2013, blm. World. <https://online.wsj.com/article/SB10001424127887324374004578217720772159626.html>.
- Morehouse, Barbara. "A Functional Approach to Boundaries in the Context of Environmental Issues". **Journal of Borderlands Studies**, Cilt 10, Sayı 2 (Eylül 1995): ss. 53-73. <https://doi.org/10.1080/08865655.1995.9695474>.
- Morgenthau, Hans J. **Politics among nations: the struggle for power and peace**. 7. Baskı Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006.
- Moulson, Geir. "Günter Schabowski: Political spokesman whose 1989 press conference hastened the fall of the Berlin Wall". **Independent**, 02 Kasım 2015. <https://www.independent.co.uk/news/obituaries/g-nter-schabowski-political-spokesman-whose-1989-press-conference-hastened-the-fall-of-the-berlin-a6718601.html>.
- Murray-Chandler, Lynn Anne. "Agent and subject of discipline: How the novice teacher experiences the techniques of power". **University of Nevada Las Vegas**, 2009. <https://digitalscholarship.unlv.edu/thesesdissertations/949>.
- Newman, David. "Borders and Bordering: Towards an Interdisciplinary Dialogue". **European Journal of Social Theory**, Cilt 9, Sayı 2 (Mayıs 2006): ss. 171-86. <https://doi.org/10.1177/1368431006063331>.
- Niebuhr, Reinhold. **Christian Realism and Political Problems**. Charles Scribner's Sons, 1953.
- Niebuhr, Reinhold. **Man's Nature and His Communities: Essays on the Dynamics and Enigmas of Man's Personal and Social Existence**. London: Geoffrey Bles, 1965.
- OCHA. "Preliminary Analysis of the Humanitarian Implications of February 2005 Barrier Projections". **The Question of Palestine**, 20 Şubat 2005. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-195700/>.
- The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs**. "Severe Humanitarian Consequences of New Wall". 2003. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-208591/>.
- Immigration History**. "Operation Wetback (1953-1954)". Erişim 21 Mayıs 2020. <https://immigrationhistory.org/item/operation-wetback/>.
- Özdel, Gizem. "Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği Ve 'Panoptikon' İle 'İktidarın Gözü' Göstergeleri". **The Turkish Online Journal Of Design, Art And Communication**, Cilt 2, No. 1 (01 Ocak 2012): ss. 22-29. <https://doi.org/10.7456/10201100/003>.

- Özer, Sarp. “Suriye sınırındaki duvar ay sonunda bitiyor”. **Anadolu Ajansı**, 22 Eylül 2017. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriye-sinirindeki-duvar-ay-sonunda-bitiyor-/916636>.
- Özkoç, Özge. “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin- İsrail Sorunu”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 64, No 03 (01 Mart 2009): ss. 167-95. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002117.
- Paasi, Anssi. “Generations and the ‘Development’ of Border Studies”. **Geopolitics**, Cilt 10, Sayı 4 (01 Aralık 2005): ss. 663-71. <https://doi.org/10.1080/14650040500318563>.
- Paddags, Rene. “Reluctant Realist: Jean-Jacques Rousseau on International Relations”. **Doktora Tezi**, University of Maryland, 2010. <https://drum.lib.umd.edu/handle/1903/10262>.
- Pavlović, Dušan. “Rousseau’s Theory of Sovereignty”. **Central European University**, 1997. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28144.76806>.
- Popp, Maximilian. “Firing at Refugees: EU Money Helped Fortify Turkey’s Border”. **Der Spiegel**, 29 Mart 2018. <https://www.spiegel.de/international/world/firing-at-refugees-eu-money-helped-fortify-turkey-s-border-a-1199667.html>.
- Rappaport, Meron. “A Wall in their Heart - Gush Shalom” **Israeli Peace Bloc**, 23 Mayıs 2003. http://zope.gush-shalom.org/home/en/campaigns/against_the_wall/1159094058.
- Yedioth Ahronoth**. “On Israel’s Separation Fence”. 31 Mayıs 2003. <https://electronicintifada.net/content/israels-separation-fence-part-1/4604>.
- Rogers, Richard, ve Anat Ben-David. “Coming to Terms: A Conflict Analysis of the Usage, in Official and Unofficial Sources, of ‘Security Fence’, ‘Apartheid Wall’, and Other Terms for the Structure between Israel and the Palestinian Territories”. **Media, War & Conflict**, Cilt 3, Sayı 2 (Ağustos 2010): ss. 202-29. <https://doi.org/10.1177/1750635210363924>.
- Rosière, Stéphane, ve Reece Jones. “Teichopolitics: Re-Considering Globalisation Through the Role of Walls and Fences”. **Geopolitics**, Cilt 17, Sayı 1 (Ocak 2012): ss. 217-34. <https://doi.org/10.1080/14650045.2011.574653>.
- Rottman, Gordon L., ve Chris Taylor. **The Berlin Wall and the Intra-German Border, 1961-89**. Oxford: Osprey, 2008.
- Rought-Brooks, Hannah. “Seperation Wall: Expansion or Security?” **Socialist Lawyer**, Sayı 43 (2006). <https://www.jstor.org/stable/42949304>.
- Rousseau, Jean-Jacques. **The Social Contract and Discourses**. Oxford: Fellow of Magdalen College, 1913.

- Rousseau, Jean-Jacques, 1712-1778. **İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı ve temelleri üzerine konuşma: giriş, yorum.** İstanbul: Say Yayınları, 1998.
- Saddiki, Said. **World of Walls: The Structure, Roles and Effectiveness of Separation Barriers.** Open Book Publishers, 2017. <https://doi.org/10.11647/OBP.0121>.
- Sa'di, Ahmad H. "The Borders of Colonial Encounter: The Case of Israel's Wall". **Asian Journal of Social Science**, Cilt 38, Sayı 1 (2010): ss. 46-59. <https://doi.org/10.1163/156848410X12604385959443>.
- Saddiki, Said. **World of Walls: The Structure, Roles and Effectiveness of Separation Barriers.** Open Book Publishers, 2017. <https://doi.org/10.11647/OBP.0121>.
- Said, Edward. "Palestinians under Siege". **London Review of Books**, 14 Aralık 2000. <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v22/n24/edward-said/palestinians-under-siege>.
- Salihoğlu, Mahmut. "Jabotinsky, Siyonizm ve Osmanlı Devleti". İçinde **Osmanlı'dan Günümüze Filistin Sempozyum, 28-29 Kasım 2013**, editör Atatürk Kültür, Dil, ve Tarih Yüksek Kurumu (Turkey), 1-13. Türk Tarih Kurumu yayımları. VIII. dizi, sayı 8. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Sancak, Kadir. "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar Ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü". **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No. 6 (2013): ss. 123-34.
- Schick, Jack M. **The Berlin Crisis, 1958-1962.** University of Pennsylvania Press, 2016. <https://www.degruyter.com/doc/cover/9781512806465.jpg>.
- Schuurman, Bart. "Clausewitz and the 'New Wars' Scholars". **Parameters: Journal of the US Army War College**, Sayı 40 (01 Ocak 2010): ss. 89-100.
- Schwartz, Ian. "Concrete Conflict: An Examination of the Israeli Security Barrier". **Union College**, 2012.
- Selçuk, Semra A., ve Arzu G. Sorguç. "Sınırlanmıştan Sınır: Sınırdan Arayüze: Sayısalardan Fiziksele". **Mimarlık Dergisi**, Sayı 388 (Nisan 2016). <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=402&RecID=3875>.
- Select Committee on Intelligence of the United States Senate. **Renewal and Reform: U.S. Intelligence in a Changing World: Hearings before the Select Committee on Intelligence of the United States Senate, One Hundred Fourth Congress, First and Second Sessions ... September 20, October 25, 1995, March 6, 19, 27, April 24, 1996.** S. Hrg 104-781. Washington: U.S. G.P.O. : For sale by the U.S. G.P.O., Supt. of Docs., Congressional Sales Office, 1997.

- Sevindiren, Selin. "Berlin Duvarı'nın Hikayesi", **Şalom Gazetesi**, 11 Kasım 2015, <http://www.salom.com.tr/haber-97036-berlin-duvarinin-hikayesi.html>.
- Sezer, Kıymet. "İŞİD için örülen duvar PKK'yı rahatsız etti". **Yeni Şafak**. 19 Ocak 2016. <https://www.yenisafak.com/dunya/isid-icin-orulen-duvar-pkkyi-rahatsiz-etti-2393346>.
- Sferrazza Papa, Ernesto C. "What is a wall?: Towards an ontology of political artefacts". **Rivista di estetica**, Sayı 67 (01 Nisan 2018): ss. 80-96. <https://doi.org/10.4000/estetica.2645>.
- Sherwood, Harriet. "Israel to build border fence between Golan Heights and Syria". **The Guardian**, 06 Ocak 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/06/israel-fence-golan-heights-syria>.
- Sonnevend, Julia. **Stories without borders: the Berlin Wall and the making of a global iconic event**. New York, NY: Oxford University Press, 2016.
- Sperber, Elliot. "The Concept of the Wall". **Truthout**, 21 Ocak 2017. <https://truthout.org/articles/the-concept-of-the-wall/>.
- Starkstein, Sergio. "Thomas Hobbes and Fear: The Political Use of a Human Emotion". İçinde **A Conceptual and Therapeutic Analysis of Fear**, editör Sergio Starkstein, 125-55. Cham: Springer International Publishing, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78349-9_5.
- Şener, Bülent. "Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları". **Journal Of History School**, Cilt 7, No. XVIII (01 Ocak 2014): 51-77. <https://doi.org/10.14225/Joh500>.
- Şentek, Zeynep, ve Şebnem Arsu. "No Way Out - The European Union is funding military equipment used by Turkey to stop refugees from fleeing the Syrian Civil War and entering the EU". **Black Sea**, 23 Mart 2018. <https://theblacksea.eu/stories/billions-for-borders/no-way-out/>.
- Sun-Tzu. **Savaş Sanatı**. Çeviren Adil Demir. 3. Baskı. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2008.
- Şırnak Valiliği**. "Vali Aktaş, Suriye Sınır Hattımızda İncelemede Bulunarak Sınır Karakollarımızı Ziyaret Etti", <http://www.sirnak.gov.tr/vali-aktas-suriye-sinir-hattimizda-incelemede-bulunarak-sinir-karakollarimizi-ziyaret-etti>.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı**. "2019 Yılı Değerlendirme Toplantısı'nda Yaptıkları Konuşma", 16 Ocak 2020. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/115312/2019-yili-degerlendirme-toplantisi-nda-yaptiklari-konusma>.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı**, “Dışişleri Bakanı Sn. Ahmet Davutoğlu’nun Esenboğa Havalimanında Gerçekleştirdiği Basın Toplantısı, 29 Ağustos 2012, Ankara”, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sn-ahmet-davutoglu-nun-esenboga-havalimaninda-gerceklestirdigi-basin-toplantisi-29-agustos-2012-ankara.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 28.02.2021)
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, ‘PKK ile mücadelede girilemez denilen tüm sözde üs bölgelerine girildi’”, 03.01.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-pkk-ile-mucadelede-girilemez-denilen-tum-sozde-us-bolgelerine-girildi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ‘Küresel Terör ve Türkiye'nin Güvenlik Politikaları’ Konferansına Katıldı”, 07.04.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-kuresel-teror-ve-turkiyenin-guvenlik-politikalari-konferansina-katildi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun Trabzon Ziyareti”, 09.04.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylunun-trabzon-ziyareti>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Ağrı'da”, 28.05.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-agrida-28052017>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Muş'ta ‘Kardeşliğimizi Bozmak İsteyenlere Fırsat Vermeyeceğiz’”, 10.06.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-musta-kardesligimizi-bozmak-isteyenlere-firsat-vermeyecegiz>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu: "Bayramlar Bizim Millet Olma Kabiliyetimizin ve Karakterimizin En Önemli Asli Unsurudur”, 26.06.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-bayramlar-bizim-millet-olma-kabiliyetimizin-ve-karakterimizin-en-onemli-asli-unsurudur>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu: “Terörle Mücadele Büyük Kararlılıkla Devam Ediyor”, 02.09.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylu-terorle-mucadele-buyuk-kararlilikla-devam-ediyor>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “Valiler Buluşması”, 11.10.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/valiler-bulusmasi11102017>; “Bakan Soylu'nun , TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda Yaptığı Konuşma”, 15.11.2017, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylunun-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-yaptigi-konusma>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı**. “Bakan Soylu, Türkiye-İran Sınırında Yapımı Süren Güvenlik Duvarını Yerinde İnceledi”, 07.01.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylu-turkiye-iran-sinirinda-yapimi-suren-guvenlik-duvarini-yerinde-inceledi>.

- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Sayın Bakanımız, İller İdaresi Genel Müdürümüz ve Beraberindeki İçişleri Heyetinin Ağrı ve Iğdır İllerini Ziyareti”, 08.01.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/hudut>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Başbakan Binali Yıldırım İl Emniyet Müdürleri Toplantısına Katıldı”, 18.01.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/basbakan-binali-yildirim-il-emniyet-mudurleri-toplantisina-katildi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Bakan Soylu Tekirdağ’da Genel Güvenlik ve Uyuşturucu ile Mücadele Toplantısına Katıldı”, 18.04.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylu-tekirdagda-genel-guvenlik-ve-uyusturucu-ile-mucadele-toplantisina-katildi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Diyarbakır’da Bölge Güvenlik Toplantısı”, 21.04.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/diyarbakirda-bolge-guvenlik-toplantisi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Bakan Soylu, "Sınır Güvenliği ve İşbirliği konferansı"na katıldı”, 29.05.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylu-sinir-guvenligi-ve-isbirligi-konferansina-katildi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Bakan Soylu ‘Terörle Mücadele Çok Daha Emin Adımlarla Sürdürülecek”, 15.06.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylu-terorle-mucadele-cok-daha-emin-adimlarla-surdurulecek>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Bakan Soylu TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda Bakanlığımız 2019 Yılı Bütçesinin Sunumunu Yaptı”, 15.11.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylu-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-bakanligimiz-2019-yili-butcesinin-sunumunu-yapti>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Bakanımız Sn. Soylu Sınır Güvenlik Alt Yapımıza Denizlerimizi de Entegre Ediyoruz”, 21.11.2018, <https://www.icisleri.gov.tr/bakan-soylu-sinir-guvenlik-alt-yapimiza-denizlerimizi-de-entegre-ediyoruz>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Hakkâri İli Sınır Fiziki Güvenlik Sistemi Projesi Değerlendirme Toplantısı”, 21.03.2019, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/hakkri-ili-sinir-fiziki-guvenlik-sistemi-projesi-degerlendirme-toplantisi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Bakanımız Sn. Süleyman Soylu Türkiye-İran sınır duvarını inceledi”, 06.06.2020, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-suleyman-soylu-turkiye-iran-sinir-duvarini-inceledi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı.** “Bakanımız Sn. Soylu: Terörle Mücadelede İlk Kez Tünelin Ucuna Bu Kadar Yaklaştık”, 26.11.2020, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-soylu-terorle-mucadelede-ilk-kez-tunelin-ucuna-bu-kadar-yaklastik>.

- Tekeli, İlhan ve Selim İlkin. “Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB–Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması”. **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 10 (2000): ss. 113-38.
- Tessler, Mark A. **A History of the Israeli-Palestinian conflict**. Indiana series in Arab and Islamic studies. Bloomington: Indiana University Press, 1994.
- The Times of Israel**. “Lebanon to file complaint at UN over Israel’s building of border wall”, 11 Ocak 2019. <https://www.timesofisrael.com/lebanon-to-file-complaint-at-un-over-israels-building-of-border-wall/>.
- The Supreme Court Sitting as the High Court of Justice**. Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel, No. HCJ 2056/04 (2004).
- The Times of Israel**. “Lebanon to file complaint at UN over Israel’s building of border wall | The Times of Israel”, 11 Ocak 2019. <https://www.timesofisrael.com/lebanon-to-file-complaint-at-un-over-israels-building-of-border-wall/>.
- Toft, Peter. “John J. Mearsheimer: An Offensive Realist between Geopolitics and Power”. **Journal of International Relations and Development**, Cilt 8, Sayı 4 (01 Aralık 2005): ss. 381-408. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jird.1800065>.
- TOKİ. “Sınır duvarı inşaatı tüm hızıyla sürüyor”. toki.gov.tr, Şubat 2017. <https://toki.gov.tr/haber/sinir-duvari-insaati-tum-hiziyla-suruyor>.
- Thucydides. **History of the Peloponnesian War**. [Rev. ed. The Penguin Classics. Harmondsworth, Eng., Baltimore]: Penguin Books, 1972.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu Tutanak Dergisi**. “26 Kasım 2020 Perşembe 24’üncü Toplantı”, 26 Kasım 2020. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2621.
- UNDP**. “Border Surveillance Capacity Between Turkey And The EU– Phase II Project Brochure”. UNDP, 2019. https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/democratic_governance/tuerkiye--yunanistan-snrnda-snr-goezetim-kapasitesinin-artrlmas-.html.
- Uluç, A. Vahap. “Liberal - Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal’in Siyasi Düşüncesi”. **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 12, Sayı 23 (2014): ss. 107-40. <https://search.proquest.com/openview/652ba66852a998f62a36251ab4e542bc/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1626335>.
- UNHCR. “Refworld | Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel”. **Refworld**, 30 Mayıs 2004. /cases,ISR_SC,4374ac594.html.

- Walt, Stephen M. "Realism and Security". **Oxford Research Encyclopedia of International Studies**, 01 Mart 2010. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.286>.
- Walt, Stephen M. "The Renaissance of Security Studies". **International Studies Quarterly**, Cilt 35, Sayı 2 (Haziran 1991), <https://doi.org/10.2307/2600471>.
- Waltz, Kenneth N. **Theory of international politics**. 1. Baskı, Boston, Mass: McGraw-Hill, 1979.
- Waxman, Dov. **The Israeli-Palestinian conflict: what everyone needs to know**. New York, NY: Oxford University Press, 2019.
- Williams, Dan. "U.S. Official Eyes Israel's Egypt Border for Mexico Wall Ideas: Radio". **Reuters**, 12 Haziran 2018. <https://www.reuters.com/article/us-usa-security-israel-idUSKBN1J82HX>.
- Williams, John. "Territorial Borders, International Ethics and Geography: Do Good Fences Still Make Good Neighbours?" **Geopolitics**, Cilt 8, No. 2 (Haziran 2003): 25-46. <https://doi.org/10.1080/714001033>.
- Wills, Emily Regan. "Constructing a 'Wall': Discursive Fields, Social Movements, and the Politics of the [Wall/Barrier/Fence]". **Journal of Borderlands Studies**, Cilt 31, No. 3 (02 Temmuz 2016): 305-18. <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1174596>.
- Wootliff, Raoul. "Israel Starts Massive Fence on Southern Border with Jordan". **The Times of Israel**, 20 Ocak 2016. <http://www.timesofisrael.com/israel-starts-massive-fence-on-southern-border-with-jordan/>.
- Yadak, Abdallatif. "İsrail Güvenlik Politikası Ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri". **21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, No. 9 (10 Eylül 2015): 163-76. <http://dergipark.org.tr/egitimvetoplum/69938>.
- Yalvaç, Faruk. "Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış". **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 4, No. 14 (01 Haziran 2007): 121-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/462280>.
- Yeşiltaş, Murat, Ömer B. Özdemir, Rıfat Öncel, Sibel Düz, ve Bilgehan Öztürk. "Sınırdaki düşman Türkiye'nin DAİŞ mücadelesi". **SETA/Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, İstanbul, 2016.
- Zahra, Nargis. "Terrorism, Realism and the State". **Pakistan Horizon**, Cilt 64, Sayı 1 (2011): ss. 61-74. <https://www.jstor.org/stable/24711143>.
- 109th Congress (2005-2006). **H.R.6061 - Secure Fence Act of 2006**, 109-367 (10/26/2006) (2006). <https://www.congress.gov/bill/109th-congress/house-bill/6061>.